5054

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

[illegible]

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము ౨౮ — ప్రమాథి నామ సంవత్సర ... ము. ఆశ్వయుజ కార్తీక మాసములు. — సంచిక ౪.



కాకినాడ.

పరిషత్కార్యాలయమునందు [illegible]

చందా, పోస్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు 3 ౦ ౦.

విడిసంచిక, రు. ౧-౮-౧.

1939 అక్టోబరు, నవంబరు.

విషయసూచిక.





శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ

రెండునెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును

సంపుటము ౨౭. { ప్రమాథినామసంవత్సరము. ఆశ్వయుజకార్తికములు. } సం॥ ౪

కవి పండితుల నిర్యాణము.

బ్రహ్మశ్రీ చర్ల నారాయణశాస్త్రులవారు.



శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటు కార్యస్థానమున వ్యవహర్తలును (Manager) సుప్రసిద్ధ పండితులు నగు బ్రహ్మశ్రీ చర్ల నారాయణ శాస్త్రులవారి మరణ మాంధ్రసాహిత్య పరిషత్తువారి కెంతయు సంతాప కరమైన విషయము.

శ్రీ శాస్త్రులవారు తే 24-3-31 దిని నిఘంటుకార్యాలయమున నియమితులై తే 16-11-39 ది వఱకును నా యుద్యోగము నిర్వహించిరి. ఈ యెనిమిదేండ్లపండియు నిఘంటుకార్యమునందే నిమగ్నులై యుండిరి. వీరి కార్యనిర్వహణదీక్షచే నిఘంటు ప్రథమసంపుటము క్రీ. శ. 1936 వ సంవత్సరముననే ప్రకటింపఁబడినది. ద్వితీయసంపుటము సర్వసిద్ధమై త్వరలోనే ప్రకటింపఁబడనై యున్నది.

శ్రీ శాస్త్రులవారు సంస్కృతమునఁ గావ్యనాటకాదులనే గాక తర్క వ్యాకరణములను గురుముఖమునఁ జదివిరి. ఆంధ్రభాషయందు

స్వకీయకృషిచేతనే పాండిత్యము సంపాదించిరి. హిందీభాషయందును వీరికిఁ బరిచయము కలదు. వీరు సాహిత్యమునందేగాక సంగీతమునందును బరిశ్రమఁ గావించిరి. మృదంగవాద్యమునఁ బ్రావీణ్యముఁ బడసిరి.

శ్రీ శాస్త్రులవారు తెలుఁగు కవులు. సంస్కృతమునఁ గుట్టికవి ప్రణీతమగు మహిషశతకము నాంధ్రీకరించిరి. మఱియు నాంధ్రశబ్ద చింతామణ్యథర్వణకారికలనే పద్యరూపమున నాంధ్రీకరించి, నారాయణీయాంధ్రవ్యాకరణమను పేరఁ బ్రకటించిరి. దానికి శ్రీ శాస్త్రులవారి కుమారులు గణపతిశాస్త్రిగారు 'గాణపతసూత్రవివరణము' అనుపేర వ్యాఖ్యానము రచియించి యున్నారు. శాస్త్రులవారు పరిషత్ప్రకటితమైన బాలసరస్వతీయమునకుఁ బీఠిక వ్రాసిరి. మఱియుఁ బరిషత్పత్రికయందు 'భారతమీమాంస' రజతోత్సవసంపుటమున 'తెలుఁగు' అను వ్యాసములఁ బ్రకటించిరి.

శ్రీ శాస్త్రులవారు శబ్దసంస్కారదీక్షితులేగాక సంఘసంస్కారపరాయణులును. శ్రీకావ్యకంఠ గణపతిశాస్త్రులవారితోఁ గలసి యాలమూరు మున్నగు స్థలములందు సంఘసంస్కరణములను గూర్చి యుపన్యాసములఁ గావించియున్నారు.

శ్రీ పీఠికాపురాస్థాన విద్వత్కవులును, శతావధానులునగు రామకృష్ణకవులు వీరి శిష్యులని చెప్పినచో వీరిపాండిత్యవిశేషములు తెలియఁగలవు. ఇంచుమించుగ నలువదేండ్ల వయస్సున శ్రీశాస్త్రులవారు దివంగతులైరి. వారి యాత్మ పరమపవిత్రమగు భగవత్సాన్నిధ్యముఁ జేరుగాక.

ప రి తా ప ము.

పిసుపాటి విశ్వేశ్వరశాస్త్రిగారు.



గీ. రామకృష్ణులఁ బోలెదు రామకృష్ణు
లకును సాందీపనియుఁ బోలె లక్ష్యలక్ష్య
సంగతుల నేర్పఁగ గురుండు చర్లవంశ
రత్న మరిగెను దివికి నారాయణుండు.

క. తెనుఁగున సంస్కృతమున నీ
వనుపమసాహిత్యనిధివి; వ్యాకరణములం
దును దిట్ట; విట్టిసిమ్మృతి
మనముల నెరియింపకున్నె? మా కోటులకున్.

క. కార్యాలయ సమయంబునఁ,
గార్యాంతర చింతయించుకయు సల్పక త
త్కార్య వినిర్వహణంబే
యార్యస్తుత! నీకు సహజమగు గుణము గదా?

క. పాయక రచించు సూర్యా
రాయనిఘంటువున రెండుగ్రంథమ్ములె గా
దా? యచ్చొత్తించితి; మీ
పీయెడ దివి కేఁగ సర్వమే? సరసమతీ!

బ్రహ్మశ్రీ ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రులవారు.

శ్రీ పీఠికాపురసంస్థానాస్థాన విద్వత్కవులును, శతావధానులును సరసకవితాధురంధరులును నగు బ్రహ్మశ్రీ ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రిగారి నిర్యాణ మాంధ్రవిద్వల్లోకమున కెంతయేని సంతాపము నాపాదించినది.

రాజర్షియు సర్వజ్ఞచూడామణియు నగు శ్రీ పీఠికాపురాధీశ్వరుల చే 'విద్వత్కవివర్యు' లని ప్రశస్తినిఁ బడసి, శ్రీమహారాజకుటుంబమునకు

సందు ముఖ్యముగ శ్రీ యువరాజచంద్రులకు సంస్కృతాంధ్రభాషా గురువులై 'గురువుగా' రని మన్ననలనంది, శ్రీ వారి కృపాకటాక్షముచేఁ దమజీవితమును, కవితాజీవితమును సార్థకముఁ గావించుకొనిన శ్రీశాస్త్రులవా రెంతయు ధన్యులు.

శ్రీ రామకృష్ణకవులనుపేర సంస్థానవిద్వత్కవులైయున్న కాలమున శ్రీ శాస్త్రులవారు 'కవిత' యను పత్త్రికను స్థాపించి, యందు మత్స్యపురాణము, మైరావణచరిత్రము మున్నగు ప్రాచీనాంధ్రప్రబంధములఁ బ్రకటించిరి. వేంకటాధ్వరికృత విశ్వగుణాదర్శముఁ దెలిఁగించి శ్రీ మహారాజావారికి సంకితముఁ జేసిరి. ప్రసిద్ధులగు తిరుపతి వేంకటేశ్వర కవులతోఁ డీకొని వాగ్యుద్ధమొనర్చిరి. పాణిగృహీతి, కౌరవగౌరవము కొండవీటివిజయము లవకావ్యము మున్నగు స్వతంత్రగ్రంథములను రచియించిరి. క్షేమేంద్రవిరచితమగు 'ఔచిత్యవిచారచర్చ' 'సువృత్తతిలకము'నను సంస్కృతాలంకారగ్రంథముల నాంధ్రీకరించిరి.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యనిర్వాహకసభ్యులలో నొకరై శ్రీశాస్త్రులవారు పరిషత్తునం దెంతయేని యభిమానముఁ గలిగియుండిరి. పరిషత్ప్రకటితమగు ఉత్తరనారసింహపురాణమును దివ్యమగు పీఠికచే నలంకరించినది శ్రీ శాస్త్రులవారే!

శ్రీ శాస్త్రులవారిహృదయ మెంతసరళమో వారి కవితయునంత సరళమైనది. శాస్త్రులవారు కథాసరిత్సాగరమును నాంధ్రీకరింపఁ బ్రారంభించి యందైదులంబకముల నీవఱకుఁ బ్రకటించియున్నారు. మహాభారతమంత గ్రంథమగు కథాసరిత్సాగరము నీఁదుటకు శ్రీ శాస్త్రులవా రొక్కరే సమర్థులు; కాని మన దురదృష్టమున గ్రంథము పూర్తికాలేదు.

నిష్కల్మషహృదయులును, నిగర్వులునగు శ్రీ శాస్త్రులవారి నిర్యాణమాంధ్రకవిపండిత లోకమునకుఁ గొఱఁతనే చేకూర్చినది.

సంతాపోక్తి.

సాహిత్యవిశారద కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.



సృష్టియందెట్టిప్రతిష్ఠయులేకపుట్టుగిట్టుల మాత్రమందువారెందఱోకలరు. కాని, కొందఱు ధన్యజీవులు నిజయశఃకాంతుల దిగంతములఁ బ్రసరింపఁజేసి, జీవితాంతమునఁ బరమేశ్వరకారుణ్యమునకుఁ బాత్రులగుచుందురు. అట్టియుత్తమపురుషుల పట్టికలోఁ జేర్పఁదగినజీవితసంపదగలిగిన బ్రహ్మశ్రీ ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రి మహోదయులు, ఈప్రమాధిని కార్తికమాసాన యశఃశేషులైరను వార్తను విని దుఃఖింపనివారీతెలుఁగునాట నుండరని నానమ్మిక.

ఈపండితమహాశయుల సుగుణమణికాంతులును, శీలసుమసౌరభములును, లలితకవితావితానరచనలును, ప్రమోదప్రదవాదములును సుందరమందహాసభాషణములును దయామయకార్యములును లోకుల నానందకందళితహృదయులనుగాఁ జేయుచుండెడివి. ఈయొజ్జలమేటి నోటినుండి మోటుమాటలు కలలోఁగూడ వినఁబడకుండెడివి.

మఱియుఁ గీర్తివంతమగు పాండిత్యగరిమ యెంతవిరివిగా నున్నను, మహారాజాస్థానమున గౌరవోన్నతముగు పలుకుబడి తమకెంతవశంగతమై యున్నను, సదావినయసుందరులై చూపట్టెడువారుకాని, ఒకప్పుడును గర్వోద్ధతులై కనుపట్టరామె!

ఈయుదారహృదయుల సాహాయ్యముచే శ్రీ శ్రీ పీఠికాపుర సంస్థానమువారి సన్మానములనందికొని యానందించిన విద్వాంసులెందఱోకలరు. ఈమహితాత్ములు ముక్తి నందుటకు ముందువారమునఁ దాము జ్వరపీడితులై యుండియు, మహామహోపాధ్యాయ బ్రహ్మశ్రీ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారికి, శ్రీ శ్రీ పీఠికాపురమహారాజావారి సంద

ర్పనమును సమకూర్చి శ్రీవారిచే శాస్త్రిగారిని నూటపదియార్లతో సన్మానింపఁజేసియుండిరి. ఇట్టియుదారోదాహరణము లెన్నియేని కలవు.

శ్రీ శ్రీ పీఠపురమహారాజకుటుంబమునకు సంబంధించిన స్త్రీపురుషులెల్లరు వేంకటరామశాస్త్రిగారియం దసమానగౌరవప్రపత్తులతో మెలంగుచున్నారు. మహారాజాస్థానమునందింతటి నిలకడగల మర్యాదల నందుట సామాన్యులకు సాధ్యమగునది కాదు. అందు కెంతయో సుగుణసంపద యుండవలయు. మఱెంతయో నేర్పుమరి యుండవలయు.

ఈపండితావతంసులు నాపై గౌరవాదరముల వెల్లడించుచు సాభ్రాత్రముతో నన్నానందపరవశునిగాఁ జేయుచుండెడివారు. అట్టి సహృదయుల యెడబాటు నాకెంతయు ఖేదావహముగానున్నయది. నేనీకవిసింహులు ప్రాణములవీడుటకు ముందిరువది నిముషములకుఁ జూడనేఁగియుంటిని. అపుడాప్తులు నారాకను వారికి బిగ్గరగాఁ దెలుప ముకుళితములై యున్న కన్నుఁదమ్ములవిప్పి నాముఖముపై పాక స్నేహార్ద్రమగు చూపును బ్రసరింపఁజేసి యుండిరేకాని పలుకరింపనేరరైరి. అటుపై మఱికొంతసేపటి కీలోకమున సతీపుత్త్రాది బంధుజనుల వీడి పరలోకమున కేఁగిరి.

"సజాతో యేన జాతేన యాతి వంశః సమున్నతిం" అనునట్లు శ్రీ వేంకటరామశాస్త్రిగారు ఓలేటికుటుంబమునకు సాటిలేని యశము నొడఁగూర్చి నిజజీవితమును కీర్త్యానందములతో సాగించి తుది నానందమయుఁడగు పరమేశ్వరుని దరినిఁజేరిరి. ఈప్రతిభాశాలురు అమూల్యములగు ననేకాంధ్రగ్రంథముల విరచించియున్నారు. ప్రస్తుతము కథాసరిత్సాగరమునకు నాంధ్రానువాదమును రచియించుచున్నారు. మఱియు, ఆంధ్రియను సలక్షణాంధ్రభాషాపత్త్రికను స్థాపించి యందుమర్యాదాసుందరములగు వ్యాసరాజములఁ దళుకొత్తఁ జేయుచున్నారు. ఇంక నీమేధానిధులు సమకూర్పఁదగిన సారస్వతోన్నతరచన లెన్నియోకలవు.

కాని కాలచోరుఁడు వేగిరపడి యీకవిచూడామణి జీవితసంపదలనపహ రించి పట్టుకుగిడినాఁడు. ఈపండితకవిచంద్రుఁడు ధన్యాత్ముఁడే. కాని, ఈ దయానిధితో డ్పాటున బాగుపడనభిలషించువారికిఁదీరనిలోటువాటిల్లినది. పరమేశ్వరుఁడు వీరి యాత్మకు శాశ్వతానందము నందఁ జేయుఁగావుత.

కవిరాజ శ్రీ వత్సవాయ నీలాద్రిరాజుగారు.

తుని సంస్థానాస్థాన విద్వత్కవులగు శ్రీ వత్సవాయ నీలాద్రిరాజ కవిరాజవర్యు లీనడుమనే కీర్తిశేషులైరి. ఉభయభాషలయందును జక్కని పాండిత్యముఁ గలిగి, ప్రాచీనపద్ధతిని రసవత్కవిత్వముఁ జెప్పఁగలిగిన సమర్థులు. శ్రీ కవిరాజుగారు మేఘసందేశమును దెలిఁగించిరి. నాటక రాజమగు నభిజ్ఞానశాకుంతలము నాంధ్రీకరించిరి. స్వప్నలోకమమున్న గు స్వతంత్రగ్రంథముల రచియించిరి. వీరి శాకుంతలానువాదము సరస ముగ నున్నదని ప్రసిద్ధవిమర్శకుల యభిప్రాయము. వీరు కవిత్వమునందే గాక సారస్వతవిమర్శనమునఁగూడఁ బ్రవీణులై వ్యాసములఁ బ్రకటించి భాషాసేవ గావించియున్నారు. కవిరాజుగారికీర్తి యాంధ్రలోకమున జిరస్థాయి యగుఁగాక !

డాక్టరు వేమూరి రామకృష్ణారావు M., A. గారు.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్కోశాధ్యక్షులుగా నున్నట్టియు, శ్రీపీఠికా పుర మహారాజాంగ్లకళాశాలాధ్యక్షులుగా నున్నట్టియు డాక్టరు శ్రీవే మూరి రామకృష్ణారావుగారి నిర్యాణమునకుఁ బరిషత్తు చింతించుచున్న ది. సుప్రసిద్ధాంగ్లేయభాషా పండితులైన శ్రీరామకృష్ణా రావుగా రాంధ్ర భాషాభిమానము గలిగి పరిషత్కార్యముల నెంతయేని శ్రద్ధతో నెఱవే ర్చుచుండెడివారు. వీరు సర్. ఆర్. వేంకటరత్నమునాయుఁడుగారిగ్రంథ ములఁ బ్రకటించియున్నారు. వీరినిర్యాణ మాంధ్రలోకమున కెంతేని సంతాపకరము.

ముద్రిత గ్రంథముల ముఖ్యపత్రములు.

వసుచరిత్ర.

సప్రతిపద టీక

చార్లిసు ఫిలిఫ్ బ్రౌనుదొరవారి అనుమతిని

జూలూరి అప్పయ్య పంతులవారిచేత వ్రాయబడ్డది.

The

VASU CHARITRA

A celebrated poem in the Telugu Language
written by Bhathu Murti
About A. D. 1450.

with a commentary written in the same
Language by Juluri Appayya,

Madras.
Printed by R. W. Thorpe at the Christian
knowledge Society's Press.
1844.

బాలవ్యాకరణము.

పరవస్తు - చిన్నయసూరి ప్రణీతము.

ఇది

౧౮౫౮ వ సం॥ డిసెంబరు మాసము

చెన్నపురమందలి హిందూముద్రాక్షరశాలయందు

శ్రీ - సరవప్పసెట్టి చేత ముద్రింపఁబడియె.

తెలుఁగు-త్రిలింగము.

కుందూరి ఈశ్వరదత్తుగారు, బి. ఏ.

మనము నివసించుదేశమునకుఁ దెలుఁగుదేశమనియుఁ ద్రిలింగ దేశమనియుఁ దెనుఁగుదేశమనియు, నాంధ్రదేశమనియు నామము లున్నట్లె, మనభాషకును దెలుఁగుభాషయనియుఁ ద్రిలింగభాషయని యుఁ దెనుఁగుభాషయనియు, నాంధ్రభాష యనియుఁ బేర్లు గలవు. తెలుఁ గు త్రిలింగపదములలో నేది మొదటిదో నిర్ణయించుటఁ బండితులును వ్యాకరణకర్తలును గొన్నిసిద్ధాంతముల నిదివఱకే నెలకొల్పియున్నారు. ఈవాదోపవాదములను బరిశీలించి, తచ్ఛబ్దవ్యుత్పత్తుల పౌర్వాపర్య ములనుగూర్చి నిశ్చయింపవలసియున్నది. ఇట్టి నిర్ణయ మాంధ్రసారస్వ తమునకే గాక, ఆంధ్రచరిత్రకును ముఖ్యమైన విషయము.

సంస్కృతసారస్వతము, ఆంధ్రవాఙ్మయము, ప్రాచీనశాసనము లను బరిశోధించి, తెలుఁగు, త్రిలింగశబ్దములప్రయోగముల నీక్రింద నుదాహరించుచున్నాను. తగినప్రమాణములను జూపి, యీపదము లలో నేది ప్రాచీనమో నిరూపించెదను. ఇది కాదది యనియు, నిది కా దది యనియు విషయనిర్ణయము గావించినచో విమర్శకులు దేశోపకారమును గావించినవా రగుదురు.

తెలుఁగు తెనుఁగుశబ్దములు.

పురాణములలోఁ దెలుఁగుదేశప్రశంస యున్నది. మార్కండేయ పురాణమునుండి యీక్రిందిశ్లోకము నుదాహరించుచున్నాను.

తిలఙ్గాః కుఞ్జరదరీకచ్ఛ వాసాశ్చయే జనాః
తామ్రపర్ణీ తథా కుక్షి రితి కూర్మస్య దక్షిణః.

Bibliotheca Indica Edition 1862. Page 327.

ఈశ్లోకమును బురాణముల నన్నిటిని విశేషపరిశ్రమముతోఁ

బరిశీలించిన, శ్రీ పర్గిటారు దొరవారు (Pargiter) భాషాంతరీకరించుమ శ్లోకములోని తిలంగపదము తెలుఁగుదేశమును సూచించుచున్న దని వ్రాసియున్నారు. ఈ తిలంగపదము రామాయణమహాభారతగ్రంథములలోఁ జేర్పఁబడలేదనియు నాగ్రంథముల నాంధ్రపదమే గల దనియుఁ దెల్పియున్నారు. మా చదువరుల పరిశీలనార్థము వా రాంగ్లమున వ్రాసియున్న భాగము నుదాహరించుచున్నాను.[1]

మార్కండేయపురాణమునుండి యుదాహృతమైన తిలంగపదముఁబట్టి మనము తెలుఁగువారికిఁ బూర్వము తిలంగులను పేరున్నట్లు తెలిసికొనవచ్చును

పదునొకండవశతాబ్దారంభమునందలి కొన్ని తమిళశాసనములలోఁ దెలుఁగుల ప్రశంస గలదు. అందు మొదటిది క్రీ. శ. 1012 A. D. నాఁటిది. వేంగి, గంగమండలముల మహాదండనాయకుఁడైన మారాయ యను నాతఁడు వ్రాయించినది. ఈశాసనములో నీతఁడు, చేర, తెలుంగ, రట్టిగ, కొంకణ, తుళువరాజులను జయించినట్లు వ్రాయించుకొనెను.[2]

మఱియొక తమిళశాసనము మొదటి, పరకేసరి రాజేంద్రచోళుని పదిమూఁడవపరిపాలనావత్సరమునాఁటిది శాసనకాలము క్రీ. శ.

---

1. "The Tilangas, and the people who dwell in Kunjaradari and Kaccha, and Tamraparni-that is the Tortoises right flank."

Note on 'Tilanga' :—This form is not in the dictionary ; but it is no doubt the same as Tailanga or Trilinga, that is Telinga, the modern Telugu country. It coincided more or less with the ancient Kingdom of Andhra. I have not found this name in any shape in the Ramayana or Mahabharata; Andhra is the name which occurs in those books.

Bibliotheca Indica Translation 1904. Page 367.

2. No. 5 of 1895 (Madras) and Ep. Car. Vol iii. Sr. 140. Ep. Car. Vol i. c-g 46 and p. p. 12-13. Lamp by General Panchanan Maraya. the Mahadandanayaka of Bengi and Ganga Mandalas. He is called Mummidicola gandhavaranam and is said to have seized the Tuluva and Konkana, held Malcya, pushed aside, eera Telunga and Rattiga.

1022 వ సంవత్సరము శాసనములోని తమిళపద్యములోఁ గళింగులతోను, ఒడ్డియులతోను, తెలుంగులతోను యుద్ధము పేర్కొనఁబడెను.[3]

కర్ణాటశాసనసంపుటములలోఁ దెలుంగుదేశముయొక్క ప్రశంస గలదు. కొంగల్వరాజొకఁడు తెలుఁగుదేశమును జయించెనని తెలియుచున్నది. ఆశాసనకాలము క్రీ. శ. 1012 నాఁటిది.[4]

క్రీ. శ. 1130వ సంవత్సరమునాఁటి యొక హొయిసలరాజశాసనములో నతఁడు తెలుంగరాజ్యముపై దండెత్తిపోయి, ఇంద్రుని గెల్చినట్లు తెలిపికొనెను.[5]

క్రీ. శ. 1140 సంవత్సరము నాఁటి మఱియొక కన్నడశాసనములోఁ దెలుంగనాడు ప్రశంసయున్నది.[6]

క్రీ. శ. 1111 సంవత్సరప్రాంతమున విక్రమచోళుఁడు తెలుంగభీమునిపై దండెత్తిపోయి యతని పర్వతప్రాంతములకుఁ బాఱఁదోలెనని దక్షిణహిందూదేశశాసనసంపుటములలోఁ గలదు.[7]

ఆంధ్రమహాభారతములో నన్నయభట్టు తెనుఁగు తెలుఁగు పదములను వాడియున్నాఁడు.

క. జననుతకృష్ణద్వైపా
యనముని వృషభాభిహితమహాభారత బ
ద్ధనిరూపితార్థ మేర్పడఁ
దెనుఁగున రచియింపు మధికధీయుక్తిమెయిన్.

ప్రథమాశ్వాసము ప. 16.

---

3. No. 30, 31 of Epigraphical Report (Madras) 1917. Inscription of Parakesari Rajendra I. Tenth year of the reign (Acc. 1012 A. D.). Tamil verse mentions battle with Kalingas, Oddas, and Telungas.

4. A Kongalva King was stated to have conquered Telunga country. Epigraphia Carnatica Vol IX. Page 19.

5. Hoyasala Inscription.
After that, marching to the Telunga country,, he captured Indra. Ep. Car. Vol V. B. L, 17.

6. Epi. Car. Vol VII. Part I. Shikarpur Taluq No. 290,

7. South Indian Inscriptions. Vol II. Part II. No. 68.

ఉ. సారమతిం గవీంద్రులు ప్రసన్నకథాకలితార్థయుక్తి లో
నారసి మేలునా నితరు లక్షరరమ్యత నాదరింప నా
నారుచిరార్థసూక్తినిధి నన్నయభట్టు దెలుంగునన్ మహా
భారతసంహితారచన బంధురుఁడయ్యె జగద్ధితంబుగన్.

ప్రథమాశ్వాసము, ప. 25.

నన్నయ చాళుక్యవరపాలుఁడైన రాజరాజనరేంద్రుని యాస్థాన కవి. రాజరా జాంధ్రదేశమును క్రీ. శ. 1022 మొదలు 1063 వఱకును బరిపాలించెను. నన్నయకాలమునాఁటికి దెనుఁగు తెలుఁగు పదములె వాడుకలో నున్నట్లు తెలిసికొనవచ్చును. నన్నయకు సమకాలికుఁడును రాజనరేంద్రునిచేఁ బిఠాపురసమీపమున నున్న నవఖండవాడ యను నగ్రహారమును బడసిన పావులూరి మల్లనకవి తాను రచించిన గణితశాస్త్రములోఁ దెనుఁగుపదమునె వాడియుండెను.

క. కావున గణితముఁ దెనుఁగునఁ
గావింపఁగఁ గణఁగితి న్సుకవిమల్లుఁడ గౌ
రీవల్లభచరణసరో
జావాసితచిత్తమధుకరాత్ముఁడ జగతిన్.

ఆంధ్రకవులచరిత్రము. ప్రథమభాగము, పుట. 179.

పండ్రెండవశతాబ్దాంతమునందున్న పాలకురికి సోమనాథుఁడు తాను రచించిన బసవపురాణములోఁ దెలుఁగు తెనుఁగు పదములనే వాడియుండెను.

సంభావితుఁడ భవిజనసమాదరణ
సంభాషణాది సంసర్గదూరగుఁడ
నలిఁ బాల్కురికి సోమనాథుఁ డనంగ
వెలసినవాఁడ నిర్మలచరిత్రుండ
నురుతరగద్యపద్యోక్తులకంటె
సరసమై పరఁగిన జానుఁ దెనుంగు

చప్పింపఁగా సర్వసామాన్య మగుటఁ
గూర్చెద ద్విపదలు గోర్కి దైవాఱఁ
దెలుఁగు మాట లనంగ వలదు; వేదముల
కొలఁదియ కాఁ జూడుఁ డిల నెట్టు లనిన.

ప్రథమాశ్వాసము పుట. 5.

పదమూఁడవశతాబ్దమునాఁటి శాసనములలోనేమి, సారస్వతము నందేమి తెలుఁగు తెనుఁగు పదములే వ్యాప్తినుం దాంచెను.

తిక్కనసోమయాజి విరాటపర్వములో

మ. హృదయాహ్లాది చతుర్థ మూర్జితకథోపేతంబు నానారసా
భ్యుదయోల్లాసి విరాటపర్వ మట యుద్యోగాదులుం గూడఁగా
పదియేనింటఁ దెనుంగు భాష జనసంప్రార్థ్యంబులై పెంపునం
దుదిముట్టన్ రచియించు టొప్పు బుధసంతోషంబు నిండారఁగన్.

తే. తెనుఁగుబాస వినిర్మింపఁ దివ్యులు టరయ
భవ్యపురుషార్థతరుపక్వఫలము గాదె
దీని కెడ నియ్యకొని వేడ్క నూని కృతిప
తిత్వ మర్థించి వచ్చితిఁ దిక్కశర్మ. విరాటపర్వము ప్ర ఆ.ప.7;18

నిర్వచనోత్తరరామాయణములో,

క. తెలుఁగు కవిత్వము చెప్పం
గలఁచిన కవి యర్థమునకుఁ దగియుండెడు మా
టలుగొని వళులుం బ్రాసం
బులు నిలుపక యొగిని బులిమిపుచ్చుట చను రే.

క. అలవడ సంస్కృతశబ్దము
తెలుఁగుబడి విశేషణంబు తేటపడంగాఁ
బలుకునెడ లింగవచనం
బులు భేదింపమికి మెచ్చు బుధజనము కృతిన్.

ప్రథమాశ్వాసము ప. 7.8.

తెనుఁగు, తెలుఁగు పదములనే ప్రయోగించెను. అట్లే అభినవ దండిబిరుదాంకుఁడును, ప్రథమాంధ్రవ్యాకరణకర్తయు నైన, కేతనకవి తాను రచించిన ఆంధ్రభాషాభూషణమునందును, దెలుఁగు, తెనుఁగు శబ్దములనే ప్రయోగించెను.

క. మున్ను తెనుఁగునకు లక్షణ
మెన్నఁడు నెవ్వరును జెప్ప రే(జెప్పెద వి
ద్వన్నికరము మదిమెచ్చఁగ
నన్నయభట్టాదికవిజనంబులకరుణన్.

తే. సంస్కృతప్రాకృతాదిలక్షణముఁ జెప్పి
తెనుఁగునకు లక్షణముఁ జెప్ప కునికి యెల్లఁ
గవిజనంబుల నేరమి గాదు నన్ను
ధన్యుఁ గావింపఁ దలఁచిన తలఁపుగాని.

ఆ. తల్లి సంస్కృతంబె యెల్లభాషలకును
దానివలనఁ గొంత గానఁబడియెఁ
గొంత తాన కలిగె సంతయు నేకమై
తెనుఁగు బాసనాఁగ వినుతి కెక్కె.

క. తెలుఁగునఁ గలభేదంబులుఁ
దెలుఁగై సంస్కృతము చెల్లు తెలుఁగులుఁ దత్సం
ధులును విభక్తులు నవ్యా
యలఘుసమాసములుఁ గ్రియలు నవి యెఱిఁగింతున్.

ఆంధ్రభాషాభూషణము ప. 5, 6, 13, 14.

ఆంధ్రసారస్వతమునుండి యిట్టిప్రయోగముల నింకను జూప వచ్చును గాని యవి యప్రస్తుతములు. శాసనములలోఁ దెలుఁగుపదమె బహుళముగాఁ గానిపించుచున్నది. కర్ణాటకశాసనసంపుటముల నుండి కొన్ని యుదాహరణము లిచ్చెదను.

(1) <u>తెలుంగ</u>దేశచమూసమూహజలాధిస్ఫూర్జత్.

క్రీ. శ. 1215 Ep. Car. Vol VII Part I. S. K. 95

(2) <u>తెలుంగ</u>రాజ్యము.

క్రీ. శ. 1258	Ep. Car.	Vol VII	D. g.	103
,, 1275		do	do	70
,, 1280		do	do	59

దేవగిరి యాదవభూధవులకడ మంత్రిగానుండిన హేమాద్రి తన వ్రతఖండస్థరాజప్రశస్తులఁ దెలుఁగు దేశమునకుఁ దిల్లంగదేశ మను పర్యాయనామము వాడెను.

(1) తిల్లఙ్గాధిపతేః పశో ర్విశసనం రుద్రస్య రౌద్రాకృతేః
కృత్వా పూరుషమేధయజ్ఞవిధినా లబ్ధ స్త్రిలోకీజయః॥ 41

(2) తిలఙ్గక్షితిపాలతూలనిచయప్రక్షేపచండానిలో
గర్జద్ఘూర్జరగర్వపర్వతభిదాదంభోలిదోర్విక్రమః॥ 48

(3) బాహానామపి యస్య వైరివిషయే ప్యావర్తత్వతాం ధన్వినా
మాతిల్లిఙ్గ నృపాఙ్గనాధనుర్ధినం వాహ్యాదిలీలా భవత్॥ 52

(4) తైలిఙ్గక్షితిపాలతూలనిచయప్రక్షేపఝంఝానిలో
గర్జద్ఘూర్జరగర్వపర్వతభిదాదంభోలిదోర్వి క్రమః॥ 13

హేమాద్రి పదమూఁడవశతాబ్దాంతమున దేవగిరి పాలించిన యాదవరాజులగు మహదేవ, రామచంద్రనరేంద్రులకడ మంత్రిగా నుండెను.[8] అతఁడు పేర్కొనిన తిలంగాధిపులు, కాకతీయాన్వయులైన యాంధ్రరాజులు. ఆకాలమునఁ దెలుఁగుదేశమునకుఁ దిల్లంగ, తిలంగ, లేక తైలింగదేశమని పేరు వాడుకలో నున్నట్లు తెలిసికొనవచ్చును. మార్కండేయపురాణములో నుదాహరించినతిలంగపదమును, హేమాద్రి ప్రయోగించిన తిల్లంగపదము నొక్కటియే.

8. Early History of Deccan-Bhandarkar. Pages 162, 195-196.

త్రిలింగము—త్రిలింగభాష.

త్రిలింగదేశప్రశంస బ్రహ్మాండ, స్కాందపురాణములలోఁ గలదు. ఈప్రయోగములను జేటికిని మాటికిని, ఆంధ్రచారిత్రక పరిశోధకు లును, ఆంధ్రసారస్వతచరిత్రకారులును జూపుచునే యుండిరి. వారి రచ నలనుండియే మరల నెత్తి యీదిగువ నుదాహరించుచున్నాను. చర్విత చర్వణమునకుఁ జదువరులు నన్ను మన్నింతురుగాక.

కీర్తిశేషులైన ఆంధ్రచరిత్రచతురాననుని యాంధ్రుల చరిత్ర ప్రథమ భాగములోఁ ద్రిలింగశబ్దప్రశంసను గూర్చి వారు చూపిన ప్రయోగముల నిచ్చుచున్నాను.

శ్రీశైల భీమకాళేశ మహేంద్రగిరిసంయుతం
ప్రాకారంతు మహత్కృత్వా త్రీణిద్వారాను చాకరోత్॥
త్రిలోచనో మహేశస్తు త్రిశూలంచ కరేవహన్
త్రిలింగరూపే న్యవసత్ త్రిద్వారేషు గణై ర్వృతః॥
ఆంధ్రవిష్ణు స్సురయుతో దనుజేన నిశుంభునా
యుద్ధ్వా త్రయోదశయుగాన్ హత్వాంతు రాక్షసోత్తమమ్॥
అవస త్తత్ర ఋషిభి ర్వృతో గోదావరీతటే
తత్కాలప్రభృతి క్షేత్రం త్రిలింగ మితి విశ్రుతం।

బ్రహ్మాండపురాణము.

కర్ణాటశ్చైవ త్రైలింగఘూర్జరారాష్ట్రవాసినః
ద్రావిడా ద్రావిడాః పంచ వింధ్యదక్షిణవాసినః॥

స్కాందపురాణములు.

శ్రీవీరభద్రరావుగారు పైప్రయోగములను జూపి బ్రహ్మాండ పురాణము పదునొకండవ శతాబ్దమున వ్రాయఁబడినదని కొందఱు పండితు లూహించుచున్నారని వ్రాసియున్నారు. [9]

---

9 ఆంధ్రులచరిత్రము ప్రథమభాగము. పుటలు. 28. 29.

ఈపురాణరచనాకాలప్రశంస ముందు రాఁగలదు. త్రిలింగశబ్ద ప్రయోగములను గొన్నిటిని జూపెదను. ద్వితీయాచార్యుఁడని ప్రసిద్ధిఁ గాంచిన యథర్వణాచార్యుఁడు తాను రచించిన త్రిలింగశబ్దానుశాసనములో నాంధ్రభాషను త్రిలింగభాషనుగాఁ జెప్పియున్నాఁడు

జయతి ప్రసిద్ధం లోకే సర్వలక్షణలక్షితం
శబ్దం త్రిలింగశబ్దానా మథర్వణకవేః కృతిః
కరోమి శబ్దం శబ్దానాం త్రిలింగానాం సలక్షణం
బార్హస్పత్యాని సూత్రాణి కాణ్వం వ్యాకరణం విదన్॥
... ...
త్రిలింగ్యా మపి దైనావో స్సమాసే ప్రత్యయం తతా।

అథర్వణకారికలు.

కాకతీయప్రతాపరుద్రుని యాస్థానపండితుఁడగు విద్యానాథమహాకవి ప్రతాపరుద్రీయములో నాటకప్రకరణమునఁ త్రిలింగదేశప్రశంసను దెచ్చెను.

"స్వామిం త్రిలింగదేశపరమేశ్వర !"
"యైర్దేశ స్త్రిభి రేష యాతి మహతీం ఖ్యాతిం త్రిలింగాఖ్యయా
యేషాం కాకతిరాజకీర్తివిభవైః కైలాసశైలాః కృతాః
తే దేవాః ప్రసరత్ప్రసాదమధురా శ్శ్రీశైలకాళేశ్వర
ద్రాక్షారామనివాసినః ప్రతిదినం త్వచ్ఛ్రేయసే జాగ్రతు

నాటకప్రకరణము. పంచమాంకము. శ్లో. 44

విద్యానాథమహాకవికిఁ దర్వాతివాఁడైన నరహరి తన హర్ష నైషధవ్యాఖ్యలోఁ త్రిలింగక్షితిపతిని బేర్కొనెను [10]

"యం ప్రాసూత త్రిలింగక్షితిపతిసతతారాధితాంఘ్రిస్స్వయంభూః
పాతివ్రత్యైకసీమా సుకవిసరహరిం నాలమా యస్య మాతా

10 శ్రీవేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు తాము రచించిన శృంగార శ్రీనాథగ్రంథములోఁ ద్వితీయప్రకరణము పుట ౧౦ లో నుదాహరించిరి.

యం విద్యారణ్యయోగీ కలయితి కృపయా తత్కృతే దీపికాయా
మాద్య స్వర్గోఽతిమాద్యత్త్రికులవిజయాచారునీరాజితోఽభూత్.

విద్యానాథ మహాకవియు, నరహరియుఁ బదునాల్గవ శతాబ్దారంభముననున్నవారు.

బ్రహ్మాండపురాణము ననుసరించి, "యాంధ్రవిష్ణు వనువాఁడు శ్రీశైలము, భీమేశ్వరము, కాళేశ్వరమును, మహేంద్రపర్వతముతోఁ గూడఁ గలియునట్లుగాఁ బ్రాకారములు నిర్మించి యామూఁటిని ద్వారములనుగాఁ జేసె ననియు, ఈద్వారములయం దీశ్వరుఁడు శూలపాణియై ప్రమథగణములచేఁ గొలువఁబడుచు లింగరూపములను దాల్చి యందుండెననియు, ఆంధ్రవిష్ణువు సురలసహాయమును బొంది దానవాగ్రేసరుఁడగు శంభునితోఁ బదుమూఁడుయుగములు యుద్ధముచేసి వానిని హతుని గావించి గోదావరితటమునందలి ఋష్యాశ్రమములతో వాని నివాసము నాక్రమించుకొనెననియు, అప్పటినుండియు నీదేశము త్రిలింగమనుపేరఁ బఱగుచున్నదనియుఁ" తెలియుచున్నది. స్కాందపురాణములోఁ దైలింగులని యాంధ్రులు వక్కాణింపఁబడిరి. విద్యానాథమహాకవి శ్రీశైల, కాళేశ్వర, ద్రాక్షారామములందలి త్రిలింగములను జేర్చి త్రిలింగదేశప్రశంస సల్పియున్నాఁడు. అధర్వణాచార్యుఁడు త్రిలింగశబ్దానుశాసన మను నాంధ్రవ్యాకరణము రచించి త్రిలింగశబ్దములకు వ్యాకరణము వ్రాసెదనని చెప్పియున్నాఁడు. ఆంధ్రదేశము త్రిలింగాఖ్యఁబూ చేతఁ దద్దేశభాషకును త్రిలింగభాషయను నామ ముద్భవించెను. ప్రజలును తైలింగులని వ్యవహరింపఁబడిరి.

విద్యానాథమహాకవికి నూఱుసంవత్సరములు తర్వాతనుండిన విన కోట పెద్దన్న విశ్వేశ్వరభూపతి కంకితమిచ్చిన కావ్యాలంకారచూడామణిలోఁ ద్రిలింగభాషనుగూర్చి యిట్లు వ్రాసియున్నాఁడు.

క. ధర శ్రీపర్వత కాళే
శ్వర ద్రాక్షారామ సంజ్ఞ వఱలు త్రిలింగా

కరమగుట నంధ్రదేశం
బరుదారఁ ద్రిలింగదేశ మనఁజను గృతులన్.

ఆ. వె. తత్త్రిలింగపదము తద్భవం బగుటచేఁ
దెలుఁగు దేశమనఁ గఁ దేటపడియె
వెనుకఁ దెనుఁగు దేశమును నంధ్రము కొంద ఱ
వ్యాపపంచగతులఁ బరఁగుచుండు.

నవమోల్లాసము. ప. 5. 6.

పెద్దన కావ్యాలంకారచూడామణిని క్రీ. శ. 1402 తర్వాత రచించియుండెనని, తగిన యాధారములతో శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారిదివఱకు భారతిలో నిర్ణయించియున్నారు.11

విన్నకోట పెద్దన్నకు సమకాలికుఁడును రెడ్డిజన పాలకుఁడైన పెద్దకోమటి వేమభూపాలుని యాస్థానకవియునైన వామనభట్టబాణుఁడు రచించిన వేమభూపాలీయములోఁ దెలుఁగుదేశమును ద్రిలింగజనపదముగాఁ జెప్పియున్నాఁడు.

"...యూథపతి రివ అసంఖ్యధేనుకానుగతః సముపచిత
సకలధర్మలింగ స్త్రిలింగోనామ జనపదః.—

వేమభూపాలీయము. పుట. 10

"...కలితకలిబలభంగ త్రిలింగాధినాథ కళింగోఽయం..."

వేమభూపాలీయము. పుట. 93

కవిసార్వభౌముఁడైన శ్రీనాథుఁడు పెదకోమటి వేమభూపాలుని కడ విద్యాధికారిగానుండెను. వామనభట్టబాణుఁడును శ్రీనాథుఁడును సమకాలికులు. పెదకోమటి వేమభూపాలుని కుమారుఁడైన రాచవేముని మరణానంతరము, శ్రీనాథుఁడు రాజమహేంద్రవరము రాజధానిగాఁ దెలుఁగుదేశమును బరిపాలించిన వేమారెడ్డి, వీరభద్రారెడ్ల యాస్థా

11 విశ్వేశ్వరభూపతి—విన్నకోట పెద్దన్న. విభవసంవత్సర భాద్రపద మాసపుంచిక భారతి శ్రీమల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారి వ్యాసము.

సముసకువచ్చి, వారిచే సన్మానింపఁబడి, భీమఖండాది గ్రంథములను రచించెను. వేమారెడ్డి వీరభద్రారెడ్లకుమంత్రియగు బెండపూడి అన్నమంత్రి కంకితమిచ్చిన భీమేశ్వరపురాణములో శ్రీనాథుఁడు త్రిలింగపదమును బహుళముగాఁ బ్రయోగించెను. భీమఖండమునుండి యాప్రయోగములను జూపెదను.

(1) "భూపాలగ్రామణులను త్రిలింగ భూమండలాఖండలులను" పుట 6.

(2) "మహీమండలమునకు మకరకుండలాలంకారంబునుం బోలె భీమేశ్వరమండలంబు పొరుపునఁ ద్రిలింగోత్కలతలంబుల నంది" పుట 28.

(3) "కాంచెన్ సర్వపురాభిధానముఁ ద్రిలింగక్షోణి వైకుంఠముల్" పుట 30.

(4) "త్రిలింగవిషయ మంగళాలంకారంబగు భీమేశ్వరమండలంబున" పుట 55.

(5) "శ్రీకంఠుండు త్రిలింగభూవలయముల్ శ్రీభీమనాథేశ్వరుం..." పుట 109.

శ్రీనాథుఁడు స్కాందపురాణమునందలి గోదావరీ ఖండాంతర్గత శ్రీమద్దాక్షారామ భీమేశ్వరమాహాత్మ్యము నాంధ్రభాషాప్రబంధమున రచించెను. మూలములో రెండుమూఁడుచోట్లఁ ద్రిలింగపదమున్నను, శ్రీనాథుఁ డాంధ్రీకరణములోఁ బెక్కుచోట్ల త్రిలింగపదమును సందర్భానుసారముగ నుపయోగించుకొనెను. శ్రీనాథునితర్వాతి యాంధ్రకవులు, ఆంధ్రదేశమునకును, ఆంధ్రభాషకును త్రిలింగదేశము, త్రిలింగభాష యని నామాంతరములుగా వాడియున్నారు.

శాసనములలోఁ ద్రిలింగదేశప్రశంస.

పదునాల్గవ, పదునైదవ శతాబ్దములందలి తెలుఁగుదేశమునకు సంబంధించిన శాసనములలో నాంధ్రదేశమునకుఁ ద్రిలింగదేశమని లిఖిం

పఁబడెను. వానిలో నాకుఁ దెలిసినంతవఱకు మొట్టమొదటిది ముమ్మిడి నాయకుని శ్రీరంగము శాసనము అది శా. శ. 1280 అనఁగా క్రీ. శ. 1358 నాఁటిది.[12] సింగయ నాయకుని యక్కలంపూడి శాసనములోఁ ద్రిలింగదేశము వర్ణింపఁబడెను. ఆశాసనకాలము, శా. శ. 1290. అనఁగా క్రీ. శ. 1368.

"దేశాస్సహస్రం భరతస్య ఖండే దోవ్యం త్యఖిలవస్తుశస్తాః"
"తేషాంశిరోభూషణ మేవ దేశా స్త్రిలింగనామాసుకృతైకసీమా"
"త్రిలింగ దేశాధిపతిః శ్రీమా న్కేశవనాయకం
యేన భూపా దిలీపాద్యాః స్మయూ ద్విస్మారితాఇవ"[13].

రెడ్లకాలమునాఁడు తెలుఁగుదేశమునకుఁ ద్రిలింగసంజ్ఞయే వ్యవహారసిద్ధమై యున్నట్లు, ఆ కాలమునాఁటి శాసనములే ప్రమాణములు. శ్రీనాథుని పొన్నుపల్లి, ఆలపాడు శాసనములలోఁ ద్రిలింగపదమే యుపయోగింపఁబడెను.[14]

పొన్నుపల్లిశాసనములో (క్రీ. శ. 1408)

శ్లో॥ ప్రాదా త్త్రిలింగవిషయే వెల్నాడో ర్గివిసీమని
కృష్ణవేణ్యా స్తరంగిణ్యాః ప్రతీరే పర్యవస్థితః।

ఆలపాడుశాసనములో (క్రీ. శ. 1413)

శ్లో॥ ప్రదా త్త్రిలింగవిషయే వెలనాండో మనోరమే
తుంగభద్రాతరంగిణ్యాః ప్రాక్తీరే పర్యవస్థితః।

అట్లు పెక్కింటి రెడ్లశాసనములలో నాంధ్రదేశమునకుఁ ద్రిలింగ సంజ్ఞయే గలదు. క్రమక్రమముగా నాంధ్రసారస్వతములోఁ గవులు

---

12. Epigraphia Indica Vol XIV, Page 83.

13. Epigraphia Indica Vol XIII Akkalampudi grant of Singayanayaka P. 259

14. పై రెండుశాసనముల నకళ్లు శ్రీ వీరేశలింగముపంతులుగారు ఆంధ్రకవుల చరిత్రము ప్రథమభాగములో శ్రీనాథకవి చరిత్రమునం దిచ్చినారు. ఆలపాడుశాసనము Epigraphia Indica Vol. XI. P. 316-319 చూడుఁడు.

త్రిలింగపదమునే బహుళముగాఁ బ్రయోగించిరి. ఉదాహరణములఁ గొన్నిటినిచ్చి మఱియొక విషయమును జర్చించెదను.

శ్రీకృష్ణదేవరాయల యాస్థానకవియగు రాధామాధవకవి విష్ణుమాయానాటకములో మూఁడవ యాశ్వాసమునఁ బంగరీకుని కథ వర్ణించుచు సుభిక్షమగు దక్షిణదేశమునందలి వివిధరాజ్యములనుగూర్చి వ్రాయు సందర్భమునఁ ద్రిలింగదేశమును బ్రశంసించెను.

సీ. కర్ణాటరాజ్యంబు గంభీర తుంగభ
ద్రాజలౌఘంబులఁ దఱచు పండు
ద్రావిడదేశ ముత్తరళోర్మిరమ్యకా
వేరికాలువల ముక్కారుఁ బండుఁ
ద్రైలింగ్యమధ్యభూతలము కృష్ణా గౌత
మీ ప్రవాహంబుల మిగులఁ బండుఁ
గాళింగమధ్యదిక్ఖండంబు లాంగూల
శారదానదులచేఁ జాలఁబండు

గీ. పెండియును జిత్ర మిట్లనావృష్టియైన
నంబుజాక్షి! నభోనభస్యద్వయమున
వర్ష మొప్పార గౌతమి వరదమంపఁ
బార్శ్వములయూళ్లఁ బదివేలుఁ బండునెపుడు.

తరిగొప్పుల మల్లన చంద్రభానుచరిత్రములోఁ గవిస్తుతియందుఁ గవిత్రయమునుఁ దలఁచు సందర్భములోఁ ద్రిలింగభాషను బేర్కొనెను.

గీ. ఏ మహాత్ములు మువ్వురు నిలఁ ద్రిమూర్తు
లట్ల గుఱియై త్రిలింగభాషాహ్వయము య
థార్థమొనరించి రట్టి శబ్ద
శాసనుని దిక్కమఖి శంభుదాసుఁదలఁతు.

అహోబలపతి కాళిందీకన్యాపరిణయము ద్వితీయభాగము షష్ఠాశ్వాసమునందలి యేఁబదియేడవ పద్యములోఁ గస్తూరి చుక్కబొట్టు ప్రాకృత త్రిలింగభాషల వలె నున్నదని వర్ణించెను.

గీ. ద్విత్వరహితంపుఁబ్రాకృతిఁ దేజరిల్లి
ప్రాకృతాఖ్యాకభాషహా భావిత ద్వి
రేఫవైఖరి గలిగి త్రిలింగదేశ
సూక్తి యన నొప్పుఁ గస్తూరి చుక్కబొట్టు.

పదునేడవ శతాబ్దమునందుండిన కాకనూరి అప్పకవి తన వ్యాకరణములోఁ దనకు మూఁడువందల సంవత్సరములకుఁ బూర్వముననున్న విన్నకోట పెద్దన్న, విద్యానాథమహాకవులు తెలుఁగుదేశమునకుఁ ద్రిలింగదేశసంజ్ఞ యెట్లు పరిఢవిల్లెనని జెప్పెనో యా పాఠమె, తానును నొప్పఁ జెప్పెను.

కం. శ్రీక్షితిధర కాళేశ్వర
ద్రాక్షారామంబులనఁగ దనరారెడు నీ
త్రిక్షేత్రంబులలింగము
లీక్షితిని ద్రిలింగసంజ్ఞ కెన్నిక కెక్కెన్.

గీ. తత్త్రిలింగనివాసమై తనరు కతన
నాంధ్రదేశంబు దాఁ ద్రిలింగాఖ్యమయ్యెఁ
దెలుఁగగుచుఁ దద్భవము దానివలనఁ బాడమె
వెనుక కొందఱు దానినే తెనుఁగు నండ్రు.

పదునెనిమిదవశతాబ్దాదినుండిన గణపవరపు వేంకటపతికవి ఆంధ్రకౌముదిలోఁ ద్రిలింగపదమునకుఁ దద్భవమె తెలుఁగని చెప్పెను.

"తత్త్రిలింగపదంబు తద్భవంబగుటచేఁ దెలుఁగనఁదగె, నట్టి తెలుఁగు ప్రాకృతాభిధానముగాన నాలక్షణమ్ములు తొలుతఁగవులకెల్ల తెలియవలయు."   ఆంధ్రకౌముది మొదటిపుట సీసమాలిక.

ఆంధ్రత్రిలింగమధ్యమదేశము.

క్రీ. శ. 1589 సంవత్సరమునాఁటి గంజాముజిల్లాలోని యొక శాసనములో గోల్కొండనవాబునకు మహమ్మదీయసేనానాయకుఁడొకఁడు, ఆంధ్రత్రిలింగమధ్యమ దేశమునందలి ముప్పదినాల్గుకోటల కధికారియని

వర్ణింపఁబడెను. ఈశాసనములో త్రిలింగదేశము, ఆంధ్రదేశము వేఱు వేఱుగాఁ జెప్పఁబడుటచే, రెండును న్యొకటిగాదని స్ఫురించినను, త్రిలింగపదవ్యాప్తికి మాత్రమీశాసనము తోడ్పడుచున్నది.[15]

త్రిలింగపద మెప్పటినుండిపుట్టినది ?

తెలుఁగు త్రిలింగపదప్రయోగములను జూపినతర్వాత నీరెంటిలో నే పదము ముందుపుట్టినదో మనమిప్పుడు నిర్ధారణము చేయవలెను. మార్కండేయపురాణములో త్రిలింగ లేక తెలుగుపదమున్నట్లును, స్కాందబ్రహ్మాండపురాణములలో త్రిలింగపదమున్నట్లును ప్రయోగములఁ జూపితిని. ఈమూఁడుపురాణములలో నేదిపురాతనమో పండితు లేగతి నిర్ణయించిరో తెలిపెదను.

(1) విల్సన్ (H. H. Wilson) పండితుఁడు విష్ణుపురాణరచనాకాలమునుగూర్చి చర్చించుచు మార్కండేయపురాణము తొమ్మిది పదియవశతాబ్దములకాలమునాఁటిదని చెప్పెను.

It is not easy to conjecture the date of this purana (Markandeya) it is subsequent to the Mahabharata, but how long subsequent it is doubtful. It is unquestionably more ancient than such works as the Brahma, Padma, and Naradiya puranas; and its freedom from sectarial bias is a reason for supposing it anterior to Bhagavata. At the same time, its partial conformity to the definition of a purana, and tenor of the additions which it has made to revised legends and traditions indicate a not very remote age, and in the absence of any guide to a more positive conclusion, it may conjecturally be placed in the ninth or tenth centuries.

The Vishnu purana. Preface XXXVI.

(2) డౌసన్‌గారి నిఘంటువులో మార్కండేయపురాణ మెనిమిదవశతాబ్దమునాఁటిదని తెలుపఁబడెను.

Prof. Bannerjea places it in the eighth century.

Hindu classical Dictionary. Dowson P. 204.

---

15. No. 187 of Madras Epigrahical Collections for 1913.

(3) రాజేంద్రలాలమిత్రాదులు హైందవపండితులు విష్ణుపురాణరచనాకాలమును జర్చించుచు, మార్కండేయపురాణము విష్ణుపురాణముకంటెఁ బూర్వపుదనియు, విష్ణుపురాణము నాల్గవ శతాబ్దారంభమున రచియింపఁబడియుండవచ్చుననియు నిర్ణయించెను. మార్కండేయపురాణము నాల్గవశతాబ్దమునకుఁ బూర్వమె పుట్టియుండవలెను.

"Thus the date of composition of Vishnupurana falls between the first and the middle of the fourth century A. D., that is, between 100 A. D. and 350 A. D. The nature of smriti contents of the Vishnupurana as compared with those of the Markandeya purana tend to show that the former is later than the latter. So it is highly probable that the Vishnupurana was written in the last quarter of the 3rd or the first quarter of the 4th century A. D."

Annals of Bhandarkar Institute. Vol XVIII.
Part III P. 268-269.

(4) ఏడవశతాబ్దారంభమునందున్న బాణుఁడు రచించిన చండికాశతకమునకు మాతృక మార్కండేయపురాణమునందలి దేవీమాహాత్మ్యమే కాని బర్నల్ (Burnell) పండితుఁడు చెప్పియున్నాఁడు. కావున మార్కండేయపురాణ మేడవశతాబ్దమునకుఁబూర్వమె రచియింపఁబడియుండవచ్చును.

Indian Antiquary Vol XXV. P. 325-38.

(5) స్కాంద బ్రహ్మాండపురాణములు లెక్కలు లేనన్ని సంహితలు, ఖండములు, మాహాత్మ్యములతోఁగూడి యున్నవనియు, నెవరికిఁ దోఁచినప్పుడు వారు, అట్టి సంహితలను, ఖండములను, మాహాత్మ్యములను రచించి, వానిలోఁ జేర్చుచుండిరనియు, నూతనములగు ప్రక్షిప్తశ్లోకములనేకములు కలుపఁబడుచుండెననియు, నాంగ్లపురాణపరిశోధకులేమి, యాంధ్రపండితులేమి యొప్పుకొన్నవిషయమె. - వీని రచనాకాలము స్థిరపఱచుట శక్యముగాదు. బ్రహ్మాండ, స్కాందపురాణములందుఁ త్రిలింగశబ్దము దేశపరముగా నాంధ్రదేశమునకు వ్రాయఁబడియున్నది. బ్రహ్మాండపురాణమునందుఁ త్రిలింగశబ్దోత్పత్తి నుడువఁబడెను. శ్రీశైలము,

భీమేశ్వరము, కాళేశ్వరము, అను త్రిలింగముల మధ్యనున్న దేశమునకుఁ త్రిలింగదేశమను నామ ముత్పన్నమైనదని చెప్పఁబడెనుగదా. రెండవది యగు భీమేశ్వరము గోదావరిజిల్లాలోని రామచంద్రపురముతాలూకా లోనున్న దక్షారామము లేక ద్రాక్షారామ మనుగ్రామమే. ఇచ్చట భీమేశ్వరస్వామియాలయమున్నది. ఈస్థలమాహాత్మ్యము స్కాందపురాణాం తర్గతము. ఈమాహాత్మ్యమునే శ్రీనాథుఁడు భాషాంతరీకరించి, భీమేశ్వర పురాణమను నామమిడి, బెండపూడి అన్నమంత్రి కంకితమిచ్చెను. శ్రీనాథుఁడె భీమేశ్వరపురాణము ప్రథమాశ్వాసమునం దీపురాణమును గూర్చి యిట్లు వ్రాసెను.

"సర్గప్రతిసర్గవంశమన్వంతరవంశానుచరితంబు లను పంచలక్షణం బులతోడంగూడి సపాదలక్షగ్రంథసంఖ్యాసమన్వితంబై పంచాశత్ఖండ మండితంబై బహుసంహితాసమాకీర్ణంబై యొప్పు శ్రీ మహాస్కాందంబను నాదిపురాణంబునందు గోదావరీఖండంబు శ్రీమద్దక్షారామ భీమేశ్వర మాహాత్మ్యసంయుతంబగుటంజేసి భీమేశ్వరపురాణం బనం బరఁగు, నది యాంధ్రభాషాప్రబంధముగఁ జెప్పందొడంగితి."

ఈభీమేశ్వర మాహాత్మ్యములోని చరిత్రాత్మకమైన విషయమును వెల్లడించినచో మా చదువరులు మనప్రాచీనుల పురాణరచనాప్రాగ ల్భ్యమును మెచ్చుకొనఁదగుదురు. డాకిరేమియను ప్రాచీనగ్రామనామ మునకు దక్షారామమను సంస్కృతనామ మొసఁగి, యాదక్షారామము నేదక్షసవనాగారముగా మార్చి, దానికి దక్షాధ్వరపురాణగాథను ముడి వెట్టి, మధ్యమున మొదటిచాళుక్యభీమవిష్ణువర్ధనుఁడు తనపేరిట నీశ్వ రాలయమును నిర్మించినపిదప, శివుఁడు భీమేశ్వరుఁడను పేరితో నచ్చ ట సాక్షాత్కరించి యుండెనని, యొక పెద్దపురాణగాథ గల్పింపఁబడెను. ఈభీమపురాణములోనే చాళుక్యభీముఁడునిర్మించిన చాళుక్యభీమవరము వర్ణింపబడెను. ఈచాళుక్యభీముఁడు వేంగీరాజ్యమును క్రీ. శ. 888 మొదలుకొని క్రీ. శ. 918 వఱకును బాలించెను. అనఁగా నీదక్షా

రామమను పేరుగల భీమేశ్వరమును, చాళుక్యభీమవరమును పదియవ శతాబ్దారంభమునుండి మాత్రమె వెలసియుండెనని స్పష్టముగదా. ద్రాక్షారామగ్రామమునందలి భీమేశ్వరాలయములో సత్యాంతము ప్రాచీనములైనశాసనములు పదునొకండవశతాబ్దమునాఁటివి గలవు.[16]

కావున స్కాందపురాణాంతర్గతమైన భీమేశ్వరపురాణమునకుఁ గారణభూతమైన చరిత్రాత్మకవిషయములు పదియవ పదునొకండవ శతాబ్దారంభమునందు జరిగియుండెను. ఆ స్కాందపురాణరచనాకాల మీగ్రొక్కవిషయమునుబట్టి పరిశీలించినయెడల పదునొకండవ శతాబ్దమునకుఁ

16. చాళుక్యభీముని అత్తిలితామ్రశాసనమును ప్రకటించిన శ్రీ లక్ష్మణరావు గారిట్లు వ్రాసియున్నారు.

చాళుక్య భీముఁడు 360 యుద్ధములలో విజయుండై తనపేరిట చాళుక్య భీమేశ్వరదేవునిఁ బ్రతిష్ఠించి దేవాలయములు నిర్మించెనని పిఠాపురమునందలి మల్లపదేవుని శిలాశాసనమువలనఁ దెలియుచున్నది. ఆగ్రామమునకును భీమవర మను పేరువచ్చెను. అయ్యది చామర్లకోట సమీపమునున్నది. ఈగ్రామమునకుఁ బూర్వము చాళుక్య భీమనగరి లేక చాళుక్య భీమపట్టణమని పేరుండెనని యిచ్చటి శాసనములవలనఁ దెలియుచున్నది. ఈ రాజే ద్రాక్షారామమున భీమేశ్వరుని దేవాలయము నిర్మించెను.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

సంపుటము 11. సంచిక. 6 పుట 250.

చాళుక్యభీముఁడు చాళుక్యభీమవరమును నిర్మించినట్లు శ్రీనాథుని సమకాలికుఁడైన విన్నకోట పెద్దన్న తన కావ్యాలంకార చూడామణిలో విశ్వేశ్వర భూపతి వంశావతార వర్ణనములోఁ జెప్పియున్నాఁడు. ఆ విషయమే విశ్వేశ్వరభూపతి పంచధారలలోనున్న ధర్మలింగేశ్వరస్వామి దేవాలయములోనున్న శాసనములో సహితము గలదు.

" భూతేకుమారారామభీముండు చాళుక్య
భీముఁడే నృపకులాబ్ధి శశధుఁడు "

పిఠాపురము మల్లభూపతి శాసనమునకు Ep. Ind. Vol IV. P. 226,
శ్వర భూపతి ధర్మలింగేశ్వరాలయ శాసనమునకు, Ep. Ind. Vol. 19. P. 164. చూడనగును. దక్షారామశాసనములు చాళుక్య భీమవరశాసనములు. South Indian Inscriptions Vol. IV ; V. చూడనగును.

బూర్వము గాదని స్పష్టముగాఁ జెప్పవచ్చును. ద్రాక్షారామభీమేశ్వరుని ప్రశంస నన్నయభట్టుభారతములోఁ గలదు.

మహాభారతము ఆదిపర్వము సప్తమాశ్వాసమునందలి మొదటి పద్యమును, అరణ్యపర్వము ప్రథమాశ్వాసమునందలి మూఁడువందల తొంబదితొమ్మిదవ పద్యమును రాజరాజు దక్షారామభీమేశ్వరదయా లబ్ధసుస్థిరైశ్వర్యప్రదుఁడని స్ఫురింపఁజేయుచున్నవి.

కం. బిరుదాంక భీమభీమే
శ్వర కృతనిత్యప్రసాద సౌజన్యగుణా
భరణ పరగండభైరవ
పరనృపమణిమకుటఘటితపదవిబుధనుతా.

కం. శ్రీరాజరాజ వీర
శ్రీరమణీరమ్య గంధసింధురహయ శ్రీ
ఘోరాధవక్ష దక్షమ
ఖారి దయాలబ్ధ సుస్థిరైశ్వర్యప్రదా.

నన్నయభట్టు మహాభారతాదిపర్వమున నర్జునుని తీర్థయాత్రా సందర్భమున కళింగదేశమును, పురుషోత్తమక్షేత్రమును, మహేంద్ర పర్వతమును, గోదావరిని, భీమేశ్వరమును, శ్రీశైలమును జెప్పి, తర్వాత వేంగీదేశవిభవమును వర్ణించెను. అనఁగా నన్నయభట్టుకాలమునాఁటికి బ్రహ్మాండపురాణములోఁ జెప్పబడిన శ్రీశైలము, భీమేశ్వరములందు మాత్రము శివుఁడు లింగరూపమును దాల్చియుండెననియుఁ ద్రిలింగ ములలో మూఁడవదియగు కాళేశ్వరమునం దింకను సాక్షాత్కరించి యుండలేదనియుఁ జెప్పవచ్చును.

"వ. కళింగవిషయంబు సొచ్చునంతఁ దోడి బ్రాహ్మణులు కళింగ ద్వారంబునఁ గ్రమ్మఱి యుత్తరదేశంబులకుం జనిన నందుఁ గతిపయ బ్రాహ్మణసహాయుండై పార్థుం డరిగి పూర్వసముద్రతీరంబునఁ బురుషో త్తమదేవునకు నమస్కరించి మహేంద్రపర్వతంబు సూచుచు."

సీ. దక్షిణ గంగనాఁ దద్దయునొప్పిన
గోదావరియు జగదాదియైన
భీమేశ్వరంబును బెడఁగగుచున్న శ్రీ
పర్వతంబును జూచి యుర్విలోన
ననఘమై శిష్టాగ్రహార భూయిష్ఠమై
ధరణీసురోత్తమాధ్వరవిధాన
పుణ్యసమృద్ధమై పొలుచువేఁగీదేశ
విభవంబుఁ జూచుచు విభుఁడు దక్షి

తే. ణాంబురాశితీరంబున కరిగి దురిత
హారియైన కావేరిమహాసముద్ర
సంగమంబున భూసురేశ్వరుల కభిమ
తార్థదానంబుఁజేసి కృతార్థుఁడగుచు.

మహాభారతము. ఆదిపర్వము. అష్టమాశ్వాసము. పద్యము. 139

నన్నయభట్టు తాను బ్రహ్మాండాది నానాపురాణవిజ్ఞాన నిరతుఁడ నని చెప్పుకొనెనుగదా. నన్నయనాఁటికి బ్రహ్మాండపురాణము రచియింపఁబడి యుండవలెననియు, నద్దానిని నన్నయ చదివియుండవలెననియుఁ జెప్పవచ్చును. అట్టి బ్రహ్మాండపురాణములోఁ ద్రిలింగదేశ ప్రశంసయున్నయెడల నన్నయభట్టు వేంగీదేశమును, వేంగీదేశవిభవమును వర్ణించి, శ్రీశైల భీమేశ్వరములను మాత్రము పేర్కొని, కాళేశ్వరమును విడిచిపెట్టుట గమనించినయెడల, నతనికాలమునాఁటి కాంధ్రదేశమునకుఁద్రిలింగసంజ్ఞ జనించియుండలేదని నిస్సంశయముగఁ జెప్పవచ్చును. తెలుఁగుదేశమునకుఁ ద్రిలింగనామము చాళుక్యులతరువాత నాంధ్రదేశమును బరిపాలించిన కాకతీయులకాలమున నుద్భవించెననుటకుఁ బదమూఁడవ, పదునాల్గవ శతాబ్దములయందలి శాసనములును, సారస్వతమును జెప్పక చెప్పుచున్నవి. ఆకాలమునాఁటి పండితులెవరో త్రిలింగసంబంధమైన ప్రక్షిప్త శ్లోకమును బ్రహ్మాండపురాణములోఁ జేర్చియుందురు. అందుచేతనే కాఁ

బోలు కొండఱు చరిత్రకారులు బ్రహ్మాండ, స్కాందపురాణములు, తస్సర పురాణములని మొగమాటములేకుండఁ జెప్పివైచిరి. ఆవిషయమిచ్చటఁ దెల్పినందులకుఁ బండితులు నన్ను క్షమింతురుగాక. కెప్టన్-విల్ఫర్డు దొరగారు బ్రహ్మాండ, స్కాందపురాణములను దొంగపురాణములనియు, బూటకపు పురాణములనియుఁ జెప్పిరి.

" Other imposters have had recourse to Scanda, Brahmanda. and Padmapuranas, a great part of which is not at present found, and for that reason, they are called the puranas of thieves and imposters, though the genuineness of such parts as are in common use has never been questioned.

' Asiatic Researches Vol. VIII. P. 252. " Sacred isles in the West" by Captain F. Wilford.

పై దొరగారితో విల్సన్‌దొరగా రేకీభవించి బ్రహ్మాండస్కాంద పురాణములలో నమ్మఁదగని యైతిహాసికవిశేషము లెన్నో కలవని చెప్పిరి. వారు బ్రహ్మాండ, స్కాందపురాణములను గూర్చి వ్రాసినవిషయము విపులముగ నిం దిచ్చుచున్నాను.

Date of Skandapurana.

It is informally agreed that the Skandapurana in a collection form has no existence and the fragments in the shape of Samhitas, Khandas, and Mahatmyas, which are affirmed in various parts of India to be portion of purana, present a much more formidable mass of stanzas than even the immense number of which it is said to consist. The most celebrated of its portions in Hindustan is Kasikhanda, a very minute description of the temples of Siva, in or adjacent to Benares, mixed with directions for worshipping Maheswara and a great variety of legends explandory of its merits, and of the holiness of Kasi ; many of them are puerile and uninteresting, but some are of a higher character. The story of Agasthya records probably, in a legendary style, the propagation of Hinduism in the South of India ; and in the history of Divodasa, King of Kasi, we have an:embellished of temporary depression of the worship of Siva, even in its metropolis, before the ascendency of the followers of Budha. There is every reason to believe that greater

part of the contents of Kasikhanda anterior to the first attack upon Benares by Mohamad Ghazni.

P. 44. Introduction to
" Vishnupurana " H, H. Wilson.

Date of Brahmandapurana.

Brahmandapuraua is usually considered to be in much the same predicament as the Skanda, no longer procurable in a collective body, but represented by a varieties of Khandas, and Mahatmyas, professing to be derived from it. The fecility with which any tract may be thus attached to the nonexistont original, and the advantage that was taken of its absence to compile a variety of unauthentic fragments have given to the Brahmanda, Skanda, and Padma, according to Captain Wilford, the Character of the puranas of thieves and impostors.

P. 54 of preface to
Vishnupurana, II. H. Wilson.

బ్రహ్మాండ, స్కాందపురాణములకంటెను ప్రాచీనమైనది మార్కండేయపురాణము. మొదటి రెండుపురాణములకు సంభవించిన యపవాదము మార్కండేయపురాణమునకుఁ బట్టలేదు. కావునఁ దత్పురాణమునందలి తిలంగపదము, శాసనములందలి తెలుఁగుపదములె త్రిలింగపదముకంటె పూర్వపుపదములనిస్పష్టము. ఈ త్రిలింగపదము కాకతీయ రాజ్యకాలమునఁ బ్రభవించి, రెడ్డిరాజ్యకాలమున నాంధ్రదేశమున నానాస్వతములోను, శాసనములలోను బహుళవ్యాప్తినిగాంచెను. తెలుఁగుపదము వేఱు. త్రిలింగపదము వేఱు. రెండింటికిని సంబంధమేమియును లేదు. ఒకదానినుండి రెండవది జనింపలేదు. అదియునుఁగాక నాంధ్రవిషయమున కొక్కదానికె త్రిలింగసంజ్ఞ కలదని యూహింపరాదు. ఆంధ్ర రాజులును ద్రిలింగాధిపతులని పిలువఁబడుటలేదు. త్రిపురికాలచుర్యరాజ వంశజులకుఁ ద్రిలింగాధిపతులన్న పేరుగలదు. ఆవిషయము నిచ్చటఁ జర్చించెదను.

కాలచుర్యులు త్రిలింగాధిపతులా ?

పదియవశతాబ్దారంభమునఁ గాలచుర్యప్రభువులలో నొక్కఁడగు మొదటియువరాజ దేవుఁడు బలదర్పశౌర్యములచేఁ బ్రఖ్యాతినిగాంచి

దక్షిణహిందూదేశమందలి కుంతల, కొంకణ పాండ్య, కర్ణాట, ఆంధ్ర, సింహళ రాజ్యాధిపతులను పయోష్ణీయుద్ధములో జయించెనని, రాజశేఖరమహాకవి రచించిన విద్ధసాలభంజికయను నాటకములోఁగలదు ఈసందర్భమునరాజశేఖరకవి వ్రాసిన యొకశ్లోకము నుదాహరించుచున్నాను.

శ్లో॥ కర్ణాటీ యుద్ధతంత్రే చతురతరమతిః సింహళః సింహకర్మా
పాండ్యశ్చండాసియష్టి ర్ముకళపరివృఢః కార్ముకప్రౌఢవాహః
ఆంధ్రో నీరంధ్రసారః సమరభువిసురః కుంతలః కుంతలేశః
కించాన్యే కొంకణాద్యా అపినరపతయః సంశ్రితా సంఘవృత్తిమ్॥

చతుర్థాంకము.

రాజశేఖరుఁ డీనాటకమును క్రీ. శ. 935 సంవత్సరప్రాంతమున రచియించియుండెనని మిరాషీపండితుఁడు నిర్ణయించెను.[17] ఆనాటకమునకు నాయకుఁడైన యువరాజదేవుఁడు త్రిలింగాధిపతియని రెండుచోట్ల నాటకమధ్యమందు వర్ణింపఁబడెను.

(1) (నేపథ్యే) జయజయ త్రిలింగాధిపతే సుఖాయ మాధ్యందినీ సంధ్యాభవతు భవతః। ... ...ప్రథమాంకము.

(2) (తతః ప్రవిశతి భాగురాయణో దూతశ్చ)—

ఉభౌ: జయతు త్రిలింగాధిపోదేవః। చతుర్థాంకము. ఈనాటకమును శ్రీ జనమంచి వెంకట్రామయ్యగారు రాంధ్రీకరించినారు. వారు పై భాగములకిచ్చిన భాంషాంతరీకరణ మీాదిగువ నిచ్చుచున్నాఁడను.

(తెరలో)

(1) జయజయ త్రిలింగదేశాధీశ్వరా! దేవరవారికి మధ్యందినసంధ్య సుఖదాయిని యగుగాక !

(2) ... ...(తరువాత భాగురాయణుఁడును దూతయుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

---

* 17. The 'Viddhasalabhanjika' K. B. Pathak Commemoration Volume P. 364. Prof. V. V. Mirashi.

ఉభయులు: త్రిలింగాధిపతులైన దేవరకు జయము.[18]

ప్రాచీనహిందూదేశ చరిత్రయందుఁ త్రికళింగాధిపతులని బిరుదుగలవారు, కాలచురి వంశ్యులగు చేదిదేశపురాజులును, కళింగదేశము నేలిన గంగవంశరాజన్యులును, కటకము నేలిన సోమవంశీయులగు నరపతులును మాత్రమె. కాఁబట్టి కాలచురివంశజుఁడగు యువరాజదేవునకును త్రికళింగాధిపతియన్న బిరుదే యుండనోపుననియుఁ త్రిలింగాధిపతి యన్నబిరుదు లేఖకుని పొరపాటుయి యుండవచ్చుననియుఁ బరిశోధకుల యభిప్రాయమై యున్నది.[19]

కాలచుర్యులకుఁ త్రిలింగాధిపతులన్న బిరుదాంకము సంశయోపేతమని తెలిసికొన్నప్పుడు పదియవశతాబ్దమునందుండియుఁ త్రిలింగ పదము వ్యాప్తియందుండెనని చెప్పుటకు వీలులేదుగదా. ఒకపట్టున వాదముకొఱకు వారికాబిరుదు గలదని యొప్పుకొన్నను, ఆంధ్రదేశము నేలని త్రిలింగాధిపతులవలన నాంధ్రదేశమునకుఁ త్రిలింగాభిధానము గల్గినదనియుఁ త్రిలింగమునుండియే తెలుఁగుపదముద్భవించెనని యుఁ జెప్పఁ బూనుట నేలవిడిచి సాముసేయుటవంటిది.

త్రికళింగమునుండి తెలుగుపుట్టెనా?

"ఈ త్రికళింగము జనసామాన్యముచే నుచ్చరింపఁబడునప్పుడు కొంతకాలము జరుగునప్పటికి 'క'లోపించి త్రిలింగపదమే వ్యవహారములోనికి వచ్చియుండును. విదేశస్థులును త్రిలింగమనియే వ్యవహరించియుందురు. త్రిలింగపదము వ్యవహారమునకువచ్చి యభ్యాసపడి దేశమున నాటుకొన్నతర్వాతఁ త్రికళింగపదము జనులముఖములనుండి తొలఁగిపోయి

18. ఈవిద్ధసాలభంజిక సంస్కృతనాటకమును, దాని యాంధ్రభాషాంతరీకరణమును దెప్పించి యిచ్చిన శ్రీ ఈయుణ్ణి వేంకటవీరరాఘవాచార్యులు, ఎం.,ఎ. గారికిఁ గృతజ్ఞుఁడను.

* 19. **Yuvarajadeva I of Tripuri.**
Annals of Bhandarkar Institute Vol. XI. P. 361-373.

శాసనములందు మాత్రమె నిలిచియుండును తరువాత నీదేశమును బాలించినవారిలో శైవమతస్థులయిన కడపటిపల్లవులకాలముననో, కాకతీయులకాలముననో, మొదటిచాళుక్యులకాలముననో త్రిలింగపదము మిక్కిలి ప్రాచీనమైనదైనట్లుగఁ బ్రయత్నములు చేయఁబడియుండును అయి. నను క్రీస్తుశకము రెండవశతాబ్దమునందుండిన టాలెమీ యనునాతఁడు త్రిలింగమని పేర్కొనియున్నాఁడు. త్రికళింగమనుటకు త్రిలింగ మని యుండవచ్చును. దీనినంతయును బట్టిచూడఁగా కళింగమును బట్టియె యాంధ్రదేశమునకు త్రిలింగమనుపేరువచ్చినదనియే సముచితమనితోఁచుచున్నది" అనికీర్తిశేషుఁడైనఆంధ్రచరిత్రచతురాననుఁడు ఆంధ్రులచరిత్ర ప్రథమభాగమున వ్రాసియున్నాఁడు[20] ఇట్టి యభిప్రాయమునే శ్రీ జయపురసంస్థానాధీశ్వరులు శ్రీ విక్రమదేవవర్మగారు వెలిబుచ్చియున్నారు.

"మగధదేశీయుఁడును గుప్తవంశీయుఁడును నయిన భవదేవగుప్తుఁడు త్రికళింగాధిపతియని బిరుదమునుగొనియున్నట్లు క్రీ. శ. పంచమ శతాబ్దపు శాసనములలోఁ గొన్నిటియందుఁ గనఁబడుచుండుటవలనను, ఉత్కళింగము (మీఁదికళింగము), మధ్యకళింగము (నడిమికళింగము), తలకళింగము (క్రిందికళింగము) అను నామములవ్యవహారమువలనను గళింగము కొంతకాలమైనతర్వాత మూఁడుభాగములుగలదయి యుండెను. భవదేవగుప్తుఁడు సమగ్రకళింగమును శాసింపకున్నను, గొంతభాగమును మాత్రము శాసించుచుఁ ద్రికళింగాధిపతి బిరుదమును గ్రహించి యుండనోపు. బిరుదము లత్యుక్తిపూర్ణములుగదా.

ఉత్కళింగమే యుత్కలముగాను, తలకళింగమే తెలుంగుగాను మాఱినదని కొందఱ యభిప్రాయము. అట్టి యభిప్రాయ మగ్రాహ్యము గాను. కాళిదాసునికాలమునకుముందే యుత్కళింగ ముత్కలమై యుండును. కనుకనే యాయన మధ్యకళింగమునే కళింగమని నిశ్చయించుకొని దానికిని వంగదేశమునకును నడుమ నుత్కలమున్నట్లు వచించెను.

---

20. ఆంధ్రులచరిత్ర ప్రథమభాగము. పుటలు. 27. 28.

త్రిలింగమధ్యస్థితకారణమువలనఁ దెలుంగయ్యెనను నూహాభరితహృదయములందుఁ దలకళింగమే తెలుంగయ్యెనను నూహాము చోటు నొందకున్నను, మొదటి యూహముకంటె రెండవ యూహమే యధికతరయుక్తియుక్తము. చెప్పంబడుచున్న మూఁడు లింగములును సృష్ట్యాది సంభవములుగాని యేకకాలప్రతిష్ఠితములుగాని కావనుట నిక్కము. ఆలింగముల ప్రతిష్ఠలకు మునుపు తన్మధ్యదేశము నామశూన్యముగ నుండెననుట యసమంజసము. మఱియుఁ బదములు మాఱునపుడు వర్ణాగమవర్ణలోపవర్ణవ్యత్యయములు బహుళములు. కాఁబట్టి తల కళింగమే తెలుంగయ్యెనని నానమ్మిక.” [21]

పైయిద్దఱ యభిప్రాయములకును మూలము ఎలియట్‌దొర (Sir walter Elliot) తాను వ్రాసిన ‘దక్షిణహిందూదేశపునాణెములు’ అను గ్రంథములోని యీదిగువవాక్య మని నాకుఁదోఁచుచున్నది.

“త్రికళింగము జనసామాన్యమునోటఁబడి త్రిలింగమయ్యెను. ఆత్రిలింగపదమునుండియే యాంధ్రవ్యాకరణకర్తలు తెలుఁగుపదోత్పత్తిని గల్పించిరి.”

“ Trikalinga by an obvious eclipse may easily pass colloquially into Trilinga, a form from which native grammarians have deduced the modern name of the Telugu dialect.”

Foot note 4. Coins of Southern India P. 11.

చరిత్రచతురాననుఁడును బండితప్రభువును వ్రాసినవాక్యములు త్రోసిరాజని చెప్పుటకు సాహసించుచున్నాను. త్రిలింగపదమునుండి తెలుఁగుపదముదయించదని చెప్పిన పండితప్రభునితీర్పు న్యాయసమ్మతము. త్రికళింగము తెలకళింగమునుండి తెలుగుద్భవించెనని చేసిన నిర్ణయ మాదరణీయముగాదు. ఏల ?

(1) త్రికళింగమనునది ఇప్పటి విశాఖపట్టణ మండలము, ఓఢ్రరాష్ట్రములోఁ జేరిన గంజాముమండలములోని తెలుఁగుభాగమునకును సరివచ్చును. ఈభాగమునకే కళింగమనియెడి నామము శాసనము

21 కళింగసంచికలోని కళింగదేశపూర్వ సభాసభ్యస్వాగతోపన్యాసము.

లలోను, ఆంధ్రసారస్వతమునందును గలదు. ఈభాగమున వేంగీ చాళుక్యులును, కాకతీయులును, రెడ్లను జయించి తెలుఁగుదేశములోఁ గలిపివేసిరి. ఆభూభాగమునకుఁ ద్రికళింగమనియుఁ గళింగమనియు నామాంతరములుండుటచేతను, దెలుఁగుదేశము వేరనియుఁ ద్రికళింగ, కళింగదేశములు విషయాంతరములని దెలిసియున్నప్పుడును, ద్రికళింగ, కళింగపదములనుండి తెలుఁగుపదముద్భవించియుండలేదని సులభముగా గ్రహించుకొనవచ్చును. గోదావరీనది మొదలుకొని, మిగిలిన దక్షిణ, పశ్చిమాంధ్రదేశమునకెప్పుడును గళింగమనిగాని, త్రికళింగమని గాని నామములులేవు. త్రికళింగ, కళింగపదములు వ్యవహారమునందున్న కాలముననే, తెలుఁగు, తెనుఁగుపదములు వ్యాప్తియందుండెను. కావున, తెలకళింగము, త్రికళింగము నను పదములకును, దెలుఁగుపదమునకును సంబంధమేమియును లేదు.

(2) దేశనామమునుబట్టి దేశభాషకు నామముగలుగదు. రాష్ట్రవాసుల నామమునను సరించి, రాష్ట్రభాషకును, రాష్ట్రమునకును పేర్లు కలుగుట సర్వజనవిదితము. దేశనామమైన త్రికళింగము ననుసరించి, దేశభాషయైన తెలుఁగుపుట్టినదని చెప్పుట ధర్మముకాదు.

(3) తెలుఁగుదేశములో నంతర్భాగము త్రిలింగము, త్రిలింగములో నంతర్భాగము త్రికళింగము, లేక కళింగము. త్రికళింగమునుండి కాని, త్రిలింగమునుండిగాని, తెలుఁ గుద్భవించెనని చెప్పుట తగనిపని. త్రికళింగదేశమునందును, కళింగదేశమునందును దెలుఁగుభాషయే, తొమ్మిదియవ శతాబ్దమునందుండి మాతృభాషగానుండెను. మనదురదృష్టముచేఁ ద్రికళింగము, కళింగదేశములోని కొంతభూభాగమును, ఓఢ్రుల హస్తగతమైపోయినవి. త్రికళింగమునుండి త్రిలింగము, త్రిలింగమునుండి తెలుఁగుపదములు కలుగలేదు.

తిర్లింగము—త్రిలింగము—తెలుఁగు.

శ్రీ గోనవర్తి రామదాసుపంతులుగారు దాక్షార్ణవుని కుమారుఁ

డైన యింద్రవర్మపుర్లి తామ్రశాసనమును బ్రకటించి, శాసనప్రతిగ్రహీత యైన భవదత్తశర్మ తిరిలింగివాస్తవ్యుఁడని యుండుటఁజూచి, యీ తిరిలింగమే త్రిలింగమని యూహించిరి. ఈశాసనము క్రీ. శ. అయిదవ శతాబ్దమునాఁటిది.[22] ఆశాసనములోని భవదత్తశర్మనుగూర్చి వ్రాసియున్న భాగము నీక్రింద నిచ్చుచున్నాను.

“కౌశికసగోత్రాయ...సబ్రహ్మచారిణే తిరిలింగ
వాస్తవ్యాయ వేదవేదాంగపారంగాయ, భవదత్త
శర్మణే సమ్ప్రత్తదేవం విదిత్వా...”

తిరిలింగవాస్తవ్యాయ యను పదమునకు వారు తిరిలింగదేశ వాస్తవ్యుఁడని యర్థమును జెప్పి, తిరిలింగమే, త్రిలింగపదమునకుఁ బూర్వరూపమని శాసించిరి. ఈతిరిలింగపదము నీవిధమున విభజించిరి. తిరిలి+ంగయని పదవిభాగమును జేసి యందులోని +ంగ యను ప్రత్యయాంతము బహువచనమును సూచింపఁజేయుననియుఁ దిరిలి యేకవచనమగు నొక ప్రజానామధేయమనియు వారు వ్యాఖ్యానించిరి. ‘తిరిలి’ యను పదమున కర్థము తెలియదనియు, నాపదమునకు వ్యుత్పత్త్యర్థము నన్వేషింపవలసియున్నదని చెప్పి, ‘తిరిలి’ యనుపదము ‘తెల్ల’ ‘త్రిల్లి’ ‘తెలి’ యను పదములకుఁ బూర్వరూపమని చెప్పిరి. ‘తిరిలి’ యనఁగా తెలిపి, బుద్ధి, ప్రకాశమని యర్థమిచ్చుచున్నదని స్పష్టపఱచి, తిరిలింగ మనఁగాఁ బండితులయొక్కయు, బుద్ధిమంతులయొక్కయు, నివాసభూమి యని తేల్చివేసిరి. ఈతిరిలింగపదమునుండియే, తెలుఁగుపద ముద్భవించెనని చెప్పి, వీరు చెప్పిన సిద్ధాంతమునకు గుడికి బారెడెచ్చుతగ్గుగ, గ్రియరుసన్ (Grierson) పండితుఁడు తెలుఁగుపదోత్పత్తినిగూర్చి, చెప్పినదానితో సరిపోవునని సమాధానము చెప్పుకొనిరి. రామదాసు గారు తిరిలింగమనునది గ్రామనామమో దేశనామమో గ్రహింపక

* 22. (1) Purle plates of Indravarma, son of Danarnava Epigraphica Indica Vol. XIV. P. 300.
(2) Indian Antiquary Vol. LIV. P. 221-227.

పోవుటయే దీనికిఁ గారణము. తిరిలింగవాస్తవ్యుఁడను పదమున కర్థము, తిరిలింగగ్రామవాసి యనియే యర్థముకాని, తిరిలింగదేశస్థుఁడని యర్థము చెప్పుట తగదు. అట్టి తిర్లింగ, తిరిలింగగ్రామములు గంజాము మండలములో నున్నవి. టెక్కలిగ్రామసమీపమున నొక తిర్లింగిగ్రామమున్నది. ఆగ్రామమునందు పూర్వగాంగులకు సంబంధించిన శాసనమునొకదానిని సత్యనారాయణరాజగురుగారు ఆంధ్రేతిహాస పరిశోధక మండలివారి త్రైమాసికపత్రికలోఁ బ్రకటించిరి.[23]

ఈ ఇంద్రవర్మ దానముచేసిన గ్రామములు గంజాము మండలములోనివి, దానప్రతిగ్రహీత లందఱును గంజాముమండలములోనివారే. భవదత్తశర్మ తెలుఁగుదేశవాస్తవ్యుఁడుకాఁడు. తిరిలింగగ్రామ వాస్తవ్యుఁడై యుండనోపు. తిరిలింగమను గ్రామములు కనఁబడనప్పుడుకదా, ఆతిరిలింగము గ్రామమో దేశమో యని పరిశోధింపవలసి యుండును. కావున శ్రీ రామదాసుపంతులుగారి తిరిలింగ—తెలుఁగువాదమును త్రోసిరాజనవలసి వచ్చినది.

మఱికొన్ని వ్యుత్పత్తులు.

ఆధునికులలోఁ దెలుఁగు పదోత్పత్తినిగూర్చి కల్గిన భిన్నాభిప్రాయములఁ గొన్నిటి నిచ్చుచున్నాను. ఈ యభిప్రాయములకుఁ బ్రామాణ్యము లేదు. కాని వారి వారి యనుపమేయమైన వైదుష్యము గొని యాడవలసి యున్నది.

1. ఆంధ్రులు తెలివాహానదీ ప్రాంతమునుండి వచ్చినవారగుట చేత భాషకుఁ దెలుఁగుపేరు వచ్చినది.

2. తెల + ంగ అను పదమును బ్రత్యయమును గలసి, తెలంగ యయినదనియుఁ దెలుఁగుశబ్దమునకుఁ దెల్లనివారనియుఁ దేటగానుండు పదముల భాషయనియుఁ బేరు వచ్చినది.

* 23. Tirlingi Copper plate grant. A. H. R. S. Journal Vol. III. Part I. Page 54-56.

3. తేనెవంటి భాషకావున, తెనుఁగయ్యెనని కొందఱ యభిప్రాయము.

4. తెనుఁగుపదము, తేన్ + ఉన్ + ంగ్ + ఉ అని విభజింపఁబడి, తెన్నుననుండువారి భాషయని తెలుపఁబడినది.

5. తిలలు పండు దేశము గాఁబట్టి దేశమునకుఁ దెలుఁగు దేశమని పేరువచ్చెను. భాషకు నాపేరే కల్గెను.

పైనుదాహరించిన వ్యుత్పత్తులు గమనించినయెడల వీనికొక త్రోవయుఁ దెన్నును గనఁబడునట్లు లేదు. ఎవరిబుద్ధికిఁ దోఁచినట్లు వారు తెలుఁగుపదమును ఖండించి, యక్షరమున కొక యర్థమును గల్పించుచు వచ్చిరి. ఈయవస్థలె కర్ణాటకులును, తమిళులును బడుచున్నారు. కర్ణాట పదోత్పత్తినిగూర్చియిట్టి వాదప్రతివాదములు కర్ణాట సాహిత్య పత్రికలలో నింకను జరుగుచునే యున్నవి. అవి యన్నియుఁ జెప్పుట నిచ్చట నప్రస్తుతమని విడుచుచున్నాను.

తెలుఁగు—తెనుఁగు.

తెలుఁగు శబ్దమునకు రూపాంతరము తెనుఁగు. లవర్ణలోపము నవర్ణాగమముగల పదములు తెలుఁగుభాషలోఁ జాలఁగలవు. కొన్నిటి నుదాహరించెదను. ఈమార్పు స్వరవ్యత్యయమువలననే కల్గినది.

తోల - తోన

తోలకు - తోనఁకు

ములుఁగు - మునుఁగు

గోలుఁగు - గోనుగు.

ప్రాకృతభాషలో సంస్కృతపదములోని లకారము నకారముగను, నకారము లకారముగను మారునని ప్రాకృతభాషావేత్తలు చెప్పుదురు. తెలుఁగు తెనుఁగుగా మారుట యట్టి స్వరవ్యత్యయమువలనఁ గలిగినదని నాయభిప్రాయము. తెలుఁగుపదము వేఱు, తెనుఁగుపదము వేఱు ననుకొని, తెనుఁగుపదమునకుఁ గూడ వ్యుత్పత్తులకై వెదకుట వెఱ్ఱిపని.

తెలుఁగుపదోత్పత్తినిగూర్చి సత్యమైన చరిత్రాంశము.

తిలంగులను జనులకు నివాసభూమి గావున, నీదేశమునకుఁ దెలుఁగు దేశమనియు, వారు మాట్లాడెడి భాషగావున భాషకుఁ దెలుంగు భాషయనియు నామములు పరిఢవిల్లెనని యూహించుటే ధర్మమని నా యభిప్రాయము. ఈతిలంగ పదమేమో యనుకొని త్రిలింగపదమే చెవినిబడుట యలవాటుగాఁగల మన పండితులు, తెలుఁగులిపిలో నచ్చు కాఁబడిన సంస్కృత మార్కండేయ పురాణములో నెట్లు తిలంగపదము త్రిలింగపదముగా దిద్దినారో చదువరులకుఁ జూపుచున్నాను.

సంస్కృతప్రతిలో శ్లోకము.

తిలఙ్గా కుఞ్జర దరీ కచ్ఛవాసాశ్చయేజనాః
తామ్రపర్ణీతథా కుక్షిరితి కూర్మస్య దక్షిణాః.

తెలుఁగుప్రతిలో శ్లోకము.

త్రిలిఙ్గాః కుఞ్జరదరీ కచ్ఛవాసాశ్చయే జనాః
తామ్రపర్ణీతథా కుక్షిరితి కూర్మస్య దక్షిణాః.

తెలుఁగు మార్కండేయపురాణ ప్రతి.
ముద్రితము క్రీ. శ. 1876.

తెలుఁగాణము—తెలింగానా.

తెలుఁగు దేశములోఁ గొంత భూభాగమునకుఁ దెలుగాణమను పేరుగలదు. అది యిప్పటి నైజాము ప్రభుత్వములోఁ జేరిన హైదరాబాదు సంస్థానము నందలి తెలుఁగుభాగమునకు నామము. పదునేనవ శతాబ్దాంతమునందుండిన వెన్నలకంటిసూరనకవి తాను రచించిన విష్ణుపురాణములోఁ దెలుగాణ ప్రశంసను దెచ్చెను విష్ణుపురాణకృతిపతియైన రాఘవరెడ్డియు నాతని జనకుఁడగు బసవరెడ్డియు నుదయగిరి రాజ్యపరిపాలకులుగా నుండిరి. వీరిలో బసవరెడ్డి తెలుగాణ భూములఁగల మన్నెవారిని గెల్చినట్లు తెలియుచున్నది.

సీ. కటకాధి పతియైన గజపతిరాజుచేఁ
బ్రతిలేని పల్లకిపదవినొందె
మహిమచేఁ గర్ణాట మండలాధిపుచేతఁ
గడలేని రాజ్యభాగములు గాంచెఁ
బ్రౌఢ పౌరుషమున రాజిల్లి మెఱయుఁగా
మలక వజీర్లకుమ్మలికఁ జేసెఁ
దెలుఁగాణ భూములఁ గలమన్నె వారిచే
బలవంతమునను గప్పములు గొనియెఁ

గీ. జాటు ధాటీ నిరాఘాట ఘోటకావ
ళీఖురోద్ధూతనిబిడధూళీవిలిప్త
మండితాశాంగనాకుచమండలుండు
బాహుబలశాలి తమ్మయ బసవవిభుఁడు.

క్రీ. శ. 1510 సంవత్సరమునాఁటి ప్రతాపరుద్రగజపతి వెలిచెర్ల శాసనములోఁ దెలుంగాణ ప్రశంస కలదు. ప్రతాపరుద్ర గజపతి తెలుంగాణదుర్గములను జయించెనని యీశాసనములోని యీశ్లోకము వలన స్పష్టపడుచున్నది.

సభాపతి ర్దక్షిణ భూమిపాలాన్ విజిత్య విశ్రాణనపారిజాతః
అనన్యసాధారణసాహస శ్రీర్జగ్రాహ పశ్చాత్తెలుంగాణదుర్గాన్ ।[24]

మహమ్మదీయచరిత్రకారులు తెలుఁగుదేశమునకుఁ దిలంగదేశమనియుఁ దెలుఁగాణమునకుఁ దిలింగాణమనియుఁ దలింగాణమనియుఁ బేర్లిడిరి. కొందఱు పోర్చుగీసు చరిత్రకారులు తెలుఁగుదేశమునకుఁ దెలింగుదేశమనియుఁ దెలుఁగువారికిఁ దలింగులనియుఁ బేర్లిడిరి.

తెలుఁగుపదమునకు వ్యుత్పత్తి గల్పించుట కానిపని.

శ్రీ రామదాసుపంతులుగారు తిరిలింగపదమున కర్థము వ్రాయు నప్పుడు తామిచ్చిన యర్థముతో గ్రియర్సన్ (Grierson) పండితుఁ

24. వెలిచెర్లశాసనము-భారతి. ధాత సం॥ శ్రావణమాసము. శ్రీ వంగోలు వెంకట రంగయ్యగారు.

దేశీభవించెనని సెలవిచ్చిరి. కాని యాపండితుఁడు వ్యుత్పత్త్యర్థముల కంతు లేదని చెప్పి, యట్టి విచారణసమంజసముకాదని వక్కాణించెను. ఈయన, తెలుఁగుపదము త్రిలింగపదభవముకాదని యొప్పుకొనును. త్రికళింగమునుండి తెలుఁగు కలిగెనను వాదము నాదరింపఁడు. త్రిలింగ పదము ప్రాకృతములోఁ దెలింగపదమై యుండునని తలంచెను. తెలింగ పదము తెలశబ్దముపై 'ంగ' లేక 'ంగ్' ప్రత్యయము చేర్చినచోఁ దెలింగ మయ్యెనని యూహించి, యీతెలిశబ్దమునకర్థముగాని, వ్యుత్పత్తినిగాని కల్పించుట కర్జముకాదని వదలివేసెను. వారువ్రాసినవిషయ మాంగ్లేయ భాషలో నీదిగువ నిచ్చుచున్నాను.

" The people themselves call their language Telugu or Tenugu This word is generally supposed to be a corruption of Sanskrit Trilinga. It is explained as meaning the country of three lingas and a tradition is quoted according to which, Siva, in the form of Linga descended upon the three mountains and that these boundaries marked the boundaries of the Telugu Country. In favour of this derivation, other forms of the word such as Telunga, Telinga and Tenunga are urged. It is pointed out that Trilinga, in the form of Trilinga appeared in Ptolemy, as the name of a locality in the east of the Ganges. Other scholars compare Trilinga, with other local names mentioned by Pliny, such as 'Bolingae, Maccolingae, and Modogalingae. The latter name is given as that of an island in the Ganges. Mr. L. D. Campbell, in the Introduction to Telugu grammar, suggested that Modogalingam may be explained as a Telugu translation of Trilingam and compared the first part of the word 'modaga' with 'muduga,' a poetical form of Telugu 'mudu,' three. Bishop Caldwell on the other hand explained 'Modogalingam' as representing a Telugu Mudugalingam, the three Kalingas, a local name which appears in Sanskrit inscriptions and one of the Puranas. Kalinga appears in the Asoka inscriptions and in the form of 'Kling' it has been in the Malay country the common word for the people of continental India.

All these derivations are based on the supposition that Trilinga and not Telugu is the original form of the word. This supposition is however just as impossible as the derivation Tamil from Dravida. The old Aryan name of the Telugu country seems to be 'Andhra'

and replacing of this term by Trilinga seems to be due to the adaptation of a Telugu word. Such a word could probably only be borrowed through the medium of a Prakrit dialect, and in the Prakrit, we must suppose the form to have been Telinga. It seems probable that the base of this word is 'Teli' and 'nga' or 'gu' is the common dravidian formative element. At all events, the derivation from Trilinga is so uncertain that it cannot be safely adopted. A base Teli' occurs in Telugu, 'Teli' bright; Teliyuta, to perceive, But it could not be safe to urge such an etymology. Telugu pandits commonly state Tenugu to be the proper form of the word and explain this as the 'mellifluous language' from 'Tene,' honey.

Under such circumstances, I think we had better follow the opinion held by C. P. Brown, who rejected all etymologies of the word which had hitherto been brought forward and regarded the word as not derived from any known root.

యథార్థ నవ్య సాహిత్య పరిషత్తృతీయ సమావేశము:—మదరాసు.

అధ్యక్షోపన్యాసము.

బెజవాడ రామచంద్రారెడ్డిగారు. బి. ఏ.సి.బి.ఇ.



ఈ సభ కధ్యక్షుఁడనుగా నుండ సాహసించినందులకు నన్ను మన్నింపవలయును. పండితులు, వైయాకరణులు, కవులు, విమర్శకులు ఆంధ్రవాణీయుపాసకులింతమంద నుపన్యసింపఁబూనుటకు ధైర్యమువలయును. తప్పులున్నను సవరించుటకును, సమర్థించుటకును మీ రందఱుందురను నమ్మకముచే నే నిందులకియ్యకొంటిని. ఈ సభాసమావేశకులతో నే నెంతదూరము నచ్చఁజెప్పినను దప్పించుకొన వలనుపడదయ్యెను. మేము పట్టుదలతో నెంతసేపు వాదించుకొన్నను, నా పట్టువదలెను, వారి తలఁపే గెలిచెను.

ఈ యొప్పుదలకుఁ బూర్వ మీ సమావేశపు నామకరణమును గుఱించి నాయుద్దేశమును దెల్పితిని. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తొకటి యేర్పడియేయుండెను. నవ్యసాహిత్యపరిషత్తు మఱియొకటి బాల్యకోమలముతో నలరారుచుండెను. ఈ రెండింటిని మించి "యథార్థ" శబ్దముతో నింకొకటి యేర్పడుటయందలి యథార్థమెద్దియని తెలియఁగోరితిని. "నవ్యసాహిత్యపరిష"త్తొకటియుండుట మిథ్యకాదని యందఱెఱుఁగుదుము. దానిని మిథ్యయొనర్చు ప్రయత్నమును మన మొనర్పవలసిన యవసరము నాకుఁ దోఁచదంటిని. అదియుండుట యథార్థముగానిచో మన సమావేశమునకే యవకాశముండదని తెల్పితిని. అంతట వారు పేరునను న్న యంతరార్థమును దెలియఁజెప్పిరి. పేరునందు సవరణము గావలసినదను నాయభిప్రాయముతో వారేకీభవించినందున, నే నీనాఁడు మీ యెదుటనుండుటకు సమ్మతించితిని. ఈ యాత్మకథావివరణమును

మన్నించి, నాపలుకులను పాటింపవలయునని వేఁడువాఁడ. నవ్యసాహిత్య పరిషత్తుతో మనమేకీభవింపక పోవచ్చు, వారియాదర్శములనువిమర్శింప వచ్చుఁ, గానివారికి పరిహాసమని తోఁచునట్లు వారిపేరును మనమనుకరించుటలో గౌరవము గాంచలేకున్నాను. నవ్యతకు అధికారి నీవా నేనా యను తగవు పెంచుకొనుట మనకు తగవుకాదు. భాషదెలిసి నూతనసమావేశములను సంఘములను నిర్మించుకొను శక్తిగల మనకు అనుకరణదోషములేని ప్రత్యేకనామకరణమును మనసభకుఁగావించుటకు శక్తియొంచులకు లేక పోవలయును? ప్రతిపక్షులను పరిహసించినచో మన యాదర్శమగు సాహిత్యముద్ధరింపఁబడఁగలదా ? కావున, ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తునకుఁ బ్రత్యేకముగను, నవ్యసాహిత్యపరిషత్తునకు వ్యతిరేకముగను మన సమావేశములు వర్ధిల్లవలయుననుకోరిక మనకున్నచో వేఱొక పేరిడవలయును. అనేక కృతికన్యలఁగన్న కవులకిది సుకరమే.

మన వాఙ్మయమును పరిరక్షించుకొను నుపాయములను వెదకుటకే మనమిట సమావేశమైతిమి. గ్రామ్యభాషయనియు, వాడుకభాషయనియు, వ్యావహారికభాషయనియు, క్రొత్తపేరులతో భాషాప్రపంచమున విదిత్రప్రచారము రెండు మూఁడు దశాబ్దములుగ జరుగుచుండుటయు, నిటీవల నవ్యసాహిత్యముగా ప్రభవిల్లుటయుఁ, బండితులెల్లరును తెలిసినదే. ఈవిచిత్రప్రచారము వారివిమర్శలను గుఱియైనదే; వారియఖండఖండనలకు లోఁబడినదే. ఇప్పుడీసమావేశమునఁ గ్రొత్తగ విమర్శింపనవెద్దియును లేదు. నూతనముగ ప్రబోధింపవలసియును లేదు. ప్రాఁతమాటలను జ్ఞప్తికిఁదెచ్చుకొనుటయు, క్రొత్తనామరూపములతో వర్ధమానమగు నీబూటకములు గాచెడి ఫలములకలరూపును వాఙ్మయప్రపంచమునకు విదితమొనర్చుటయు మనయుద్దేశము. నిష్ఫలమగు నీశాఖలి సాయుజ్యదోషమున సాహిత్యభూమినుండి సారమునుబీల్చి, అమృతఫలప్రదాయకభూజములతేజమును రాజిల్లనీయదేమోయని భయపడవలసిన కాలమాసన్నమగుచున్నది. ఈనాఁటి తెలుఁగుపత్త్రికలలోను, కథల

పుస్తకములలోను, బడిబాలుర పాఠ్యగ్రంథములలోను ఈనవ్యసాహిత్య లత అంకురమేర్పఱచుకొని, పెరుగుచు, విరివియగుచు బాహాటమై బ్రహ్మాండమైపోవుచున్నట్లు ప్రత్యక్షముగఁ గనుచు వినుచు నున్నారము గాన జాగ్రత్తపడవలసివచ్చినది. దివ్యభాషాభూషణములఁదాల్పుటకు నోఁచుకొనని పామరజనుల నాశ్రయముగాఁగొని శోభించు నీనవ్యకవి తాలత ప్రాకుచుఁ బ్రసిద్ధవాఙ్మణికిరణములకాంతిని మాటువఱుచుచున్న దేమోయని సంతాపపడవలసివచ్చుచున్నది. సుగంధికుసుమములను ప్రసవింపలేని యీ తీవవ్యాపనము నాపివైవ పండితులు ప్రచారమున కాయత్తపడవలసివచ్చినది. ఈవిషయములను వాఙ్మయరక్షకులకు జ్ఞప్తి కిఁదెచ్చి హెచ్చరికపఱచుటయే యీసమావేశోద్దేశము.

నిర్దుష్టవాక్యములతో రచనారూపమును బొందిన యుత్కృష్ట భావములు సారస్వతమని పెద్దలు నిర్వచించిరి. విమర్శనకుఁబూర్వము భావన యేర్పడునుగాన, భావసౌష్ఠవమున కర్హమైనరచన పద్యరూప ముగనుండుట లెస్సయని తొలుతఁదలంచిరి. అందులకే గద్యమునకుఁ బూర్వము పద్యమేర్పడెను. భావవైచిత్ర్యముగల మహామహుల ప్రథమప్రయత్నములవలన వాఙ్మయవృక్షము శాఖోపశాఖలతో విస్తరిల్లెను. తరువాతివారు ఆ వాఙ్మయఫలములను గ్రహించి వాని సారమునెల్లను అనుభవించుటకై భాషాంతరీకరణమొనర్చిరి. క్రమక్రమముగ తత్సారా స్వాదనముచే పదనుపడినజిహ్వలు తలకొకమార్గమున నానందించుచు అనేకవిధముల తమ యానందములకు రసాత్మకమైన రూపులుదిద్దిరి. ఇవియేకావ్యములుగను, ప్రబంధములుగను, నాటకములుగను ఏర్పడె ను. పురాణములవతరించెను. ప్రహసనములు, ఖండకావ్యములు, నవ లలు, చిన్నకతలు, పెరుగుచువచ్చెను. ఆధ్యాత్మికమునుండి ప్రాపంచిక మునకు, అందుండి నాగరకమునకు భావనములు చంక్రమణమొనర్చి, వ్యాప్తిచెంది, యీనాఁటి సారస్వతవైశాల్య మేర్పడినది. చదివెడివారి యుత్సాహముతో వ్రాసెడివారి ప్రతిభ యొరపిడిపడుటచేతఁగల్గిన యీ

వ్యాప్తికి ముద్రణవిధానము తోడుపడెను. ముద్రణప్రభావమున వార్తాపత్త్రికలు వెల్లుబ్బి భాష కేర్పడియుండిన రససౌష్ఠవములను ప్రతిభావంతులకు సులభమార్గముననందిచ్చు ప్రయత్నమొనరించెను. కాని యాధునిక భిన్నరుచులవలననేమి భావములనిముడ్చుకొను వ్యవధిలేమివలననేమి సారస్వతము కట్టువదలి కలవరపడఁజొచ్చినది. వేగప్రచలితమై పెరుఁగుచున్న యీనాఁటిప్రపంచమున నిర్దుష్టసారస్వతసారము ననుభవించి యానందింపఁగలవారి సంఖ్యవిరుగుచున్నది. ఈ శీఘ్రపరివర్తనము నాగరకతను చవిఁజూచుచున్న సర్వదేశములందును గలుగుచున్నది. ఇట్టిస్థితియే ఆంధ్రమునకుఁగూడ ఆపాదిల్లినది. సారస్వతమునందు అపరసృష్టికంటె పూర్వసృష్టియే రసవత్తరమైనదనియు, భావభూయిష్ఠమైనదనియు, దాని స్వారస్యమును రక్షించు భారము మనమీఁదఁగూడనున్నదనియు విశ్వసించుచున్నాను.

కాలతరంగములు ప్రచండవేగమున నెడతెగక దొర్లుచునేయున్నవి. కాలమును, సందర్భమును అనుసరించి ప్రపంచమున నియమములు హెచ్చవలసియుండి, నాటికనుగుణమైన స్మృతులు, శాసనములు, ఏర్పడుచుండుట లోకానుభవము. మతమునందును మానవప్రవర్తనమునందువలెనే సారస్వతమునందుఁగూడ శబ్దశాసనములును, నియమావళియును ఏర్పడుచుండెను. ఈపరివర్తనవ్యవధులందు కవులేమి, లేఖకులేమి, తరువాతవచ్చి కవిహృదయము నెఱుంగకయే పరిష్కరింపించి ప్రచురించుచుండిన ముద్రాపకులేమి, కావించిన ప్రమాదములను ప్రమాణములుగాస్వీకరించి వాదించు సారస్వతప్రచారకులు కొందఱు నియమములతోఁ బెరుఁగుచుండిన తెలుఁగుతెఱవకు స్వేచ్ఛామార్గములఁ ద్రొక్కు చనవు గలుగఁజేసిరి. చేసి, దానిని సమర్థింపఁజొచ్చిరి. గ్రామ్యభాషాభిలాషులు వాడుకభాషాప్రియులైరి. ఈపరిణామపరివర్తనలవలన భాషబాగుపడినదని వాదించువారితో మనకు సమవేదికలేదు. భాష గ్రంథగ్రంథితమైనప్పుడు, తెలుఁగుమండలములన్నింటికిని పరిచితమై

సమగ్రాహ్యమై ఆదర్శమై యుండవలయును. అటుగాక ఆయామండల వాసు లాయామాండలికములను సారస్వతములోఁజొనిపి వానిని ప్రమాణములుగా వాడుకొనవలయునని యుపదేశించుటచేఁ గష్టమేర్పడుచున్నది. ఒకమండలములోని వాడుకమాటలింకొక మండలములోఁ గ్రొత్తగనుండుటయు, కొన్నిచోట్లయందు పరిహాసజనకముగ నుండుటయు, అందఱ యనుభవములోనున్నయథార్థమే. ఈవిషయము నీవఱకే పండితులు సంపూర్ణముగ విమర్శించియున్నారు; పునర్విమర్శనము చర్వితచర్వణము కాని, యీవాడుకభాషాప్రాబల్యమునుగూర్చి మరలమరలఁ జింతింపవలసివచ్చినది. వార్తాపత్త్రికలలోను రైలుపుస్తకములలోను ఈభాష విరివియగుచున్నందున సారస్వతముయొక్క నిజరూపము, రసము, ప్రజాసామాన్యమునకు నానాఁటికి దూరమైపోవుచున్నది. అంధులు స్పృశించి నిరూపించుకొనిన గజరూపమువలె ఈనాఁటివాడుక భాష వివిధమండలములలో వివిధమార్గముల నెగడుచున్నది. అదియునుగాక పత్త్రికలును పుస్తకములును ఎక్కువసంఖ్య అమ్ముడుపోవుమండలముల వాడుకభాషను వాడుటచే, తదితరమండలీయులు తమకు క్రొత్తయైనపదముల యర్థమును నేర్చుకొనుటయు వాడుటయు విధియైనది. లేనిచో ఆపత్త్రికల పుస్తకముల ధోరణిని అర్థముచేసికొనుటకు వీలుండదు. ఈయవస్థను తెచ్చిపెట్టినది వాడుకభాషావాదము. దానిబాధ ననుభవించవలసినపని ప్రజానీకమునకుఁగలిగెను. పూర్వము పండితులొనర్చిన విమర్శనములలో సూచించిన భయమిప్పుడు ప్రత్యక్షమైనిలిచినది. ఈకష్టానుభవములను దొలఁగించు ప్రచారముసేఁత గ్రాంథికవాదుల విధియై యేర్పడినది.

కాలము వక్రించినప్పుడు మిత్రులుగూడ శత్రులగుచుండుట లోకానుభవము. గ్రాంథికవాదులుకొందఱు స్వమతవ్యతిరిక్తులై, కారణాంతరములవలన వ్యావహారికభాషావాదులుగను, నవ్యసాహితీప్రాపకులుగను మాఱుచున్నారఁట. తొలుతవీరుభావములందే నవ్యత నను

కరించుచున్నట్లును, క్రమక్రమముగా భాషయందుఁగూడ నవ్యతను ప్రయోగించుచున్నట్లును, వారిచరితము సూచించుచున్నది. ఆరంభమున భావకవులు తమ నవ్యభావములను విశుద్ధభాషయందు రచించిరి. అంతవఱకును తెలుఁగుతల్లికి ప్రమాదము వాటిల్లలేదు. కాని భావభేదముతో తృప్తిపడక భాషాభేదమునుగూడ సమర్థించు నవ్యకవులు ఇప్పుడు ముందంజవేయుచున్నారు. నవ్యసాహిత్య పరిషదుద్దేశములకై వెదకి మొన్న నొక కరపత్రమునుజూచితిని. దానిలోనిమాటలను మీకు వినిపింతును.

పరిషదుద్దేశములు :

నవ్యసాహిత్యసృష్టి. విమర్శనము. ప్రచారము. వచనవాఙ్మయమూ, సాధ్యమైనంతవరకు పద్యవాఙ్మయమున్ను వ్యావహారికభాషలో నిర్మించడము.

పరిషత్కార్యక్రమము :

నవ్యసాహిత్య ప్రచారమునకు సభలూ, చర్చలూ, సమావేశములూ, ఉత్సవములూ ఏర్పాటుచేయడము; నవ్యగ్రంథ ప్రకటనము; 'ప్రతిభ' పత్రిక ప్రకటించడము; నవ్యపుస్తకభాండాగారమూ, నవ్యగ్రంథ విక్రయశాలా నెలకొల్పడము"

ఈ రచనలో దీర్ఘముల, 'డము' ల ప్రయోగాతిశయముదప్ప గ్రాంథికశైలికిని దీనికిని విశేషభేదము గనబడదు. ఆ ప్రయోగములనవసరములని గ్రాంథికవాదులందురు. వాని యావశ్యకతనుగాని గాంభీర్యమునుగాని సూచితినిగాని నవ్యసాహిత్యపరిషత్తువారు విశదపఱుపరు. దానిలోని సౌలభ్యమేమో బోధపడదు. క్రమక్రమముగఁ గొంతకాలమునకీవర్గమువారు పద్యరచనయందు ఛందోనియమములనుఁగూడ అతీతులయినను విచిత్రముండదు.

భావకవుల భావములను వ్యక్తపఱుపవలసిన యవసరము లేదనియు చదువువారే తద్భావమునుభావించి యానందింపవలయుననియు భావకవుల మతమైనట్లు భావకవి విమర్శకులనుచున్నారు. భావకవులు తమ భావౌన్నత్యమును కృతులలోనే కాక గతులలోఁగూడ విశదపఱచి, వారిభావముల స్వభావమును భావించి పాఠకలోకము కృతార్థతగను

టకు వసతులేర్పడునంతదాఁక వారిమనోవృత్తి సంపూర్ణముగ దెలియ దేని యితరులు విమర్శించుటకవకాశములు తక్కువ. భావములేని మాటలమూట కవిత్వమనిపించుకొనదు. కవిత్వములోనే భావ మిమిడియున్నప్పుడు, వారికవిత్వము భావముగలదియని తలంచి వచించుటెందులకు? అట్లు పేరిడుట యెందులకు? అది యట్లుండ, వారిభావముల సౌష్ఠవమెట్లున్నను, భాషారూపమును వికృతమొనర్పకుండవలయునని తెలుఁగుతల్లి పక్షమున వారిని వేఁడుదము.

ఒకప్పుడు మా బాలురకుఁ జదువుచెప్పుచుండెడి పండితులొకరు, ప్రార్థనశ్లోకములను వ్రాసికొనివచ్చి యొకనాఁడీ ప్రార్థనశ్లోకమును పాఠము చేయుచుండిరి.

శ్లో॥ ఓం నమో వేంకటేశాయ
పురుషాయ మహాత్మనే
పరిణత క్లేశనాశాయ
గోవిందాయ నమో నమః.

తానువ్రాసికొనిన మాతృకలోని అచ్చుతప్పువలననో, తానువ్రాసికొనినప్పటి ప్రమాదమువలననో, మూఁడవపాదమునందలి "క్లే" శబ్దములోని 'ల' కారమునుబోఁగొట్టుకొని, 'కేశ' యని వ్రాసికొని వచ్చెను. ఇది వేంకటేశ్వరస్తుతిగాన అనుభవమునుబట్టి యాచారమునుబట్టి 'కేశనాశాయ' అనువాక్యమే సరియైనదనిభావించి, ఆపంతులు పంతముతో నర్థముజెప్పుచుండెను. దృగ్గోచరముగాని క్లేశనాశము నూహింపలేక, కన్నులకగపడిన కేశనాశమునే వారు భావించిరి. భావకవులభావము లిట్లేయుండునాయని తలంచితిని. నాయూహ తప్పేయగునుగాక. కల్వములోని యౌషధము మర్దనమున గుణవర్ధనమగునట్లు (కావ్యము) కవనములోనిభావము భావించుకొలఁది ఆనందమును గొల్పునదే భావింపఁదగినభావము. కావున భాషారాధకులగు నవ్యసాహిత్యప్రాపకులుగూడ మనతో నేకీభవించినట్లు మనప్రచారము సాగవలయును. మతముగాని

రాజకీయములుగాని ప్రచారముతో వృద్ధిఁబొందును. అయితే యీకాల మునను సరించి ప్రచారముతో మనసారస్వతమును సంరక్షించుకొని యుద్ధరించవలయును. నవ్యకవులు కలరూపునో కలలోనిరూపునో వర్ణింపనిండు. కవులు జాగ్రదవస్థలోనుండి ప్రతిభనువినియోగించి, ఊగల నాఁగరవేసి, అంద ఆనందపమునట్లుగూర్చెడు భావములే భావములు. భావములసౌష్ఠవసౌందర్యములు లేకున్న కావ్యము సొంపునింపదు. పూఁత మెఱుంగులతో తృప్తికొనదు. జీనగుజీనితో నమర్చఁబడక యుత్తమాశ్వము స్వారీమోదమును గూర్పదు. పసిఁడిలో పొదుపవలసినరత్నములను ఇత్తడిలోపొదిపినచో నవి గౌరవమును విలువను గోల్పోవును. ఉత్తమ భావములు ఉత్తమభాషతోడి సమతకొఱకు హాళినిఁబొందును. తద్వ్యస్తము జాలినిగొల్పును.

గ్రాంథికశైలిని మాటాడుట యెట్లు విపరీతముగానుండునో మాటలాడుధోరణినే గ్రంథములను వ్రాయుటగూడ వైపరీత్యమే యగును. వ్యావహారికశైలిలో వ్రాయుచపోయినచో వాదములబలము తగ్గిపోవునదియును, నవరసములొలకించుటకు వీలుగాదనియును, భావములు సుబోధములుగావనియును, వాడుకభాషవారి తాత్పర్యము. ఈ యాశయములు క్రమములుగావని భారతాదిగ్రంథములే రుజువు పఱచుచున్నవి. మనపురాణములలోగాని నాటకములలోఁగాని విమర్శగ్రంథములలోఁగాని యేభావములసొంపుతగ్గెను? ఏరసములోని రసము విఱిగెను? భావమును రసమును ఒలికించుటకు కవితాచమత్కృతి యుండవలయునుగాని భాషాపేలవత్వము సహకారి కాఁజాలదు. ప్రస్తుతమున వాడుకభాషలో వ్రాసెడిపత్రికలను పుస్తకములను బఁకింప నొక విశేషము బయల్పడుచున్నది. వానిలో నొక్కొక్కవాక్యము ప్రత్యేకమైన భాగముగా నేర్పడుచున్నది. ఏ భావమెంతవఱకు ముగిసెనో తెలియజాలము. వాక్యమునకు కూడికయుండదు. పాఠకుల కిదియొక కష్టము.

సర్కారుల వాడుకపదములను అర్థము జేసికొనుటకు రాయలసీమ

వారు క్రొత్తవ్యావహారికభాషానిఘంటువును సృష్టించుకొనవలసియున్నది. భావకవులును వాడుకభాషవారును కఠినపదములను వదలివేయుటలేదు. సంస్కృతపదఘటితసమాసములను గుప్పించియు, వాక్యమును 'నూ,' 'మూ' 'డము' లతో ముగించినచో వ్యావహారికభాష కాశైలి దాపుననుండునని వారి యూహగాఁబోలు. ఇది యెంత పొరపాటు!

ఏ భాషలోనైన కథకంటె భావసమృద్ధివలనను శైలీసౌష్ఠవము వలనను ఔచిత్యపోషణమువలనను గ్రంథమున కుత్కృష్టత, కీర్తివచ్చును. ఆంధ్రమున భారతము, తమిలమున (కంబన్) రామాయణము, హిందీలో (తులసీదాసు) రామాయణము, ఆయాభాషలలోని యితరగ్రంథములకంటె గౌరవమును బొందుటకదియే కారణము. కావున శైలిలో బిగువు, భావములో బలముగలరచనలను ధరించునంతకాలము తెలుఁగుజవరాలు అందమునఁ దీసిపోకుండును. 'దేశభాషలందు తెలుఁగులెస్స' "Telugu is the Italian of the East" అనుఖ్యాతను ఆంధ్రమునకుఁ దెచ్చినది గ్రాంథికభాషయే. కాన, దానినాదరించి తెలుఁగుతల్లిని ఆరాధించుట ఆంధ్రులపరమకర్తవ్యము.



కువలయానందసారవిమర్శనము.

(గతసంచిక తరువాయి)

వ్యాకరణ విద్యాప్రవీణ, ఉభయభాషాప్రవీణ,

ఆకెళ్ల శేషాద్రిగారు.



3. ఆక్షేపము.

ఆక్షేపాలంకార ద్వితీయభేదమునకు శ్రీ బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు తమ కువలయానందసారములో నిచ్చిన లక్ష్యమును, తత్సమన్వయమును గమనింపుడు:

"కోప మొకింత లేక బుధకోటికిఁ గొంగుపసిండి. సత్యమా
రూపము, తారతమ్యము లెఱుంగు స్వతంత్రుఁడు, మాతఁప్రియా
టోపము లేని నిశ్చలుఁడిలన్ కృతలక్షణుఁడై వెలుంగఁగా
ద్వాపరలక్షణుం డనఁగ నొప్పునొకో యలధర్మనందనున్.

ఇచట యుధిష్ఠిరుఁడు ద్వాపరలక్షణుఁడైనను, కాఁడని చెప్పునిషేధము బాధితమై కృతలక్షణత్వ మను విశేషమును చెప్పుచుండుట నిది యాక్షేపము."

ఇది తప్పు. ఈయలంకారమున నిషేధము వాచ్యమై యొక విశేషము వ్యంగ్యముగా నుండవలయును. పైపద్యమున 'కృతలక్షణత్వము' అనునది విశేషమనికదా వీరియాశయము! అది వ్యంగ్యముగా లేదు. పద్యమందలి 'కృతలక్షణుఁడై' అనుపదమువలన వాచ్యమగుచునే యున్నది. మఱియు నిచ్చట నిషేధము వాచ్యముగాఁగూడ లేదు. 'ద్వాపరలక్షణుండనఁగవచ్చునొకో' అనియున్నది కాని 'ద్వాపరలక్షణుండు కాఁడు' అనని షేధము వాచ్యముగా లేదు. వాచ్యముకావలసినది వాచ్యము కాక పోవుటయు, వ్యంగ్యముకావలసినది వాచ్యమగుటయు ననుదోషములతోఁ

గూడిన యీయుదాహరణమే వీరి కెట్లు దొరకెనో తెలియదు. వీరిగ్రంథమునకు మూలమగు కువలయానందమును బరిశీలించినచో వీరితప్పు తెలియఁగలదు. చూడుఁడు:

"నిషేధాభాసమాక్షేపం బుధాః కేచన మన్వతే,
నాహం దూతీ తనోస్తాపస్తస్యాః కాలానలోపమః.
.........దూత్యా ఉక్తౌ నాహందూతీతినిషేధో బాధితత్వాదాభాసరూపః సంఘటనకాలోచిత కైతవవచన పరిహారేణ యథార్థవాదిత్వే పర్యవస్య న్నిదానీ మేవాగత్య నాయికోజ్జీవనీయేతి విశేష మాక్షిపతి."

ఇందు 'నాహందూతీ (నేను దూతిని గాను)' అను నిషేధము వాచ్యముగా నున్నది. 'ఇదానీమేవాగత్య నాయికోజ్జీవనీయా (ఇప్పుడే వచ్చి నాయికను బ్రతికింపుము)' అనువిశేషము వ్యంగ్యముగా నున్నది. 'కువలయానందప్రకాశము' అనుపేర సంస్కృత కువలయానందమును మిక్కిలి చక్కగా నాంధ్రీకరించిన కటికనేని రామయకవి యీయలంకారలక్ష్యలక్షణములు సరసముగా వ్రాసియున్నాఁడు. చూడుఁడు:

"అనిరి నిషేధాభాసం
బును నాక్షేపం బటంచు భువిఁ గొంద ఱొగిన్
విను దూతి గాను నేత
త్తనుతాపము విలయకాలదహనుని బోలున్."

ఈపద్యము, మూలమునకు సరియైన యాంధ్రీకరణము.

4. తద్గుణము; అతద్గుణము.

ఇతరగుణసంబంధముచేఁ దనగుణమును విడిచి యన్యగుణమును స్వీకరించుట తద్గుణాలంకారమనియు, ఇతరగుణసంబంధమున్నను నాగుణమును స్వీకరింపకుండుట యతద్గుణాలంకారమనియు సిద్ధాంతము. తద్గుణమునకు, బు॥ వేం॥ ర॥ గారు,

"అనిమేషస్థితిమాన్చి బిత్తరపుఁజూపు.........
మనుజేంద్రున్ భ్రమి యింగుసంతన రహీన్యర్త్యత్వమున్ సంధిలెన్."

అని యుదాహరించి, యిందు దేవాంగనకు దేవత్వము పోయి మనుష్యత్వము కలిగెఁదని సమన్వయించియున్నారు. అదితప్పు. దేవత్వ మనుష్యత్వములు జాతులు కాని, గుణములు కావు. కావున వీరిచట భ్రమపడియున్నారు.

ఇంక నతద్గుణాలంకారమునకు వీరిచ్చిన యుదాహరణము చూడుఁడు:

"కరతలపీడనంబునను గందని చక్కని పూలచెండ్లు........."

ఇచటఁ గరతలపీడనముచేఁ బూలచెండ్లు కందిపోవుట యను గుణము పొందవలసియున్నను నట్లు కాకుండుటచే నిది యతద్గుణమని వీరి సమన్వయము. ఇది తప్పు. ఎచట నన్యగుణసంబంధమున్నను నాగుణమును స్వీకరింపని యట్లు వర్ణింపఁబడునో యచట నతద్గుణమని సిద్ధాంతముగదా!

"సంగతాన్యగుణానఙ్గీకారమాహురతద్గుణమ్." (కువలయానందము.)

వీరియుదాహృతిలోఁ బూలచెండ్లకుఁ గందుట యను గుణ మితర గుణసంబంధమువలనఁ గల్గునది కాదు. కటికనేని రామయకవి పై రెండలంకారములకు నిచ్చిన యుదాహరణములు మిగుల సమంజసముగా నున్నవి.

5. లలితాలంకారచర్చ.

మూలములో నీలలితాలంకారమునుగూర్చి చర్చించుచు 'ఈయలంకారము నిదర్శనాలంకారము కాఁగూడదా' అని ప్రశ్నించి, నిదర్శనలోఁ బ్రస్తుతాప్రస్తుతములు రెండును గ్రహింపఁబడి యారెండిటికిని నైక్యము చెప్పఁబడుననియు, లలితమం దన్ననో యప్రస్తుతవృత్తాంతము మాత్రమే గ్రహింపఁబడును గాని ప్రస్తుతవృత్తాంతము గ్రహింపఁబడదు గాన నీయలంకారమునకును, ప్రస్తుతాప్రస్తుతములు గ్రహింపఁబడి

వాని నైక్య మారోపింపఁగాఁ గల్గు నిదర్శనకును భేద మున్నందున నీలలితము నిదర్శన యగుటకు వీలు లేదని సమాధానము చెప్పఁబడినది. పిమ్మట విషయవిషయులగు ప్రస్తుతాప్రస్తుతవృత్తాంతములు గ్రహింపఁబడినపుడే ప్రవర్తించెడి నిదర్శనాలంకారము, విషయి యగు నప్రస్తుతవృత్తాంతము మాత్రమే గ్రహింపఁబడెడి లలితాలంకారవిషయమునఁ గూడఁ బ్రవర్తించునెడల, భేద మున్నను భేదము లేనట్లు వర్ణించెడి యతిశయోక్తికూడ రూపకమే కావలసివచ్చుననియు మూలములోఁ జెప్పఁబడినది. అతిశయోక్తిలో విషయిమాత్రమే చెప్పఁబడును. రూపకములో విషయవిషయులు రెండును గ్రహింపఁబడి వానికైక్యము చెప్పఁబడును. విషయవిషయులు రెండును గ్రహింపఁబడునపుడే ప్రవర్తించెడి యలంకారము విషయిమాత్ర మున్నపుడుకూడఁ బ్రవర్తించునెడలఁ బైయతిశయోక్తి విషయమునఁగూడ రూపకమే కావలసివచ్చునని యర్థము. ఈవిషయమున మూలమును, బు॥ వేం॥ ర॥ గారి యాంధ్రీకరణమును బరిశీలింపుఁడు:

'నాఽపి నిదర్శనా, ప్రస్తుతాప్రస్తుతవృత్తాన్తయోః శబ్దోపాత్తయో రైక్యసమారోప ఏవ తస్యాః సముత్థానాత్. యది విషయవిషయిణోః శబ్దోపాత్తయోః ప్రవర్తమాన ఏవాఽలఙ్కారో విషయిమాత్రోపాదానేఽపి స్యాత్తదా రూపకమేవ భేదేఽప్యభేదరూపాయా అతిశయోక్తే రపి విషయ మాక్రామేత్." (కువలయానందము.)

"ఇయ్యది నిదర్శనయుఁ గాఁజాలదు. ప్రస్తుతాప్రస్తుతవృత్తాంతములు రెండును వాచ్యములై యున్ననే నిదర్శన యగును. ఇచ్చటఁ బ్రస్తుతము వాచ్యముకాదు. ఇచటఁ బ్రస్తుతము లేకున్నను, అప్రస్తుతమున్నందున నిదర్శనాలంకారము కాఁగలదని చెప్ప వీలు లేదు. ఇట్లు చెప్పినచో రూపకముకూడ నతిశయోక్తియందే యంతర్భవింపఁగలదు. చూడుఁడు: ఉపమానోపమేయముల కభేదము చెప్పిన రూపక మగును. "నీముఖము చంద్రుఁడు" అని యుదాహృతి. ఇచటఁ జంద్రముఖములకు భేదము

న్నను అభేదము ఆరోపింపఁబడినది. కావున నిది సంబంధాతిశయోక్తియే యగునని చెప్పవలసివచ్చును." (కువలయానందసారము-పుట. 141.)

బు॥వేం॥ర॥ గారి పై వ్రాఁతలో నర్థమే కనఁబడదు. అతిశయోక్తి కూడ రూపకమే కావలసివచ్చునని మూలములో నుండఁగా రూపకము కూడ నతిశయోక్తియే యగు ననుట యెట్లో! అదియు సంబంధాతిశయోక్తి యగునఁట! ఇది యేమి చిత్రమో!! మూలములో సంబంధాతిశయోక్తిమాట యేమున్నది? దీనినిబట్టి వీరికిచ్చట మూలము సరిగా నర్థముకాలేదని చెప్పవలయును.

మఱియు వీ రీ యలంకారచర్చను ముగించుచు, "అట్లనే యీలలితము అసంబంధమున సంబంధము నారోపించు నతిశయోక్తియుఁ గాఁజాలదు." అని వ్రాసియున్నారు. అతిశయోక్తిలో నసంబంధ మున్నను సంబంధ మున్నట్లు వర్ణించుట యుండును గాని సంబంధ మారోపింపఁబడదు. ఇట్లు వ్రాయుట యలంకారశాస్త్రసిద్ధాంతవిరుద్ధము.

6. సమాసోక్తి.

ఉభయసాధారణవిశేషణ సమాసోక్తి, బు॥వేం॥ర॥ గారు,

"చేరువతోఁట యందు వికసించిన మాఁవుల పూవుతావు లిం
పార వహించుచు న్మధువు లానుచు సోలుచు మెల్ల మెల్ల సం
చార మొనర్చుచుం గదిసె చయ్యన జార్చె సమీరబాలుఁ డా
పేరవరంపు నీలనిభ వేణుల గుబ్బలమీఁది పయ్యెఁటల్."

అని యుదాహరణ మిచ్చియున్నారు. సమీరబాలుఁ డనఁగా 'పిల్ల వాయువు' అని యర్థ మనియు, ఇచట నప్రస్తుతమగు కామినీవిలాసవృత్తాంతము స్ఫురించుచున్న దనియు సమన్వయించియున్నారు. కాని 'సమీరబాలుఁడు' అనఁగా 'పిల్లవాయువు' అని యర్థము వచ్చినచో సరిపడును గాని 'సమీరమనెడు బాలుఁడు' అని యర్థము వచ్చినచో రూపకాలంకారము కావలసివచ్చును. 'బాలసమీరము' అని యనక 'సమీరబాలుఁడు' అని యనుటచే నిచట రూపకమే కవియుద్దేశ్యమా యనియు నాలోచింపవలసియున్నది.

'మోహముతో గుబ్బలమీఁదిపైఁటకొంగు లాగుట' అనునది యువకుఁడు చేయవలసినపని కాని బాలుఁడు చేయునది కాదు గాన నిచట రూపకాలంకారము సరసము కాదనియు, నందుచే 'పిల్లవాయువు' అను నర్థము చెప్పి సమాసోక్తియే యంగీకరింపవలయు ననియు,నందు లేని, యిట్టి క్లిష్టసమన్వయము కల పద్యము నుదాహరించుటకంటె మిక్కిలి చక్కని యుదాహరణము నిచ్చుట మంచిదని నాయూహ. కటికనేని రామయకవి చక్కని యుదాహరణ మిచ్చినాఁడు. చూడుఁడు:

"అతివల్గత్కుచభార మాకులకచం బాలోలహారౌఘ మా
తతనృత్యన్మణికుండలాభ మసకృత్పాణిప్రహారక్రమా
న్వితమాస్విన్నముఖాబ్జ మాయతలసన్నిశ్వాసమై యొప్ప నీ
సతి నీసేవ యొనర్చుఁ బ్రేమనిది నీసౌభాగ్యమౌఁ గందుకా॥"

ఇచట బంతియాటను వర్ణింపఁగా, విపరీతరతి చేయుచున్న స్త్రీవృత్తాంతము వ్యంగ్య మగుచున్నది.

7. సమాసోక్త్యలంకార చర్చ.

సమాసోక్త్యలంకారమునుగూర్చి చర్చించుచు మూలమున,

"యథా ప్రస్తుతవిశేష్యేఽప్రస్తుత వృత్తాన్తస్యాన్వయాయోగ్యతా,తథైవ వాఽప్రస్తుతేఽపి జారాగా నాస్తి ప్రస్తుతవృత్తాన్తస్యాన్వయయోగ్యతా. ఏవంచ సమప్రధానయోః ప్రస్తుతాప్రస్తుతవృత్తాన్తయో రన్యతరస్యావశ్య మారోపేఽభ్యుపగన్తవ్యే ప్రస్తుత ఏవ ప్రస్తుతేఽప్రస్తుత స్యారోప శ్చారుతాహేతు రితి యుక్తమ్."

అని వ్రాయఁబడినది. దీనిని గటికనేని రామయకవి మూలానుసారిగనే యాంధ్రీకరించి యున్నాఁడు. చూడుఁడు:

"ప్రస్తుతవిశేష్యమునం దప్రస్తుతవృత్తాంతంబున కన్వయయోగ్యత్వం బెవ్విధంబున లేదవ్విధంబునని యప్రస్తుతంబైన జారాదికంబునందుఁ బ్రస్తుతవృత్తాంతంబున కన్వయయోగ్యత్వంబు లేదు గావున సమ

ప్రధానంబులైన ప్రస్తుతాప్రస్తుతవృత్తాంతంబులలో నన్యతరంబున కన్య తరంబునం దవశ్యం బారోపం బంగీకరింపందగియుండ శ్రుతంబైన ప్రస్తు తంబునందె యప్రస్తుతవృత్తాంతారోపంబు చారుతాహేతువని చెప్పఁట యుక్తంబు." (కువలయానందప్రకాశము.)

ఇంక, బు|| వేం|ర|| గారి యాంధ్రీకరణము చూతము :

"సమాసోక్తి యందుఁ బ్రస్తుతవృత్తాంతమే ముఖ్యము. అప్రస్తు తము ముఖ్యము కాదు. సమాసోక్త్యుదాహరణములలో ప్రస్తుతవిశేష్య మునం దప్రస్తుతమున కన్వయయోగ్యత కలదు. కాని యప్రస్తుతము నందుఁ బ్రస్తుతమున కన్వయార్హత లేదు. కావునఁ బ్రస్తుతమునకుఁగల ప్రాధాన్య మచట అప్రస్తుతమునకు లేదు. అచటఁ బ్రస్తుతమునందే య ప్రస్తుతవృత్తాంతసమారోప ముచితము. అట్లొనరించిననే చమత్కారము కలుగును." (కువలయానందసారము. 125. పుట.)

ఈ వ్రాఁత కర్థ మేమో తెలియదు. ప్రస్తుతవిశేష్యమునం దప్రస్తు తమున కన్వయయోగ్యత లేదని (అన్వయాయోగ్యతా) మూలములో స్పష్టముగా నుండఁగా యోగ్యత కలదని వీరు వ్రాసియున్నారు. మఱియు నొకటి ప్రధానము, వేఱొకటి యప్రధానమును గాక రెండును సమా నములే యైనను నేదో యొకదానియందు మఱొకటి యారోపించితీర వలసియుండఁగాఁ బద్యములలో వినఁబడుచున్నందున నాప్రస్తుతమునందే యప్రస్తుతము నారోపించుట న్యాయ్యమని మూలములోనుండఁగాఁ బ్రస్తుతము ప్రధాన మనియు, దానియందే యప్రస్తుతము నారోపించుట యుచిత మనియు వీరభిప్రాయపడుట తప్పు. ఈ వీరివ్రాఁతనుబట్టి మూల ము వీరికి సరిగా నర్థముకాలేదని స్పష్టము.

8. ఉల్లేఖము.

దీని మొదటిభేదమునకు,

"పెక్కుగతుల నుల్లేఖము
నొక్క పదార్థమునఁ బెక్కు రోలి నిలిపినన్."

అని లక్షణము వ్రాసి, "అనేకవిధధర్మములు కల వస్తువును, తత్తద్ధర్మానుసారముగ ననేకు లనేకరీతులను తలంచుట యుల్లేఖము,

ఉదాహృతి.—

చిలుకల చదువుల బఘులయి
*యటలకుఁ బానీయశాల లయి కోకిలముం
డలముల కామెత లయి వల
పులకు నిదానంబులగుచుఁ బొలిచెం దరువుల్. (కవిజనరంజనము)

ఇచటఁ దరువులు చిలుకలకుఁ జదువులబఘులుగను, తేంట్లకుఁ బానశాలలుగను, కోకిలలకుఁ గాయకలుగను, ఉన్నట్లు వర్ణింపఁబడినది" అని వేంకటరమణయ్యగారు వ్రాసియున్నారు.

పై యుదాహరణము సరిపడియుండలేదు. ఇచట ననేకు లనేక రీతుల నుల్లేఖింపలేదు.

చిలుకలు మొదలగువానికిఁ దరువులు, చదువులబఘులు మొదలైనవిగా నున్నట్లు కవి చెప్పియున్నాఁడే కాని యనేకు లనేకరీతులుగాఁ దలంచి యున్నట్లు వర్ణింపలేదు. కాన నిది దీని కుదాహరణ మగుటకు వీలు లేదు. మూలమందలి యుదాహరణములో ననేకు లనేకరీతులఁ దలంచినట్లు స్పష్టముగాఁ గన్పట్టును. చూడుఁడు:

"గజత్రాతేతి వృద్ధాభిః శ్రీకాంత ఇతి యౌవనైః
యథాస్థితశ్చ బాలాభి ర్దృష్టః శౌరిః సకౌతుకమ్."

ఇచట శౌరి వృద్ధస్త్రీలచేతను, యువతిజనముచేతను, బాలికల చేతను, ననేకరీతులఁ జూడఁబడినట్లు స్పష్టముగా వర్ణింపఁబడినది.

౭. అపహ్నుతి.

పర్యస్తాపహ్నుతి:—

దీనికి వేంకటరమణయ్యగారు "ప్రకృతధర్మం బితరస్థలార్థమైనఁ బర్యస్తయగు" అని లక్షణము వ్రాసి, "ఒకవస్తువుయొక్క ధర్మమును,

---

*'యటలకు' తప్పు. 'యలులకు' అని యుండవలయును.

ప్రస్తుతాతిరిక్తమగు వేఱొకస్థలమున నారోపించినఁ బర్యస్తాపహ్నుతి యగును.

గరళము విషంబు కాదు భార్గవియె కాని
ప్రజ లదేలనో మార్చియే పలుకుచుంద్రు
విసపు మేతరి సుఖముగా మసలు; లక్ష్మి
ముట్టినంతనె వెన్నుఁడు మూర్ఛఁబొందు.

ఇచట గరళమునందలి విషత్వము నచటఁ గప్పిపై చి, యిందిర యం దారోపించుటం బట్టి యిది పర్యస్తాపహ్నుతి యగును.'' అని వ్రాసి యున్నారు.

పై లక్షణము కొంచెము దిద్దవలసియున్నది. ప్రకృతధర్మ మితర స్థలార్థమైనఁ బర్యస్తాపహ్నుతి" అను దానిని "ప్రకృతధర్మనిహ్నవ మితర స్థలారోపార్థమైనఁ బర్యస్తాపహ్నుతి" అని మార్పవలయును. ఇచటి మూలమును గమనింతము:

"అన్యత్ర తస్యాఽఽరోపార్థః పర్యస్తాపహ్నుతి స్తు సః
నాఽయం సుధాంశుః కిం తర్హి సుధాంశుః ప్రేయసీముఖమ్.

యత్ర క్వచిద్వస్తుని తదీయధర్మనిహ్నవః, అన్యత్ర వర్ణనీయే వస్తుని తస్య ధర్మస్యాఽఽరోపార్థః స పర్యస్తాపహ్నుతిః । యథా చంద్రే చంద్రత్వనిహ్నవో వర్ణనీయే ముఖే తస్యాఽఽరోపార్థః"

ఈ యలంకారమునఁ గటికనేని రామయకవి యాంధ్రీకరణ మెట్లు నిర్దుష్టముగ నున్నదో చూతుము:

"నిక్కువంబుగఁ దద్ధర్మనిహ్నవంబు
నన్యమందున నారోపణార్థమైనఁ
బరఁగుఁ బర్యస్త మనెడి యపహ్నవంబు
శశి యితఁడు కాఁడు, శశిప్రియాస్యం బగుఁగ.

ఒకానొకటి యగువస్తువునందుఁ దదీయ ధర్మనిహ్నవం బన్యంబైన వర్ణనీయంబగు వస్తువునం దారోపార్థం బయ్యెనేని పర్యస్తాపహ్నుతి

యగుటు. ఇయ్యుదాహరణంబునందుఁ జంద్రినిఁ దుండుఁ జంద్రత్వవిశేషంబు వర్ణనీయంబైన ప్రియావదనంబునం దారోపార్థంబయ్యె."

10. విధి.

శ్రీ. బు॥ వేం॥ ర॥ గారు విధ్యలంకారమున కిచ్చిన యుదాహరణమును, తత్సమన్వయమును గమనింపుఁడు.

"నీవు మాటలు నేర్పి నెమ్మితోఁ బ్రోచిన
చిల్క చిల్కగుఁ జుమ్మి చిగురుఁబోఁడి!
నీవాట దిద్ది మన్నించి పెంచిన బర్హి
బర్హియౌఁ జుమ్మ శంపాలతాంగి!
నీ కొలంకునఁ జేరి నెక్కొన్న కోకంబు
కోకమౌఁ జుమ్మి చకోరనయన!
నీతోఁట మధుపాని నీటు గాంచిన యళి
యళియగుఁ జుమ్మ మత్తాళివేణి!
దైవబల మేటికి నాకింత తప్పెనేని
ప్రాణబంధువు లైనను బగతు రగుదు
రింతి! యటుగాన వేగ నన్నేలుకొనుము
కాయజుఁడు నిజ్జైనకకుండఁ గాచువాఁడు.

ఇందుఁ జిలుక చిలుక యగునని చెప్ప నక్కఱలేదు. కాన రెండవ 'చిలుక' అనుపదము 'నీవుపెంచని చిలుక యథార్థమగు చిలుక కాదు. అది నీచమగునది' అను నర్థమును బోధించుచున్నది. ఇట్లే తక్కినపదముల విషయమునను గ్రహింపవలెను."

పై యుదాహరణము, కూచిమంచి తిమ్మకవి రసికజనమనోభిరామమందలి మూఁడవయాశ్వాసమునఁగల 92 వ పద్యము. ఇందొకఁడు తాను బ్రేమించిన యువతితో "సుందరీ! నీవు నన్నేలుకొనినచో నీవుపెంచిన చిలుక మొదలైనవియే నీశత్రువు లగుదు" అని చెప్పుచున్నాఁడు. ఇట్టిసందర్భములో "నీవుపెంచిన చిలుకయే మంచిచిలుక;తక్కిన

చిలుక నీచమగునది" అని వీరు చెప్పిన యర్థమెంతమాత్రము రా వీలులేదు. ఆపద్యమును జివరవఱకుఁ జేవివినచో నేఁ జెప్పినయర్థము బోధపడుచునే యున్నది. " 'చిలుక, బర్హి, కోకము, అళి' అనునివి నీకు సంబంధులగుటచే నిన్ను బాధింప వనుకొనుచుంటివి కాఁబోలు ! అవి నీచేఁ బెంపఁబడినను వానిస్వభావముచే విరహిజనబాధాకరములు కాకమానవు" అను నర్థము వ్యంగ్యము.

ఇంతే కాక యిచట మఱియొక చమత్కార మున్నది 'చిల్లగున్' అను నోట 'చిల్లు + అగున్' అని విభజించినచో 'బాణమగును' అనియు నర్థము రాఁగలదు. కాన నీచిలుక, బాణమువంటి దగుననియు స్ఫురించుచున్నది. మఱియు 'బర్హి' అనఁగా 'దర్భ' అనియు నర్థము కలదు. దర్భపట్టుకొనినచోఁ జేయి తెగును కాన నీనెమిలి, దర్భవలెఁ బ్రమాదకరమగు ననియు గమ్యము. ఇంక 'కోకము' అనఁగా 'తోఁడేలు' అనియు నర్థము గాన నీకోకము, తోఁడేటివలెఁ గ్రూరమగు ననియు వ్యంగ్యము. ఇంతేగాక 'అళి' అనఁగా 'తేలు' అనికూడ నర్థము గాన నీతుమ్మెద, తేలువంటిదగుననియు నిచట ధ్వనించుచున్నది. రసికాగ్రేసరుఁడగు కూచిమంచి తిమ్మకవి వ్రాసిన యీపద్యమున నింకను వ్యంగ్యశతములు స్ఫురించుట కవకాశ మున్నదేమో కాని, బ్ర॥ వేం॥ ర॥ గారు చెప్పిన 'నీవు పెంచినిచిలుక నీచమగుచిలుక' అనునర్థము మాత్ర మెట్లును నిచట స్ఫురింప నవకాశము లేదు.

పై పద్యమును సరిగా నర్థము చేసికొనకపోవుటచేతనే వీరు విధ్యలంకారమునుగూర్చి వ్రాసిన క్లిష్టచర్చలోఁ గూడ నిట్లే పొరపాటుపడి యున్నారు.

11. అనుజ్ఞ.

అనుజ్ఞాలంకారమునకు, బ్ర॥ వేం॥ ర॥ గారు వ్రాసిన,

"దోషమునను గుణంబది తోఁచియున్న
దానిఁ జెప్ప ననుజ్ఞయై తనరుచుండు."

అనులక్షణములో 'దానిఁ గోర ననుజ్ఞ' అనియున్నచో మూలాను సారిగ నుండెడిది. మూలము చూడుఁడు:

"దోషస్యాప్యర్థనాఽనుజ్ఞా తత్రైవ గుణదర్శనాత్."

దీనికి సరియైన యాంధ్రీకరణమగు కటికనేని రామయ కవి లక్షణము చూడుఁడు:

"దానియందునె గుణదర్శనానుభూతి
నమరుదోషార్థన మనుజ్ఞ యనఁగఁ బరఁగు."

12. ఉన్మీలితము.

గుణసామ్యముచే రెండువస్తువులకు భేదము కనఁబడక యొక్కటి గానే కనఁబడుట మీలితాలంకారము. రెండు వస్తువులు వేఱుగాఁ గనఁ బడుచున్నను నారెండిటికి సాదృశ్య ముండుటచే సందేది యేవస్తువో యను విశేషము తెలియకపోవుట సామాన్యాలంకారము. పై మీలితాలంకార ముండు స్థలములో నేదైన నొకకారణముచే భేదము తెలియఁబడినచో నది మీలితాలంకారప్రతిద్వంద్వి యగు నున్మీలితాలంకార మనియు, సామాన్యాలంకారస్థలమున విశేషస్ఫూర్తియైనచో సామాన్యాలంకార ప్రతిద్వంద్వి యగు విశేషకాలంకార మనియు, కువలయానందసిద్ధాంతము. ఇట్లుండ, బు॥ వేం॥ ర॥ గారిచ్చిన యున్మీలితాలంకారలక్ష్యము చూడుఁడు:

"క్రొన్నెలతాల యుప్పరిగకొప్పుల నొప్పులు గుల్కు ప్రాయపుం
గన్నెలముద్దుమోములను గ్రాలెడుమేడలదారి నేఁగు నా
వెన్నెలతేని నేర్పులుప వేఱొకనేరుపు తోఁచమింగదా
వెన్నెలతేఁటలో నలుపు వేలుపుపెద్ద యొనర్చె గుర్తుగన్."

గుణసామ్యముచే రెండువస్తువులకు భేదము కనఁబడకపోఁగా నేదైన నొకకారణముచే వానిభేదము తెలియఁబడినచో నున్మీలితాలంకార మని సిద్ధాంతము. ఇందు 'ముఖములు, చంద్రుఁడు' అను వీని యైక్య మసంభవము. కావున నిది యున్మీలితాలంకార మెట్లును గాఁజాలదు.

ఉదాహరణ పద్యముల నితరగ్రంథములనుండి యేర్చి యిచ్చుట సుక
రము కాదు. మిగులఁ బరిశీలించి యీకువలయును.
కటికనేని రామయకవి యాంధ్రీకరణము చూడుఁడు:

"త్వద్యశోమగ్నమైన శీతాచలమును
దెలియుచున్నారు చలిచేత దివిజు లరయ."

కీర్తియందు శీతాచలము వేఱుగాఁ గనఁబడకపోఁగాఁ జలిచేఁ దెలియఁబడుచున్నదని చెప్పుటచే నిచట నున్మీలితాలంకారలక్షణము చక్కఁగా సమన్వయించుచున్నది.

13. ఏకావళ్యలంకారము.

"గృహీతముక్తరీత్యార్థశ్రేణి రేకావళి ర్మతా,
నేత్రే కర్ణాన్తవిశ్రాన్తే కర్ణౌ దోస్తమ్భదోలనౌ."

ఉత్తరోత్తరస్య పూర్వపూర్వవిశేషణభావః పూర్వపూర్వస్యోత్తరోత్తర విశేషణభావో వా గృహీతముక్తరీతిః. తత్రాద్యః ప్రకార ఉదాహృతః. ద్వితీయో యథా,

"దిక్కాలాత్మసమైవ యస్య విభుతా, యస్తత్ర విద్యోతతే......"

అని లక్ష్యలక్షణములు చూపఁబడినవి.

"ఉత్తరోత్తరస్య పూర్వపూర్వ విశేషణభావః" అనఁగా, 'ఉత్తరోత్తరము పూర్వపూర్వమునకు విశేషణ మగుట' అని యర్థము. మొదటి యుదాహరణము దీనికి సరిపడియే యున్నది. ఇఁకఁ బూర్వపూర్వ ముత్తరోత్తరమునకు విశేషణమగుటకు రెండవ యుదాహరణము సరిపడియున్నది.

ఇచట, బు। వేం। ర। గారి యాంధ్రీకరణము చూచినచో వీరుపడిన వింతభ్రమ తెలియఁగలదు.

"ఎంతు రేకావళి యని గృహీతముక్త
రీతిచే నర్థఘటనల రీతి వెలయు.

ఉత్తరోత్తరమునకుఁ బూర్వపూర్వము విశేషణమైనను, పూర్వపూర్వమున కుత్తరోత్తరము విశేషణమైనను గృహీతముక్తరీతి యనంబడును. ఆరీతిగ నర్థములు కూర్పంబడునేని యేకావళి యను నలంకారమగును.

మొదటిభేదమున కుదాహరణము:—

"తావులవెంబడిన్ దగిలి తావ్రునెం దేఁటులు, తేఁటి తెక్కలం

బోవక నాటెఁ బుప్పొడియు...........

ఇచట నుత్తరోత్తరములగు తేఁట్లు మొదలగువానికిఁ బూర్వపూర్వములగు తావులు మొదలగునవి విశేషణములట్లు వర్ణింపఁబడినవి.

ద్వితీయభేదమునకుదాహరణము:—

దేనివిభుత్వంబు దిక్సముదాత్మల

సమమగు నటుఁ బ్రకాశముగనుండు

నాఁడెవంశు..............."

ఇచట వీరిభ్రాంతి యేమనఁగా, మూలమందలి 'ఉత్తరోత్తరస్య పూర్వపూర్వవిశేషణభావః' అనుదానికి 'ఉత్తరోత్తరమునకుఁ బూర్వపూర్వము విశేషణ మగుట' అని యర్థ మనుకొనిరి. కాని మూలమందలి 'ఉత్తరోత్తరస్య పూరపూర్వవిశేషణభావః' అను మొదటిభేదమున కుదాహరణమగు 'నేత్రే కర్ణాన్తవిశ్రాన్తే'అనుచోట నుత్తరోత్తరమునకుఁబూర్వపూర్వము విశేషణము కాలేదనియు, పూర్వపూర్వమునకే యుత్తరోత్తరము విశేషణ మైనదనియు వీరు గమనింపలేదు. ఇట్లే మూలమందలి లక్ష్యలక్షణములను సరిగా నర్థముచేసికొనకపోవుటచే రెండవభేదమునను బొరపాటు పడిరి.

ఒకవేళ మూలమందలి ప్రథమభేదమును వీరు ద్వితీయముగాను, ద్వితీయమును ప్రథమముగాను జెప్పి రనుకొందమన్నను సరిపడుటలేదు. అట్లయినచో మూలమందలి ప్రథమభేదోదాహరణమును వీరి ద్వితీయభేదమునకును, మూలమందలి ద్వితీయమును వీరి ప్రథమమునకును

నుదాహరింపవలయును గదా! అట్లు చేయుక మూలములోనున్న ద్వితీయ భేదోదాహరణమునే యాంధ్రీకరించి, వీరును వీరి ద్వితీయభేదమునకే యుదాహరణముగా నిచ్చియున్నారు.

కనుక నిచట వీరు మూలము నర్థము చేసికొనకయే యాంధ్రీకరించియున్నారని చెప్పవలసి యున్నది.

14. అత్యుక్తి.

ఈ యలంకారమున మిథ్య యగుదానిని వర్ణించుట యుండును. కాని మిథ్య యగునట్లు వర్ణించుట యుండదు. వీరు లక్షణమున కర్థము వ్రాయునపుడు 'యథార్థము కాకున్నట్లు వర్ణించిన అత్యుక్తి యగును' అని పొరపాటు పడినది.

15. అవజ్ఞ.

కాశీఖండమందలి మొదటియాశ్వాసమునందుగల 311 వ పద్యము నీయలంకారమున కుదాహరణముగా నిచ్చి యందలి 'సుధాంధసులు' అను పదమునకు రాక్షసులని యర్థము వ్రాసినారు. సుధాంధసు లనగా దేవతలు; రాక్షసులు కారు.

16. ఉల్లాసము.

దీని యుదాహరణములో 'పునీత నగుదునని గంగ తలంచెన్'అని వీరు వ్రాసిరి. ఇది వీరి సొంతపద్యము కాబోలు ! ఇందలి పునీతశబ్దము వ్యాకరణదుష్టము. 'పూత' అని కావలయును గాని 'పునీత' అని యుండుటకు వీలు లేదు. ఈపదమును శబ్దరత్నాకరము గ్రహించుటకూడ బొరపాటు.

17. మాలాదీపకము.

బు॥ వేం॥ర॥ గారీ యలంకారమున కిచ్చిన యుదాహరణమును, తత్సమన్వయమును గమనింపుడు:

"వసియించెను మన్మథుడు డా
బిసరుహపత్రాక్షి చిత్తపీఠిక, నా మా

వనేము కరము నీయందున

వసియించెను వేఱు మాట పలుకఁగ నేలా!

ఇచట 'వసియించె'నను క్రియయొక్కటే ప్రస్తుతాప్రస్తుతములగు స్త్రీచిత్తపురుష చిత్తములందుఁ జెప్పఁబడుట దీపకమగును......"

పై పద్యములో 'వసియించెను' అనుపదమొక్కటే యున్నదా? రెండు పదము లున్నవి. వాక్యద్వయమునందును నన్వయించెడి పద మొక్కటే యున్నచోటనే దీపక మగును. రెండు వాక్యములందును వేఱు వేఱుగా నన్వయించుచున్న 'వసియించెను' అనుపదములు రెండు కల పద్యము నుదాహరణముగా నిచ్చుట యొక తప్పు. తామిచ్చిన పద్యమును సరిగాఁ జూచుకొనకుండ నందొక్కటే పదమున్నదని సమన్వయించుట మఱియొక తప్పు. కటికనేని రామయకవి యెట్లు నిర్దుష్టముగా నాంధ్రీక రించినాఁడో చూడుఁడు:

"దీపకైకావళీయోగదీప్తివలనఁ

దేజరిల్లును మాలికాదీపకంబు

మదనుచేతను మదిరాక్షి మదిని దాని

చేత నీయందునను స్థితి సేయఁబడియె."

ఈలక్ష్యంబునందు 'స్థితి'అను నీ యేకపదంబునకు "మదనుచేతను మదిరాక్షిహృదయంబునందు స్థితి సేయఁబడియెు; ఆ హృదయంబుచేత నీయందు స్థితి సేయంబడెను" అని యివ్విధంబున వాక్యద్వయాన్వయంబు గలుగుటవలన దీపకంబయ్యె........."

18. ముద్రణస్ఖాలిత్యములవంటివి.

(1) అప్రస్తుతప్రశంసాలంకారము నందలి కార్యనిబంధన కిచ్చిన యుదాహరణపుసమన్వయములో "కావున నిది కారణనిబంధన యగు చున్నది." (పుట. 45.) అని తప్పు పడినది. "కార్యనిబంధన యగు చున్నది" అని యుండవలయును.

(2) అసంగత్యలంకారలక్షణమున కర్థము వ్రాయునపుడు "కార్య మొక్కచోటను కార్యము వేఱొకచోటను వర్ణించుట" (పుట. 60.) అని యున్నది. "కార్యమొక్కచోటను కారణము వేఱొకచోటను" అని యుండవలయును.

(3) మీలితాలంకార లక్ష్యసమన్వయములో "ఇచటి పదార్థములన్నియుఁ దెల్లని వగుటచేఁ గాంతలు నిండు వెన్నెలలో నోరులచేఁ జూడఁబడినను దెలియఁజాలరని భేదభావము వర్ణింపఁబడియున్నది." (పుట. 103.) అని వ్రాయఁబడినది. ఇచట 'భేదభావము' అనుటకు బదులు 'అభేదభావము' అని యుండవలయును.

(4) రూపకలక్షణములో 'విషయము విషయతాద్రూప్యయుక్తమైన' అనుచోట 'విషయితాద్రూప్య'అని యుండవలయును.

బ్ర॥ వేం॥ రా॥గా రా యా యలంకారముల కితరగ్రంథములనుండి పద్యము నుదాహరణముగా నిచ్చినపు డా పద్య మా గ్రంథమునం దే భాగమునందలిదో, అందెన్నవపద్యమో కూడఁ జూపినచోఁ బాఠకులకు మిగుల నుపయుక్తముగా నుండెడిది.

ఇఁక వీరి వ్రాఁతలో వ్యాకరణము పాటింపఁబడినదో లేదో తెలియదు. ఒక్కొక్కచోట ప్రథమప్రకృతిమీఁద నగునాఁడు బహువచనములు వచ్చినప్పుడు సరళాదేశాభావము చేయుదురు, వేఱొకచోట సరళాదేశము చేయకుండుటయే కాక ద్రుతలోపము చేయుదురు గానఁబడుచున్నది. చూడుఁడు:

ఇచటఁ బ్రస్తుతము.	47 పుట.	9 పంక్తి.
ఇచట ప్రస్తుతము.	47 పుట.	15 పంక్తి.

ఇట్లే వీరిచేతికి వచ్చినట్లు వ్రాయుటయే కాని, యొకనియమము లేదని స్పష్టీకరించు నుదాహరణము లెన్నియేని కలవు.

కాన నిది.	103 పుట.	18 పంక్తి.
కాన ఇది.	47 పుట.	12 పంక్తి.
అభేదము ఆరోపింపఁబడినది.	141 పుట.	21 పంక్తి.

ఇట్లు వ్యస్తపదముల సంధిలోనే కాక సమాసమున రెండు పదములు కలియునప్పటి మార్పులునైతము వీరు చేతికి వచ్చినట్లు వ్రాయుచు వచ్చిరి.

కల్గునర్థద్వయము.	41 పుట.	3 పంక్తి.
ఉపకరించు ఊఋము.	83 పుట.	9 పంక్తి.
అగునంశము.	108 పుట.	4 పంక్తి.

బ్రు॥ వే॥ ర॥ గారు పండితులు. వీరికీపాటివ్యాకరణవిషయములు తెలియక వ్రాసినారని నేను జెప్పుట లేదు. కాని తమవ్రాంత నొక నియమముతోఁ జోనిచ్చిన బాగుగా నుండెడినని నాయాశయము.

పై విషయములలో నేను జూపిన యనుపపత్తులు ఋజుదృష్టితోఁ బరిశీలించుకొని యవి తమపొరపాటులే యైనచో వేంకటరమణయ్యగారు వానిని బునర్ముద్రణమున సవరించుకొని పాఠకుల కుపకారము చేయుదురుగాక యనియు, అందు నేనేమైనఁ బొరపాటులు వ్రాసినచో వానిని దెలుపుదురుగాక యనియుఁ గోరుచున్నాను.

మఱియు వీరు వ్రాసిన యీ యాంధ్రీకరణమును మూలముతోపాటు జోడించి విమర్శింపఁగల పండితు లెవరిచేనైనఁ బరిష్కరింపించికొని పిమ్మటఁ బ్రకటించిన యుక్తముగా నుండెడిదనియు, అట్లు చేసినచోఁ దమకు మూల మెచ్చట నర్థము కాలేదో యచ్చటఁ దెలిసికొనుటకును, ఇతర గ్రంథములనుండి యిచ్చిన యుదాహరణములు సరిపడినవా, లేదా, యని విమర్శించుకొనుటకును, ఆంధ్రీకరణము మూలానుసారిగా నున్నదో లేదో పరిశీలించుకొని తప్పులు దిద్దుకొనుటకును, అవకాశ ముండెడిదనియు మనవి చేసికొనుచున్నాను.

గ్రంథస్వీకారము.

---

1. శ్రీవేంకటేశ్వరశతకము—మదనపల్లి కళాశాలయందు ఆంధ్ర భాషోపన్యాసకులగు విద్వాన్ దర్భా వేంకటకృష్ణమూర్తి ఎం. ఏ. గారిచే నేఁటి లోకవ్యవహారమునఁ గల దుష్టవర్తనములను గూర్చి రచింపఁబడిన శతకము. 'ఏయేవేళన్ నామది। కాయాసము సంఘటిల్లె నాయావేళన్ వేయుద్భవిలిన' పద్యసముదాయమని వీరి పీఠికయే తెలుపుచున్నది. ప్రపంచమునఁ గల మాయల నున్నటులు వర్ణించితి మనియుఁ,దమ యుద్దేశమెవరినిగాని తిట్టుటకొఱకుఁ గాదనియు వీరు శతకాంతమున వ్రాసియున్నారు. వీరి కవిత్వము సరళముగనున్నది. వీరందందు లోకోక్తుల నిమిడ్చి చక్కగ వ్రాసియున్నారు. కాని కొన్ని సందర్భముల నవి శ్రుతికటువుగ నున్నవి. ఈగ్రంథమునఁ గేవలము దోషోద్ఘాటనమేగాని గుణప్రశంస గన్పడదు. అది మఱియొక శతకమునఁ జేయుదురని తోఁచెడిని. శ్రీవేంకటేశ్వరాంకితము. మచ్చునకుఁ బద్యములు.

ఉ. ఇచ్చకముల్ రుచించునటు లింపగునే హితబోధ మింతయే
నిచ్చకు వచ్చినట్లు చరియించి నశించెను దుష్టబుద్ధికిన్ ?
మెచ్చునె మేలి యౌషధము ? మెచ్చును గాక యపథ్యవస్తువుల్
హెచ్చుగ రోగి పాపము ఫలించెను వేళల వేంకటేశ్వరా ?

ఉ. ఒక్కఁడు వ్రాయు గ్రంథము, మఱొక్కరి కబ్బు యశం, బదట్లకా?
చక్కని సౌరభంబు వెదచల్లు సుమంబుల నెవ్వఁడెంచు ? న
మ్మక్క! తదీయసౌరభము నంతయుఁ జక్కగ్రహించి వీచునా
తెక్కలి గాలినే కడు నుతింతురు గాకిల వేంకటేశ్వరా.

---

2. సేతుబంధమహాకావ్యము—దేవవ్రతచరిత్రాది మహాప్రబంధ నిర్మాతలును, శ్రీ విజయనగరమహారాజావారి కళాశాలయం దాంధ్ర గీర్వాణ పండితులు నైన శ్రీ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారిచే

రచింపఁబడినది. ఇది మహారాష్ట్రప్రాకృతభాషలో ప్రవరసేనునిచే రచింపఁబడిన రావణవధ లేక సేతుబంధమను కావ్యమున కాంధ్రీకరణము. ఆచార్యదండియు, హర్షచరిత్రోపోద్ఘాతమున బాణుఁడును దీనిని బ్రశంసించియున్నారు. ప్రవరసేన మహారాజు కాశ్మీరరాజో, వాకాటకవంశీయుఁడో నిర్ణయింపఁబడలేదు. పంచదశాశ్వాసయుతమగు మూలకావ్యమును బండితకవులగు గ్రంథకర్తలు గీతముల ననువదించిరి. వీరి భాషాభిమానము పాండిత్యము నందఱకు విదితము. ప్రతిఘట్టమునకును ముందందలి విషయము వచనరూపమున వివరింపఁబడినది. క్లిష్టమగు మూలము నిట్లాంధ్రీకరించి, వీరు కృతకృత్యులైరి. ఇందుఁ గొంతభాగ మిదివఱలోఁ బరిషత్పత్రికయందుఁ బ్రకటింపఁబడినది. శైలికై కొన్ని పద్యములు.

గీ. బాష్పసంక్లిన్నమయ్యును బంక్తికంఠ
వధసమాలోచనోద్భూతబహుళకోప
వహ్నిదుష్ప్రేక్ష్య. మయ్యెనుఁ బ్రభుముఖంబు
చైత్రచండాంశు బింబంబు చందమునను. 1-43

గీ. ఎంతఁ జూచినఁ గనులకు వింతఁగొలుపు
నెంతవిన్నను వీనుల కింపుసింపు
సుకృతపరిణామమునుం బలె బ్రసృక్కుపోని
సుఖపరంపర నీనెడు సొబగుదాని. 2-10

గీ. మూర్ఛఁదేరిన తటినైన ముగుద చిన్న
యూర్పు లలయించుఁ బల్మాఱు నుస్సురనుచు
నిస్పృహములైన యంగముల్ నిలుపలేక
సంతతశోష్యతదధికాశ్రుసంతతులను
మునిఁగియున్న కనీనికల్ పొలుపుఁ జూప
మెల్లమెల్లన గనువిచ్చె మెలత యపుడు. 11-60

వీరి యాంధ్రీకరణమిట్లు కొన్ని తావుల సులభముగ నున్నను యొక్కొకచో టిప్పణి నపేక్షించుచున్నది. అందులకు దీర్ఘసమాస యుతంబగు మూలమే కారణమై యుండును.

గీ. భూరిదర్వీకరాభోగభోగవేష్టి
తాంబువేదండధవళదంతాగ్రమగుచు
సాగ్నిశరదగ్ధకేసరసంనుజలధి
సింహ సంఘాత సంకులక్రీకమగుచు

గీ. ధూత పర్వత సంచయో త్తుంగశిఖర
పతిత మణ్యశ్మజాల సంభగ్న విద్రు
మంబు దరదగ్ధ విషధరౌఘంబు గరళ
పంకసమ్మగ్నవిహ్వలవారి గజము.

---

(3) ఉమాదర్శః (4) స్తుతికుసుమాంజలిః (5) సర్వసమవృత్త ప్రభావః (6) కమలావిజయనాటకమ్. ఈనాలుగు గ్రంథములును గీర్వాణభాషయందు నివృత్తమహీశూరదేశీయసంస్కృతకళాశాలోపద్రష్టలగు శ్రీ. సి. వేంకటరమణార్యులచేరచింపఁబడినవి. (Retired Inspector of Schools, Mysore). ఆంగ్లభాషాప్రాధాన్యము గలిగి దేశభాషలకును, గీర్వాణభాషకును సరియగు గౌరవములేని నేఁటికాలమున నిట్టిగ్రంథములు సంస్కృతభాషలో రచియింపఁబడుట భారతదేశీయుల యదృష్టమనవచ్చును. ఇట్టి గ్రంథరచనము సంస్కృతభాషయందలి యభిమానమును, గౌరవమును సూచించును. ప్రథమగ్రంథమగు ఉమాదర్శము కె. ఏ. కృష్ణస్వామి అయ్యరుగారిచే నాంగ్లపద్యకావ్యముగ రచియింపఁబడిన Uma's Mirror అను గ్రంథమున కనువాదము. కలహభోజనుఁడగు నారదమహాముని పార్వతీపరమేశ్వరులఁజూడఁబోయి, తన సౌందర్యమును గనులారఁగాంచి సంతసించుటకై పరమేశ్వరు నొక యద్దమును వేడుమని పార్వతిని బ్రోత్సహించి తనదారినిఁ బోవును. నిజస్వరూపము భౌతికసాధనములకు గ్రహింపరానిదని పరమేశ్వరుఁ డామెకుఁ దెలిపినను, పార్వతి యాగ్రహించి యతని యాజ్ఞను వహించి భూచక్రమంతయును గ్రుమ్మరి, తత్త్వజ్ఞానమును బొందెను. తత్త్వజ్ఞాన

మువలన స్వరూపసాక్షాత్కారమును బొందినచో దుఃఖనివృత్తియు, సుఖావిర్భావియుఁ గలుగునను వేదశాస్త్రార్థమును సామాన్యజిజ్ఞాసువుల కొఱకై కథారూపముగ రచించితిమని గ్రంథకర్తలు వ్రాసియున్నారు. ఈగ్రంథమున సంస్కృతానువాదమును నాంగ్లభాషాపద్యములును గూడఁ గలవు

స్తుతికుసుమాంజలియందు వేర్వేఱుదేవతలను గూర్చి వివిధవృత్తము లలో రచియింపఁబడిన స్తుతులుగలవు. వానియందుఁగల యద్వైతమత తత్త్వములు వేదాంతరహస్యజిజ్ఞాసువులగు ముముక్షువుల కాత్మజ్ఞానము నొసంగునని హయవదనరావుగారు తమ పీఠికయందుఁ దెలిపిరి. ఆయా స్తవముల రచియించుటకుఁ గారణము ప్రస్తావనయందు గ్రంథకర్తలును దెలిపియున్నారు.

సర్వసమవృత్తప్రభావః— సంస్కృతభాషయందు ఛందోలక్ష ణములఁదెలుపుగ్రంథములు విరళముగఁగలవు. వానియందలి విష యముల గ్రహించి, వివిధవృత్తములకు లక్షణములను నిర్వచించుటయే గాక యుదాహరణ శ్లోకములను గూడ సులభమ్మును మధురమగు శైలిని గ్రంథకర్తలు రచించియున్నారు. గ్రంథాంతమునఁ బ్రస్తారము చేతను గణితవిధానము చేతను వృత్తసంఖ్యానిర్ణయము, నష్టవృత్తస్వరూప నిర్ధారణము, యతిస్వరూపము మొదలగువిషయములు వివరింపఁబడినవి. ఆయావిషయములు కేదారప్రణీతమగు గ్రంథమునకంటె మిన్నగనున్న వని శ్యామశాస్త్రిగారభిప్రాయ మిచ్చియున్నారు. అదెట్లున్నను, ఛందో విషయములఁ దెలియఁగోరువారి కీగ్రంథము మిక్కిలి యుపయోగకరము గ నుండుననుట నిర్వివాదము.

కమలావిజయనాటకమ్:—ఆంగ్లభాషాప్రపంచమునఁగల కావ్య రత్నముల నేర్చి సంస్కృతభాషలో ననువదింప మిత్రులు ప్రోత్సాహము చేయుటచే, సుప్రసిద్ధాంగ్లకవీశ్వరుఁడగు ఆల్ఫ్రెడ్ టెనిసన్ **Alfred Tennyson** రచించిన 'కప్' (**The Cup**) అను దుఃఖాంతనాటక

మును భారతీయనాటకరచనానుసారముగ సుఖాంతముగ మార్చి, యథోచితముగ నవరసాదులను మేళవించి, నూతనవిషయములను జేర్చి గ్రంథకర్త లీనాటకమును రచించిరి. ఈనాటకమయిదంకములు గలిగి పతివ్రతావిజయప్రధానమై ధర్మబోధకమై యున్నది. పంచమాంకమున స్వర్గలోకమున నాయికానాయకు లింద్రునిసభలో పునస్సమాగమము నొందుటయు, వారికింద్రాదులు దీవనలొసంగి వివాహ మొనర్చుటయు, వర్ణింపఁబడినది. పంచమాంకమున స్వప్నతత్త్వవిచారము, పుణ్యాపుణ్య ఫలవిచారము ప్రాచీనహైందవసంప్రదాయానుసారముగ వివరింపఁబడినవి. మూలమునఁగల పాత్రలనామధేయములును సందర్భోచితముగ మార్పఁబడినవి. గ్రంథకర్తలగీర్వాణభాషాభిమానము శ్లాఘనీయము మచ్చునకై రెండుశ్లోకములు.

బాల్యేక్రీడావిలాసస్తదను మతిహితా నీతివిద్యాసుశిక్షా
భోగే భావః సుఖేచ్ఛావివిధవిషయతో యౌవనే వస్తులోభః
భూగేహాపత్యభార్యా పశుమణిధనతో, వార్ధకే స్వాస్థ్యయోగో
దివ్యంసౌఖ్యం జనానాంభవతి తవకృపానుగ్రహాన్నిత్యమిత్థమ్.
నిశ్వాసస్తే సమీరో మధురరసభర శ్చాదయ త్యద్రిభూమిం
ఘాసైర్వృక్షైశ్చవప్రం కుసుమఫలభరైర్గ్రామభూమిం సుసస్యైః
చేతోమోదం సమానం పశుపతగనరప్రాణినాం సంతనోతి
ప్రీత్యాసక్తం సమస్తం ఫలితపరిణయం దేవిమాం సంతనుష్వ.
(కమలావిజయమ్ అంక 4 శ్లో 5,6)

---

7. భారతీయుప్రబోధము—శతావధాని కావ్యకళానిధి పిసుపాటి చిదంబరశాస్త్రిగారిచే రచింపఁబడినది.

ఈ యిరువదియవశతాబ్దమున మనదేశమున మతసాంఘికాది విషయములఁగల్గిన నూతనపరిణామమును జూచి సహింపలేక తమహృదయావేదనమును గ్రంథకర్త లీశతకమున సీసపద్యములు వివరించియున్నారు.

సంఘసంస్కర్తల కిట్టిగ్రంథములు రుచింపకపోవచ్చును. ప్రాచీనహైందవ ధర్మోత్కృష్టత పలుతావుల నుగ్గడింపఁబడినది. పాఠకులు సహృదయులై పఠింతురుగాక.

సీ. పలుకులలోఁగల భావ మేదియొ కూడ
నెఱుఁగక దోషంబు లెంచువారు
గొప్పవారల నెదుర్కొనుటచేఁ దమ కేదొ
గొప్ప యశం బనుకొనెడివారు
చెడుకార్యములు తాము చేయుచుఁ గూడదం
చని చెప్పువారిపైఁ గనలువారు
గుణదోషములను వ్రాకుచ్చినప్పుడు తమ
కున్నదోషముఁబట్టి యుఱుకువారు
గీ. కటకటా నేఁడుబయలుదేఱుటను జేసి
ధర్మమును జెప్పుటయుఁగూడఁ దప్పిననుచుఁ
దోఁచుచున్నది మదిలోనఁ దుట్టతుదకుఁ
దేఱి కనుఁగొనరే భారతీయులార.

8. సుయోధనశృంగభంగము అను ఘోషయాత్ర— మల్యాల జయరామయ్యగారిచే రచింపఁబడి శ్రీ శ్రీ శ్రీ జయపురాధీశ్వరులగు శ్రీ విక్రమదేవవర్మగారి కంకితము చేయఁబడినది. ఇందు పాండవులు ద్వైతవనంబున నుండ దుర్యోధనాదులచటికి గోసంరక్షణమను మిషచేఁ బోయి యట గంధర్వులచే నోడింపఁబడి పాండవమధ్యమునిచే విడిపింపఁబడుట మూఁడంకముల వర్ణింపఁబడినది. శైలి సులభము. సలక్షణమగు భాషనే రచించుట కవి యుద్దేశము. ఒండు రెండు విషయముల స్వతంత్రించి యుండుట పీఠికయందుఁ దెలుపఁబడినది. గ్రంథమున కుపోద్ఘాతముగఁ బండితకవుల ప్రశంసావాక్యములు గలవు. కొన్నితావులఁ బాత్రముల సంభాషణము లనౌచిత్యమును దలపించుచున్నవి. గ్రంథమును సుయో

ధనశ్శృంగభంగ మనుటకంటె, ఘోషయాత్రయని మాత్రము పేర్కొనుటయే సమంజసము. ముద్రణస్ఖాలిత్యములు పెక్కులుగలవు. వెల తెలుపఁ బడియుండలేదు.

---

9. శతకప్రబంధ హరిహరస్తోత్రరత్నాకరము— శ్రీ చాగంటి రామచంద్రరావుగారిచేఁ బ్రకటింపఁబడినది. ఇందు హరిహరుల మహిమనుగూర్చి పెక్కు ప్రబంధములనుండి పద్యములీయఁబడినవి. ముద్రణస్ఖాలిత్యములు పెక్కులు గలవు. ఇది గ్రంథమునఁ బ్రథమభాగము. మిగిలిన మూఁడుభాగములు ముందు ప్రకటింపఁబడును. ఈభాగములను భక్తులనుద్దేశించి కూర్చితిమని గ్రంథకర్తలు వ్రాసియున్నారు.

---

10. ఆధునిక విజ్ఞానం—కవి శ్రీ వసంతరావు వేంకటరావుగారు విజయనగరము మహారాజావారి కళాశాలలోని విజ్ఞానశాస్త్రపండితులు ఆధునిక విజ్ఞానమను శీర్షికతో నిందు మూఁడు విషయములు చర్చింపఁబడినవి. (1) సృష్టిరహస్యం (2) మంత్రాలు (3) చంద్రలోకయాత్ర-సంభాషణపూర్వకముగ విజ్ఞానవిషయములను దెలియఁజేయుట కవియుద్దేశము. ఇది యాధునిక విజ్ఞానవిషయముల నామూలాగ్రముగఁ దెలియపఱుచుట కుద్దేశింపఁబడిన గ్రంథము కాదు. ఇందుఁ గ్వాచిత్కముగ మూఁడు విషయములుమాత్రము వివరింపఁబడినవి. ప్రాచీనాధునాతన దృక్పథములకుఁ గల యాంతర్యము పెక్కుమాఱు లుగ్గడింపఁబడినది. ఈగ్రంథ మొక కథాసంపుటి యనవచ్చును. శైలి యాధునిక వ్యావహారికము. సులభమగు శైలిని నేఁటివిజ్ఞానవిషయముల బాలురకు బోధించుటకై గ్రంథకర్త లుపయోగింపవచ్చును. అంశులకు 'కరుడు గట్టిజీవస్ఫులింగాలు గోల్పోయిన' 'అభీకరకీలావిర్భావంతో', ఆమహోజ్జ్వల తేజోవిక్షేపంతో' మొదలగునవి యుపయోగింపరాదు. గ్రంథకర్తలు విజ్ఞానవిషయములను స్వక

ముముగ వివరించిన బాగుండును. ఒకటిరెండు విషయములమాత్ర మిట్లు చర్చించిన యుపయోగము తక్కువ.

11-. శ్రీ యోగానందము—కవితావినోద అల్లంసెట్టి అప్పయ్య గారిచే రచింపఁబడినది. శ్రీమచ్ఛంకరభగవత్పాదుల యద్వైతసిద్ధాంత ములననుసరించి సులభమగు పద్యములలోఁ బారమార్థిక విషయములు వివిధదృష్టాంతములతో వివరింపఁబడినవి. జిజ్ఞాసువుల యుపయోగార్థము టిప్పణియునీయఁబడినది. శ్రీ శ్రీ స్వామి యోగానందులవారి కృపావిశేష మునఁబ్రచురింపఁబడుట శ్రీయోగానందమని గ్రంథమునకుఁ బేరువచ్చినది. గ్రంథము చక్కనిసులభశైలిని వ్రాయఁబడినది.

---

12. గాంధిచరిత్రము:— శ్రీమాన్ కొమాండూరి శఠకోపాచార్యులు ఎం.ఏ.బి.యల్.గారిచే రచింపఁబడినది. వెల 8 అణాలు.

గ్రంథకర్త లిదివఱలో తాతా, జవాహర్లాలు, సుభాషచంద్ర బోసు గార్ల జీవితచరిత్రములను రచియించుటయేగాక హె. జి. వెల్సు గారి ప్రపంచచరితము నాంధ్రీకరించియున్నారు. గాంధిగారి యాత్మకథ యాంగ్రభములోని కనువదింపఁబడియున్నది. కాని యందలివిషయములు 1921 సంవత్సరముతో నాఁగిపోవుటవలనను,అందుఁ గేవల మాధ్యాత్మిక విషయములకే ప్రాముఖ్య మీయఁబడియుండుటవలనను, యీ గ్రంథ రచన మావశ్యకమయినది. ఇందు గాంధిగారి జీవితచరిత్రము సంగ్రహ ముగఁ దెలుపఁబడుటయేగాక వారేయేవిషయములకు ముఖ్యస్థానము నిచ్చియున్నారో, యవి సంపూర్ణముగ వివరింపఁబడినవి. వారి జీవితపద్ధతి మత సాంఘిక రాజకీయభావములు చర్చింపఁబడినవి. గాంధిగారి నిర్మాణ కార్యక్రమమున ముఖ్యసూత్రములగు సత్యాగ్రహము,ఖద్దరు,మద్యపాన నిషేధము, అహింస, గ్రామపరిశ్రమసంఘనిర్మాణము, అస్పృశ్యతా

నివారణము, హిందీభాషా పఠనములనుగూర్చి వేఱువేఱధ్యాయ ము లనుబంధముగ నీయఁబడినవి. ఈగ్రంథమున నిదియే ముఖ్యభాగము. అందుఁ జర్చించిన విషయములు మహాత్ముని జీవితచరితమును నాశయ ములను మనకుఁ గరతలామలకముగఁ గనఁబఱచుచున్నవి. ఇట్టి గ్రంథ ము నేఁటిపరిస్థితులలో మిక్కిలి యవసరము. మహాత్ముల జీవితచరి త్రములే బాలబాలికల కున్నతాదర్శముల బోధించును. ప్రజాసామా న్యమున కాంగ్లభాషాపరిచయము లేకపోవుటచే నిట్టిగ్రంథము లమూ ల్యము లయినవి. గ్రంథకర్త లీగ్రంథమును రచించి యాంధ్రులకుఁ జాల నుపకార మొనర్చియున్నారు.

---

13. బాలవిజ్ఞానతరంగిణి:-6 వ తరంగము భూగోళవృత్తాంతము. బ్రహ్మశ్రీ కూచి నరసింహము పంతులుగారు. [వెల 0-12-0.

ఈవిధవిజ్ఞానవిషయముల బాలురకు సులభరీతిని బోధపఱచుటకై వ్రాయఁబడిన గ్రంథమాల యందొక కుసుమము. గ్రంథకర్తలు సుప్రసిద్ధులు. పీఠికాపురపు హైస్కూలునఁ బ్రధానోపాధ్యాయులుగఁ బెక్కువత్సరములు పనిచేసియుండిరి. భూమియాకారము, పరివర్తనము, సాంద్రత, భూమిలోని వివిధపదార్థములు మొదలగువిషయములు గలవు. బాలబాలికల కత్యంతోపయోగకరము. శైలి యింకను సరళముగ నుండిన బాగుండును.

---

14. నానావిషయక విరచనములు:— బ్రహ్మశ్రీ కూచి నరసింహము పంతులుగారు. [వెల రు. 1-0-0.

ఇందు గ్రంథకర్తలు వివిధవిషయములను జేర్చియున్నారు. నాసిక, మాయచొక్కా, జీవపరిదేవనము, కాలమహిమ యనునవి ఖండకావ్యములు. గ్రంథవిభాగములు, విమర్శతత్త్వము, పాఠశాలల లోని తెలుఁగు భాషావిషయకములు. గురుశిష్యసంవాదముల ప్రాచీనా

ధునాతనపరిపాలనా పద్ధతులు, అర్థశాస్త్రసంప్రదాయములు మొదలగు వాని విషయమై సంవాదపూర్వకముగ గురుశిష్యులు చర్చించియున్నారు. మనము వీనినుండి పెక్కుసంగతుల గ్రహింపనగును. సాంఘికమత సంబంధమగు చర్చలును గలవు.



సీ. ఆ జనార్దనుపాలి కరుదెంచి వేల్పులు
బలిదానవుఁడు సేయు బాధలెల్ల
నెఱిఁగించి సన్నుతు లెంతయుఁ గావించి
మమ్ముఁ గటాక్షించి మనుపు మిపుడు
బలి యేలుచుండె నీ బ్రహ్మాండ మంతయు
వాని గర్వ మడంపవలయు నీవు
వామనమూర్తివై వలనుగా నాతని
నధ్వరకాలంబునందు భూమి
పత్త్రియము వేఁడి యీవిష్టపత్రయంబు
గొనుచు నాఖండలునకును గోర్కె మీఱ
నొసఁగవలె దేవ! యని తెల్పుచుండ నటకు
నేఁగుదెంచెను గశ్యపుఁ డింతిఁ గూడ. ౫౦౧

వ. వచ్చి కశ్యపమునీంద్రుం డమ్మహాత్ముని దేవతలచందంబునఁ బ్రార్థించినఁ గరుణించి, పుండరీకాక్షుండు నీకుఁ బుత్రుండనై జన్మింతునని వరంబిచ్చి, కశ్యపునివలన నదితిగర్భంబున వామనుండై పుట్టి, మఖసమయంబున నబ్బలీంద్రుని పదత్రయమాత్రధాత్రీతలంబు యాచించి, తనవిక్రమంబున లోకత్రయం బాక్రమించి, యసురనాథుని రసాతలంబున బంధించి, క్రమ్మఱని విశ్వపాలనాధికారంబు దేవేంద్రునకొసంగె, దాన విష్ణుండు త్రివిక్రముండనం బరఁగె, మఱియు ననేక మహామును లిచ్చోటఁ దపస్సిద్ధులైరి, యీసిద్ధాశ్రమంబున నేనుం దపంబు గావింపుచుందు నని పల్కుచుఁ గౌశికుండు రామలక్ష్మణసహితుండై తదాశ్రమంబు ప్రవేశించిన ౫౦౨

గీ. అచటిమునివరు లెదురుగా నరుగుదెంచి
గాధినందనుఁ బూజించి కరము వేడ్క
రవికులోద్భవులైన యారాఘవులకు
నతిథిసత్కారము లొనర్చి యభినుతించి. ౫౦౩

వ. పరివేష్టించి యున్న సమయంబున. ౧౦౪

సీ. వారణంబులతో నుదారమైత్రి యొనర్చి
తీరుగా మెలఁగు కంఠీరవములు
ధేనువర్గంబులపైని మక్కువఁ జూపి
జానొప్పు వ్యాఘ్ర సంతానములును
లీలతో మూషకజాలంబులను గాంచి
లాలింపుచున్న బిడాలములును
తురగంబులను గూడి వరమోదమొప్పఁగాఁ
దిరుగుచున్నట్టి కాసరచయంబు
మఱియుఁ జెలువొందు జంతుసమాజములును
శుక పికాది విహంగమనికరములును
చారు పల్లవ ఫలయుక్తభూరుహములు
గలిగి వెలయు తపోవనిఁ గనుచు నృపులు. ౧౦౫

గీ. రహిని దమలోన సహజవైరంబు విడచి
మెలఁగుచున్నవి యిచ్చోటిమృగము లెల్ల
కౌశికుతపోమహిమ మెన్నఁగా వశంబె
యనుచు నాశ్చర్యమందిరి యాత్మలందు. ౧౦౬

వ. అంత రఘువరుండు విశ్వామిత్రున కిట్లనియె. ౧౦౭

గీ. సవనదీక్షఁ బూను సయ్యున మౌనీంద్ర
సవనభుజులు చాల సంతసింప
సవనమునకు విఘ్నసంప్రాప్తి లేకుండ
నా శరాలిఁ ద్రుంతు నాసురాలి. ౧౦౮

క. అని తెల్పఁగ మునినాథుండు
ఘనసంతోషమునఁ బొంగి క్రన్నన దీక్షం
గనియుండె నట నభోమణి
కనకప్రభ లొప్పు నపరకంధిని గ్రుంకెన్. ౧౦౯

వ. అంత రామలక్ష్మణులు సమయోచితంబులు దీర్చి, యారాత్రి పుచ్చి
మఱునాఁడు రేపకడ లేచి, స్నానసంధ్యాద్యనుష్ఠానంబు లాచరించి
వైశ్వానరార్చనాయత్తుండగు విశ్వామిత్రుంగాంచి యిట్లనిరి. ౧౧౦

గీ. అనఘ మఘ మెన్నిదివసంబు లాచరింప
వలయుఁ దద్విఘ్నకారులు వచ్చునట్టి
సమయ మెద్ది యనన్ మునిసత్తముండు
పలుక కుండిన నచ్చటిపరమమునులు. ౧౧౧

సీ. కౌశికముని దీక్షఁ గైకొని యున్నాఁడు
గావున సమయంబు గాదు పలుక
నా అహోరాత్రంబు లాదరంబున మీర
లధ్వరరక్ష సేయంగవలయు
నని చెప్ప రాఘవు లతిదృఢచిత్తులై
బాణబాణాసనపాణు లగుచుఁ
గనురెప్ప వేయక కడుజాగరూకులై
రేబగల్ నిశ్చలరీతి యమర
ఖండనోద్యుక్తమతు లగుచుండి రంతఁ
గౌశికమునీంద్రుఁ డామ్నాయగదితసరణి
నవ్యఘృతసమిధాదికద్రవ్యములను
వీతిహోత్రార్పితములు గావింపుచుండె. ౧౧౨

గీ. యాజకముఖోక్తనిగమోక్తు లతిశయిల్లఁ
బావకజ్వాల లాకాశ భాగమంట
హవ్యభుజులు మహానంద మందుచుండ
నధ్వరక్రియ రమ్యమై యమరుచుండె. ౧౧౩

వ. అంత నాఱవదినంబున, ౧౧౪

సీ. నీచాత్ములైన మారీచసుబాహులు
యాతుధానాలిసమేతులగుచు

సింహనాదంబులు సేయుచు సభమునఁ
దమమాయచే వారిదములఁ బన్ని
వేదికపై రక్తవృష్టిని గురియించి
క్రతువిఘ్న మొనరింపఁ గడఁగునపుడు
రాఘవుం డధికసంరంభుఁడై తమ్మునిఁ
గనుఁగొని చూడు మీదనుజుఁ గూల్తు
ననుచు మారీచుపైఁ బవనాస్త్రమేయఁ
దన్మహామారుతంబున దైత్యుఁ డుదటు
మాలి శతయోజనంబులు దూలి పాటి
నీరధిని గూలె దేవతానికర మలర. ౫౧౫

ఉ. అంత రఘూద్వహుండు వెస నంబరభాగమునందు మంటల
త్యంతముఁ గ్రమ్ముచుండ ననలాస్త్రము గర్వితుఁడౌ సుబాహుదో
రంతర మంట నేయ వడి నగ్నిశిఖాగణదగ్ధుఁడయ్యు వాఁ
డెంతయు నార్చుచున్ రణమహాస్థలిఁ గూలెను వేల్పు లుబ్బఁగాన్.

క. పిమ్మట రాఘవుఁ డనిలా
స్త్రమ్ముఁ బ్రయోగించి దనుజసంఘమ్ముల నా
క్షణమ్మడిఁ బుడమిం గూల్చెను
సమ్మదమున సురలు దన్నుఁ జదల నుతింపన్. ౫౧౭

క. సకలాసురనికరంబులఁ
బ్రకటభుజాబల మెసంగఁ బరిమార్చి మహా
ధికుఁడై వెలిఁగెడు రాముని
సకలంకుని బొగడిరంత సమరులు మునులున్. ౫౧౮

వ. ఆసమయంబున, ౫౧౯

గీ. మఖము సంపూర్ణ మొనరించి మౌనివరుఁడు
గాధినందనుఁ డనఘు నిక్ష్వాకువంశ
భవుని నారామభద్రుని బహువిధములఁ
బ్రస్తుతింపుచు ముదమునఁ బలికె నిట్లు. ౫౨౦

క. నామఘముఖ రక్షించితి
వో మహనీయప్రతాపయుత ! నేఁటికి నా
కామితము గంటి కీర్తుల
చే మించితి నీవు నాకు శిష్యుఁడ వగుటన్. ౧౨౧

క. జనకునిశాసనమున నా
వెనుకం జనుదెంచి గురునివిధమున నన్నుం
గనుచును నేఁ బూనిన పని
కొనముట్టం జేసి తీవు గుణనిధి వగుటన్. ౧౨౨

క. నీపాదములకు దాసుల
మో పావనచరిత ! తాపసోత్తమ ! యనుకం
పాపర ! పాపరహిత ! మా
కేపనిఁ జెప్పిన నొనర్తు మిఁక నీయాజ్ఞన్. ౧౨౩

క. కరుణాకటాక్షమున మము
నిరతముఁ గనుఁగొనఁగవలయు నీ వటులైనన్
సిరులును గీర్తులు మాకి
ద్ధరణిని జెన్నొందుచుండుఁ దాపసవర్యా ! ౧౨౪

క. నీదయఁ గాంచినవారికి
మేదినిలో శుభము లపరిమితముగఁ గలుగున్
గాదే గాధేయ ! మహా
వేదాఖిలశాస్త్రతత్త్వవిద్యానిపుణా ! ౧౨౫

ఆ. వె. అనుచు వినుతిఁజేయ నంతరంగమునందు
సంతసమునఁ బొంగి సంయమీంద్రుఁ
డర్కకులవరేణ్యుఁడగు రామవిభుఁ జూచి
యనఘచరిత ! విను మటంచుఁ బలికె. ౧౨౬.

సీ. ఘనపుణ్యమూర్తియౌ జనకుండు గావించు
సవనంబు గనుఁగొనఁ జనఁగవలయు

ముదముతో నిచ్చటి మునిగణంబులు నేను,
గానఁ దమ్ముఁడు నీవు కరము వేడ్క
మాతోడ నరుదెంచు మానుగా నచ్చట
గంధపుష్పాక్షతకలితధూప
దీపార్చితము దివ్యరూపంబు దుర్భర
మురుతరసార మత్యున్నతంబు
నైన శివకార్ముకము గల్గు ననఘ! దాని
సంతతంబును బూజించు జనకవిభుఁడు
ధరణిఁ దద్దర్శనము మోదకరము గాన
మనము గనుఁగొంద మా విల్లు మనము చెలఁగ. గ.౨౭

క. నరపతు లందఱు నాగురు
తరచాపము నెక్కుపెట్టఁ దలఁపుచు మిథిలా
పురి కేఁగి జనకపతిమం
దిరమునఁ జెన్నొందుచున్న దృఢచాపంబున్. గ.౨౮

గీ. కాంచి తచ్చారుతకు సంతసించి యార!
యుంచుఁ దత్సన్నిధికి నేఁగుదెంచి, దాని
వంచి యెక్కిడలేక లజ్జించి మిగుల
వంచితుల మైతిమంచు భాషించి మరల. గ.౨౯

వ. తమతమనగరంబులకుఁ జనుచుందురని చెప్పిన విని, రామలక్ష్మణులు తత్కార్ముకదర్శనోత్సుకులై యుండ, విశ్వామిత్రుండు దాశరథిసహితుండై మునిగణంబులు పరివేష్టింప వనదేవతల నుద్దేశించి, యోవనదేవతలారా! మీయనుగ్రహంబున నీయాశ్రమంబునఁ దపస్సిద్ధుండ నైతి, మీకుఁ గుశలంబగుంగావుత, మీచేత ననుజ్ఞాతుండను గదా పోయివచ్చెద నని పలికి, కృతప్రయాణుండై జాహ్నవియుత్తరతటంబున హిమశైలంబుఁ గనుంగొని, ప్రదక్షిణంబు గావించి నమస్కరించి, యుత్తరాభిముఖుండై దూరపథంబరిగి, సూర్యాస్తమయంబగు

టయు శోణనదీతీరంబున సంధ్యాద్యనుష్ఠానంబు లాచరించి, యొక్క మునివాసంబునం బ్రవేశించి కూర్చుండియున్న కౌశికమునీంద్రు నచ్చటి మునిగణంబు లర్ఘ్యపాద్యాదివిధులం బూజింప, రామభద్రుండు గాధేయసమీపంబుననుండి, యోమునివరా! యీరమ్యతపోవనసమేతంబగు దేశంబెవ్వరి దెఱింగింపు మనిన నమ్మునీంద్రుండు రాఘవున కిట్లనియె. ౧౩౦

క. నరవర! కుశుఁడను నొకబుషి
సురుచిరవైదర్భియందు సుతుల కుశాంబున్
వరమతి కుశనాభు నసూ
తరజసు వసునామధేయుఁ దనరఁగఁ గనియెన్. ౧౩౧

క. సూనుల నొగిఁజూచి యతం
డోనందనులార! మీరలురుధర్మమతిన్
మానవుల నేలుచుండుఁడు
నా నలువురు జనకభాషణప్రముదితులై. ౧౩౨

సీ. ఘనుఁడు కుశాంబుండు కౌశాంబియు కుశనా
భుండు మహోదయాపురవరంబు
శాంతుం డసూర్తరజసుఁడు ధర్మారణ్య
మను వసువు గిరివ్రజనగరంబుఁ
బొసఁగ రచించి రవ్వసువు నామంబున
వసుమతి యనఁగ నివ్వసుధ పరఁగె
నీపంచశైలంబు లీభూమిఁ జుట్టును
విలసిల్లు నీరమ్యమై మలలనడుమఁ
దనరుచుండెను మాగధీతటిని మగధ
దేశమునఁ బారుచుండు పృథ్వీశ! యిద్ధ
ధాత్రి మాగధి యనఁగ సుక్షేత్ర యగుచు
వెలయు నిది వసుదేశంబు వినుము మఱియు. ౧౩౩

గీ. అనఘచరితుండు కుశనాభుఁ డనెడుపేర
నమరు రాజర్షి యచ్చరయగు ఘృతాచి

వలను మోదంబుతో గుణవతుల నతుల
మతుల రుచిరాకృతుల శతసుతులఁ గనియె. ౧౩౪

క. చపలోపమరుచులగు నా
నృపకన్యక లొక్కనాఁడు నిరుపమభూషా
తపనీయాంబరధరలై
యుపవనమునఁ జొచ్చి లీల లొప్పఁగ నచటన్. ౧౩౫

క. పటుతరవాద్యస్వనములు
ఘటియిల్లఁగ రాగతాళగతు లెసఁగంగా
నటనములు సేయుచుండఁగ
నట కనిలుఁడు వచ్చి వారి నరుదుగఁ జూచెన్. ౧౩౬

గీ. చూచి తమకంబుఁ జెంది, యో సుదతులార!
కడఁక మీరెల్ల నాప్రియకాంత లగుఁడు
సంతతామోదకరమైన జవ్వనంబు
నమరభావచిరాయువు లమరు మీకు. ౧౩౭

సీ. అనిన నవ్వుచు వార లాసమీరునిఁ జూచి
సకలభూతములందు సంచరించు
దేవతామూర్తివి నీ వెఱుంగనియట్టి
ధర్మముల్ గలుగునే తగనిమాట
లిటు పల్కఁజెల్లునే యేము మాతండ్రిని
సరకుసేయక కులాచారసరణిఁ
దప్పి నిన్నువరింపఁ దగునె మాజనకుండె
మాకు దైవము గాన మమ్ము నెలమి
తండ్రి యెవ్వని కిచ్చు నాతండు మాకుఁ
బతి యనుచు నంద ఱొకసారె పలుక వినుచుఁ
గనలి పవమానుఁ డతిబలగాత్రములను
జొచ్చి భంజించి సరగ గుజ్జుల నొనర్చె. ౧౩౮

గీ. అంత నక్కన్య లిళ్లకు నరిగి సిగ్గు
వదుచు లోచనముల బాష్పవారి దొరుఁగఁ

దద్ద గుందుచునుండ నాత్మజలఁ జూచి
హృదయ మడలంగ కుశనాభుఁ డిట్టులనియె. ౧౩౯

ఆ. వె. తనయులార! మీకతన మత్కులం బొప్పె
నేను సేయు సుకృత మిటు ఫలించె
చింత దొలఁగె ముదము చేరె మీసుగుణంబు
లార్యనుతము లగుచు నతిశయిల్లె, ౧౪౦

క. కరువలి మిము నందఱఁ గని
వరియింపుఁడటన్న నతని వారింపుచు వే
గిరపడకుండిన మీక్షమ
పరఁగన్ వినుతింప వశమె బ్రహ్మకునైనన్. ౧౪౧

సీ. క్షమ యలంకారంబు క్షమయ ధర్మంబును
క్షమయ మోక్షంబును క్షమ యశంబు
క్షమ సద్గుణంబును క్షమయ యజ్ఞంబును
క్షమయ దానంబును క్షమయ తపము
క్షమయందు వసియించు సకలజగంబులు
గాన క్షమావతులైన మీకు
క్షమ నన్యకన్యలు సరిగారటంచును
వేమఱు మన్నించి వీడుకొల్పి
రహి నమాత్యులతోడ మంత్రం బొనర్చి
దేశకాలపాత్రంబుల తెఱఁగు లెఱిఁగి
నాతనూజలఁ దగువరులకు నొసంగ
వలయు ననుచును వెండియుఁ బలికె నిట్లు. ౧౪౨

క. మదియును మునివరులకు సో
మదయను గంధర్వి చారుమతి పరిచర్యన్
ముద మొనరిచి తత్కృప బ్ర
హ్మదత్తుఁడను వానిఁ బడసె మానసపుత్రున్. ౧౪౩

గీ. బ్రహ్మదత్తుండు కాంపిల్యపట్టణమున
కరిగి జను లెల్ల దను మెచ్చ నవని నేలు
చుండెఁ గావున నమ్మహీమండలేశు
నకు నొసంగెద నూఱ్వుర నాదుహితల ౧౪౪

సీ. అని పల్కి బ్రహ్మదత్తుని వేగ రప్పించి
మన్నించి భానుసమప్రతాపుఁ
డగు కుశనాభుండు దగురీతి నూఱ్వుర
కన్యల నొసఁగెఁ గ్రమముతోడ
నతఁడు వారికరగ్రహణము సేయంగన
క్కాంతుని కేల్సోఁకినంతలోన
నప్పడంతుకలు కుబ్జాకృతిహీనలై
యలరుచుండిరి సుందరాంగు లగుచు
నాత్మజలఁ జూచి జనకుండు హర్షమొందె
తండ్రి కౌఁగిటఁ జేరి రత్తనయ లెలమి
నల్లునిం గూఁతుల నరేంద్రుఁ డాదరించి
పంపఁగా వార లరిగిరి ప్రమద మెసఁగ ౧౪౫

వ. అనంతరంబ. ౧౪౬

క. తనయప్రీతిం బద్మజ
తనయుండగు కుశుఁడు తనదుతనయునకుఁ దగన్
దనయుఁడు గలుగకయుండిన
మునుమఁడు గలుగంగఁ దాను మఖ మొనరించెన్. ౧౪౭

క. ఒనరిచి కుశనాభుం గనుఁ
గొని తనయుఁడ గాధియనెడు కొమరుఁడు నీకున్
జనియించు నతనివలనన్
ఘనయశ మొందెద వటంచుఁ గౌతుక మొప్పన్. ౧౪౮

గీ. ఆ కుశుఁడు పంకజాసనలోకమునకు
నరిగెఁ బిమ్మటఁ గొన్నివాసరము లరుగ
నొనరఁ గుశనాభునకు గాధిజనవరుండు
పుట్టె నారాజమణి కేను బుట్టినాఁడ. ౧౪౯

క. నాకగ్రభగిని సత్యవ
తీకన్యక రుచికుసతి పతి మృతుఁడైనన్
శోకింప కతని వెంబడి
నాకమునకు నొడలితోడ నరుదుగ నరిగెన్. ౧౫౦

గీ. అరిగి సుకృతవశంబున ననఘచరిత
సత్యమయి సత్యవతి హిమాచలమునందు
కౌశికీనామధేయంబు గనిన దివ్య
నది యగుచుఁ బుట్టె జగము లానందమొంద. ౧౫౧

క. భగినీస్నేహమునఁ దదా
పగచెంత వసింతు నేఁ దపముసేయుచు నో
జగదవ! సిద్ధాశ్రమ మది
దగ నీకతనన్ మనోరథం బటఁ గంటిన్. ౧౫౨

క. శ్రీకరమగు కుశకులమునఁ
బ్రాకటముగ నుద్భవించి ప్రబలితిఁ గానన్
నాకుం గౌశికనామము
లోకములో వినుతికెక్కె లోకస్తుత్యా! ౧౫౩

క. నీ వడుగు దేశవిధమును
మావంశసమాగతక్రమము దెలిపితి రా
జీవదళేక్షణ! యీవన
మావృతరక్షస్సమూహమై యిపు డుండెన్. ౧౫౪

ఉ. శీతమరీచి మింటఁ గడు చిత్రముగా నుదయించి దిక్ప్రపం
చాతతచంద్రికావిశదమై తనరారఁగఁ జేసి చేతన

ప్రాతము లుల్లసిల్లఁగ నవారణలీల వెలుంగఁ జూచితే
యీతటి నర్ధరాత్రమగు నీవును దమ్ముఁడు నిద్రఁబొం డిఁకన్. ౧౧౧

వ. అని పలికి మిన్నకుండిన మునులు సంతోషించి, విరించితుల్యుండగు కౌశికుం బూజించి, తద్వంశసంభవమహీపతుల వినుతించి, తదగ్రజ యగు కౌశికిపావనచరిత్రంబు గణుతించిన సంతుష్టాంతరంగుండై విశ్వామిత్రుండు నిద్రించె, రామలక్ష్మణు లాశ్చర్యమానసులై గాధి నందనుం గొనియాడి శయనించి, రంతఁ గొంతసేపున కమ్మునివరుండు మెల్లని యుదితసూర్యుండునుంబోలె వెలుంగుచుఁ బ్రభాత సమయం బున రామలక్ష్మణుల నుచితవాక్యంబుల మేలుకనిపి, వారలుందానును దాత్కాలికానుష్ఠానకృత్యంబుల నిర్వర్తించి, పయనంబై గదలి, శోణ నదిం దాఁటి, యామధ్యాయంబునకు దూరమార్గంబరిగిన ముందట శీతలప్రవాహశీకరయుక్తంబును, కమలకైరవకల్హారాదిసుగంధ బంధు రంబును మందగమనంబును మనోహరంబును నగు మలయమారుతం బభిముఖంబై శరీరంబులకు సోఁకిన నందఱు నానందితహృదయా రవిందులై యున్నయెడ. ౧౧౬

క. నరవరసూనులు గాంచిరి
సరసిజకువలయపరాగసముదయసంగన్
గురుతరనిస్స్వనభృంగన్
తరలతరంగన్ లసత్పతంగన్ గంగన్. ౧౧౭

సీ. కని రామచంద్రుండు కౌశికుఁ గనుఁగొని
మునివర! గంగపావనచరితము
విన వేడుకయ్యెడు విబుధలోకాపగ
త్రిభువనంబులకు నేరీతి వచ్చె?
నిమ్మహావాహిని యిమ్మాట నద్భుత
గతిసాగరముతోడఁ గలసె నెట్లు?
విశదంబుగా నాకు వినుతింపవలయు నిం
కీ వెఱుంగని వార్త లెందు లేవు

వరతపోధననిధివి సర్వజ్ఞమతివి
వత్సలత మమ్ముఁ బ్రోచుదేవతవు నీవు
గాన నిన్వేఁడితిని బుణ్యకథవచింప
ననిన రామునిఁ గనియె నయ్యతివరుండు. ౧౧౮

క. గంగాపావనచరితము
రంగుగ నెఱిఁగింతు నీకు రఘువర్య! రణా
భంగపరాక్రమ ! దీని వి
నంగలమనుజాలియఘము నాశమునొందున్. ౧౧౯

వ. అని పలికి,సమాహితచిత్తుండవై వినుమని మునిపతియిట్లనియె. ౧౨౦

గీ. మేరుపుత్రికయైన మనోరమకును
తుహినభూధరవరునకుఁ దొలుత ఘటనఁ
జేసి, యాదంపతులకు సృజించె సుతుల
గంగ యుమ యన నిద్దఱఁ గమలజుండు. ౧౨౧

సీ. హిమవన్నగాధీశుఁ డేపారు ముదమునఁ
దనతనూభవలను మనుపుచుండ
నాతని చెంగటి కరుదెంచి వేల్పులు
నీ యగ్రసుత గంగ నేఁడు మాకు
నీయంగఁ దగు లోకహితముకై యనివేఁడ
గంగను సురల కొసంగ నదియు
దేవాళితో నమరావతి కేతెంచెఁ
దరువాత నయ్యుమ హరునిఁగూర్చి
భూరితప మాచరింప నా భూధరేంద్రుఁ
డయ్యుమాకన్యభావంబు నాత్మ నెఱిఁగి
నిఖిలలోకేశ్వరుండగు నీలకంఠు
నకు నొసంగెను జగము లానందమొంద. ౧౨౨

క. గంగామలకథలు వినం
గంగామలకుందతారకానిభయశ మ
బ్బుంగద జనులకు సప్తతు
రంగోజ్వల దివ్యధామ ! రాఘవరామా ! గీ౽3

వ. జనవరా! తరువాతి వృత్తాంతంబు చెప్పెద వినుము. పరిణయానంతర మునఁ బార్వతీపరమేశ్వరు లేకసమయంబున మదనశరదళిత హృదయారవిందులై, యనేకదివ్యవర్ష సహస్రంబులుసురతాసక్తులై యుండిన వారిశరీరంబులవెడలు తేజంబులవలన లోకంబుల కుపద్రవంబు వాటిల్లునని బ్రహ్మాదిదేవత లమ్మహాదేవుపాలికి వచ్చి సాష్టాంగదండప్రణామంబు లాచరించి, నిగమవచనంబుల వినుతించి, సురతంబుచాలించి తపంబుసేయుండని ప్రార్థించిన భవుండు కరుణించి, సురతంబుచాలించి, తనతేజంబు నమరుల వహింపుఁడని పల్కి, రేతఃపతనంబు చేసిన దానిందేవతలయనుమతంబున భూమియుఁ బావకుండును బవమానుండును దాల్చినంత భవానియుఁ దనసంతానప్రయత్నంబున కంతరాయంబు గావించి రని యమరుల ననపత్యులుగా శపించి సకల మానవుల కనుభవపత్ని వగుమని భూదేవికి శాపంబొసంగిన సిగ్గువడి యింద్రాదిదేవతలు నిజనివాసంబులకుం జనిరంత భాలలోచనుండును, హిమవన్నగోత్తరశృంగంబునందు నియతుండై తపంబుసేయుచుండె, నటఁగొంతకాలంబునకు వేల్పులు మునిగణసమేతులై విరించికడకుం జనుదెంచి, సేనాపతిని సృజింపుమని ప్రార్థించిన నతం డగ్నిదేవు నారాధించుం డనుటయు, నమరు లట్లు గావించిన పావకుండును దనశరీరంబున వెలుంగునయ్యుమాతేజంబు గంగయందు విడుచుటయు, గంగయు నాతేజంబుదాల్చి గర్భిణియై గర్భంబు దుర్భరంబైన నగ్నిదేవుననుమతి హిమవంతంబున నొక్కచోట శరవణంబున విడిన నందువలనఁ గుమారుండు జన్మించె, నచ్చటికిఁ గృత్తికలువచ్చి యక్కుమారునిచేత స్తన్యపానంబుచేయించి రతండు దేవసేనాగ్రేస

రుండై పార్వతీనందనుండును, గాంగేయుండును, పావకాత్మజుండును శరజన్ముండును, సేనానియు, కార్తికేయుండును ననునామధేయంబులం బ్రసిద్ధుండయ్యె నని చెప్పి యిట్లనియె. ౧౬౮

క. ధరలోనం గార్తికేయుని
చరితము వినునట్టి విబుధజను లుల్లమునన్
దిరమునం గోరిన కోర్కులు
కరమొందుచుం దుదిని ముక్తిం గాంతురు వత్సా. ౧౬౯

వ. మఱియు గంగావృత్తాంతంబు చెప్పెదవినుము, మిక్ష్వాకువంశసంభవుండగు సగరుం డశ్వమేధయాగదీక్షితుండై హయంబు విడిచిన నయ్యశ్వంబునాఖండలుండు రాక్షసాకారుండై యపహరించిన, సగరతనయు లఱువదివేవురు తండ్రియానతి నశ్వాన్వేషణంబు సేయంబూని యెందునుం గానక, రసాతలపర్యంతంబు భూతలంబు ద్రవ్వి యచ్చట నిమీలితనయనుండై, తపోనిష్ఠాగరిష్ఠుండై యున్న కపిలుసమీపంబున నయ్యశ్వంబుం గాంచి, యమ్మహాత్ము నశ్వచోరుంగాం దలంచి, భర్జించి యతనికోపాగ్నివలన భస్మీభూతులై, రంత సగరుండు దనపౌత్రుండగు నంశుమంతు నశ్వంబు వెదకం బనిచిన నతండు పితృవర్గంబుజనిన మార్గంబున పాతాళలోకంబున కరిగి యచట పితృభస్మరాసులంగని శోకించి, యచ్చోటనున్న హయరత్నంబుం గొనివచ్చి, సగరున కొసంగిన నతండు యాగంబు సంపూర్ణంబుగావించె, నటంగొంతకాలంబరిగిన నంశుమంతుని పౌత్రుండగు భగీరథుండు తన ప్రపితామహులకు నాకలోకనివాసంబు గోరి, గోకర్ణక్షేత్రంబున విరించి నుద్దేశించి బహుసహస్రాబ్దంబులు నియతాహారుండును నూర్ధ్వబాహుండునునై పంచాగ్నిమధ్యంబున నుండి యుగ్రతపంబు గావించిన తపఃప్రీతుండై కమలజుండు వరంబు వేఁడుమనిన నారాజేంద్రుండు పితృభస్మరాసులమీఁద గగనగంగం బ్రవహింపంజేయుమనిన నట్లకాక యని గంగాపాతంబునకు భూతలంబు సహింపంజాలదు, కావున గంగాభరణంబునకు భుజంగాభరణుం

ప్రార్థించుమని చెప్పి బ్రహ్మయంతర్హితుండగుటయు నానృపాలుండు చంద్రశేఖరుంగూర్చి తపంబొనర్చిన నతనితపంబునకు మెచ్చి, యీశానుండు ప్రసన్నుండై వియన్నదిం దాల్తునని వరంబిచ్చె, నంతగంగయు నాకాశంబుననుండి శివునిజటాజూటంబునందుఁబడి, బలిసదనంబున కేతేర సంభ్రమించిన శంకరుండు కుపితుండై యమరనదిం గదలకుండ జటానివహంబున బంధించె. మరల నమ్మేదినీశ్వరుండు గంగాధరుంగూర్చి తపంబుఁజేసిన గిరీశుండు కరుణించి బిందుసరోవరంబున విష్ణుపాదోద్భవను విడిచె, నందువలన నేడుప్రవాహంబులు పుట్టె, నందు సప్తమవాహిని భగీరథు వెనుక వచ్చుచు జహ్నుయజ్ఞాయతనంబు ముంచిన జహ్నుండు కోపవహ్నిసమేతుండై గంగాప్రవాహంబు కడుపునిండం ద్రావి, సురమునీంద్రప్రార్థితుండై కర్ణరంధ్రంబులవలన నమ్మహానదిని మరల వెడలించె, నక్కతంబున గంగ జాహ్నవి యనం బరఁగె, తదనంతరంబ యవ్వాహిని సాగరమార్గంబున నాగలోకంబున కేఁగి సగరసుతభస్మరాసులపయిం బ్రవహించిన సాగరులు స్వర్గనివాసులై, రంతఁ బితామహులును జనుదెంచి ప్రపితామహులనాకనివాసులం జేసిన భగీరథునిచరిత్రంబు వినుతించి, తనలోకంబునకరిగిన నవ్విశ్వంభరానాయకుండు పితృవర్గంబునకు గంగోదకంబుల ధర్మోదకదానంబులు చేసి ప్రీతుండై తనపురంబునకు నేఁగి ధర్మమార్గంబునఁ బ్రజాపాలనంబు సేయుచు బహుకాలంబు రాజ్యసుఖంబు లనుభవించి త్రిదివంబునకరిగె, భగీరథసమానీతయగుటఁ జేసి గంగ భాగీరథి యనం బరఁగెనని చెప్పి, రామభద్ర! గంగావతరణక్రమంబును వినిపించితి, నీకు భద్రప్రాప్తియగు, నీగంగాప్రభావంబు వినినమానవులకు దురితంబులుదొలంగు మనోరథంబులు సిద్ధించు ననిపల్కిన. ౨౬౬

సీ. రంగు మీఱువియత్తరంగిణీ కథముని
పుంగవుచే వినుటం గరంబు
పొంగుచుండెను నంతరంగంబులో సుంద
రాంగుండు సంగరాభంగవీర్యుఁ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు—ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీమహారాజా రావు వెంకటకుమారమహీపతి సూర్యారావుబహద్దరువారు పిఠాపురము మహారాజావారు, పరిషదాధ్యక్షాధ్యక్షులు.

కి. శే. శ్రీ వెంకటగిరి మహారాజావారు.

కి. శే. శ్రీ బొబ్బిలి మహారాజావారు

ఉద్ధారకులు.

శ్రీరాజా వెంకటాద్రి అప్పారావుబహద్దరువారు–ఉయ్యూరు జమీందారువారు

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యనిర్వాహకసభావర్గము.

కార్యనిర్వాహకసభాధ్యక్షులు.

జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.

కార్యదర్శులు.

కిళాంబి రాఘవాచార్యులుగారు ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

వింజమూరి వెంకన్నపంతులుగారు ఎం. ఏ.

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు.

దివాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తినాయుఁడు గారు (కోశాధ్యక్షులు)

పెద్దాడ రామస్వామిగారు, ఎం. ఏ. ,,

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహము గారు.

సాహిత్యవిశారద కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.

శ్రీమాన్ గొడవర్తి జగన్నాథస్వామిగారు ఎం. ఏ., ఎల్. టి.

దర్భా వెంకటశివరామరాజుగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.

అక్కి వెంకట్రామయ్యగారు.

కేశవరపు రామరాజు గారు.

కోకా వెంకటసుబ్బారావునాయుఁడు గారు.

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుపంతులుగారు.

పిళ్ళారిసెట్టి రంగబ్రహ్మరావునాయుఁడుగారు.

మంచిగ్రంథములు !! మంచితరుణము !!

[illegible] సగము వెలలకే.

ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్కార్యాలయమునఁ బ్రకటింపఁబడిన గ్రంథములు (శ్రీసూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువుతప్ప) వెనుకటి పరిషత్పత్రికలసంపుటములును 1 జూలై నుండి 81-8-40 వఱకు **సగము వెలలకే** యిచ్చుచున్నాము. ఈ పత్రికలసంపుటములందు 1 వ సంపుటము మొదలు 8 వ సంపుటమువఱకు కొన్ని సంచికలుమాత్రము లభించును. నందంపూడిశాసనము, పెదచెఱుకూరిశాసనము మున్నగు ప్రధానవిషయములతోఁ గూడిన వ్యాసములుగల సంచికలు దొరకును. 9 మొదలు 27 వ సంపుటమువఱకుఁ బూర్తిగ నున్నవి. విమర్శకులకు, విద్వాన్ శిరోమణి పరీక్షార్థులకు నుపయోగించెడి వ్యాసరాజము లిందుఁ బెక్కులు గలవు.

వలయువారు క్రిందిచిరునామాకు వ్రాయవలెను.

కార్యదర్శులు:
ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తు,
సూర్యరావుపేట, కాకినాడ.

Printed by N. Achutaramiah at the Cocanada Printing works Cocanada and Published by K. Raghavacharyulu, Secretary, Telugu Academy, Cocanada.